

**ГУМАННА ПЕДАГОГІКА У КОНТЕКСТІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА
ПРО АБСОЛЮТНУ САМОЦІННІСТЬ ДИТИНИ**

**ДО 145-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ЛІКАРЯ,
ПЕДАГОГА, ПИСЬМЕННИКА, ПУБЛІЦИСТА, ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Centrum Myśli Janusza Korczaka

Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu

Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України

Інститут педагогіки НАПН України

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства подвійного
підпорядкування (МОН та НАПН України)

Польський культурно-освітній центр УДПУ імені Павла Тичини

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»

ГУМАННА ПЕДАГОГІКА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА ПРО АБСОЛЮТНУ САМОЦІННІСТЬ ДИТИНИ

**до 145-річчя від дня народження польського лікаря, педагога,
письменника, публіциста, громадського діяча**

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції з міжнародною участю
(м. Умань, 19 травня 2023 р.)

Електронне видання

Умань

2023

УДК 378(06)

Г94

Редакційна колегія:

Кравченко О. О., (голова ред. кол.), доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Бялик О. В., доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Коберник О. М., доктор педагогічних наук, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Ткачук Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Юрченко О. В., (відп. ред.) кандидат педагогічних наук, викладач Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рецензенти:

Гавриленко Т. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка;

Попиченко С. С., кандидат педагогічних наук, доцент, в. о. декана факультету дошкільної та спеціальної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 13 від 25 травня 2023 р.)*

Г94 **Гуманна педагогіка у контексті євроінтеграції: ідеї Януша Корчака про абсолютну самоцінність дитини: до 145-річчя від дня народження польського лікаря, педагога, письменника, публіциста, громадського діяча [Електронний ресурс] :** електрон. вид. : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. з міжнар. участю (м. Умань, 19 трав. 2023 р.) / МОН України, Від. філос. освіти, заг. та дошкільної пед. НАПН України, *Ін-т пед. НАПН України [та ін.]* ; [редкол.: О. О. Кравченко (голов. ред.), О. В. Бялик, О. М. Коберник [та ін.] ; рец.: Т. Л. Гавриленко, С. С. Попиченко; О. В. Юрченко] (відп. ред.). – Умань : ЦП «Компринт», 2023. – 234 с.

Збірник містить матеріали виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гуманна педагогіка у контексті євроінтеграції: ідеї Януша Корчака про абсолютну самоцінність дитини» (19 травня 2023 р., м. Умань), в яких репрезентовано погляди сучасних дослідників на значущість ідей видатного польського педагога Януша Корчака та представлено практичну рефлексію його педагогічних надбань у просторі закладів середньої і вищої освіти України та країн ЄС.

УДК 378(06)

Матеріали подано в авторській редакції, за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо відповідають автори публікацій.

ISBN 978-617-8269-62-3

Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини, 2023

ЗМІСТ

НАПРЯМ ПЕРШИЙ

*ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИЙ І ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ
АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ЖИТТЄТВОРЧОСТІ
ЯНУША КОРЧАКА***Березівська Лариса**

Януш Корчак в інформаційних ресурсах Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: історико-джерелознавчий аспект 10

Карпенко Ореста

Педагогічна спадщина Януша Корчака у дослідженнях науковців України та Польщі 13

Левченко Наталія

Януш Корчак: історико-біографічний аспект 16

Матрос Ольга

Соціально-благодійна та публіцистична діяльність Януша Корчака в історії соціальної роботи 17

Моргай Лілія

Януш Корчак (1878–1942): біографічна довідка 23

Слюсаренко Ніна

Януш Корчак: віхи життєдіяльності і життєтворчості 26

Ткачук Мирослава

Порівняльні дослідження ідей Януша Корчака у контексті розвитку гуманістичної педагогіки 31

Чепіль Марія

Історико-біографічний аспект творчості Януша Корчака 35

Agnieszka Cybal-Michalska

Twórczość literacka świadectwem nieobojętności – o pedagogicznym «wycieniowaniu» dzieł Janusza Korczaka..... 38

Dorota Latour

Filmowe wizerunki Janusza Korczaka..... 41

НАПРЯМ ДРУГИЙ
ЯНУШ КОРЧАК І СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ ЦІННОСТІ

Бойченко Валентина	
Ідея абсолютної самоцінності дитини у формуванні педагогічного мислення майбутніх учителів	43
Бурлаченко Єгор	
Права дитини: Януш Корчак і сучасність	46
Вітвіцький Вадим	
Досвід Януша Корчака у формуванні громадянської ідентичності здобувачів освіти в реаліях українського сьогодення	50
Дзюбенко Ірина	
Формування громадянськості: погляди Януша Корчака	53
Дічек Наталія	
Етика «Старого Лікаря», або життя як служіння дітям	56
Коберник Олександр	
Януш Корчак про виховання ціннісного ставлення до людей	61
Криворучко Інна	
Зв'язок ідей Януша Корчака з сучасними вітчизняними та європейськими духовними цінностями	64
Надім'янова Тетяна	
Дитяче щастя як цінність: погляди Януша Корчака на світ дитинства	66
Савченко Наталія	
Ідеї Януша Корчака у сучасному процесі освоєння культури та «профілактики відчуження»	71
Сотер Марія	
Формування ціннісних орієнтирів особистості у процесі вивчення іноземної мови (в контексті ідей Януша Корчака)	76
Співакова Інна	
Розвиток міжнародної співпраці навколо ідей та спадщини Януша Корчака	78

Юрченко Оксана, Юрченко Віталій

Проблематика діяльності шкіл національних меншин на зламі ХІХ–
ХХ століть

82

НАПРЯМ ТРЕТІЙ

*ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА В ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ*

Кірдан Олена, Базик Юліана

Януш Корчак про майстерність вихователя 86

Костюкова Анна

Актуальність поглядів Януша Корчака при вивченні історії учнями в
новій українській школі 89

Мартинюк Вікторія

Педагогіка партнерства у виховному процесі 92

Нечерда Валерія

Роль педагогічних ідей Януша Корчака у формуванні успішної
особистості учня 96

Прищепя Світлана

Педагогічна спадщина Януша Корчака: вимоги до педагога 99

Ткачук Лариса

Януш Корчак про школу самореалізації та успіху 101

Турчина Ірина, Турчин Сергій

Ідеї Януша Корчака в контексті педагогіки партнерства нової
української школи 105

Чикалова Тетяна

Педагогічні ідеї Януша Корчака у світлі завдань Нової української
школи 109

Швед Ганна

Ідеї Януша Корчака в імплементації європейських виховних практик в
освітній процес закладів дошкільної освіти України 113

Юрченко Оксана

Взаємодія діалогу педагога та дитини у педагогічній спадщині
Я. Корчака 117

НАПРЯМ ЧЕТВЕРТИЙ
*РОЗВИТОК ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА В
ЗАРУБІЖНІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ*

Бялик Оксана	
Проблема дитиноцентризму в сучасній школі	120
Гагарін Микола	
Потенціал виховних систем закладів освіти щодо формування особистості	124
Житнухіна Катерина	
Януш Корчак про вимоги до педагога-вихователя	126
Задорожня Олена	
Упровадження гуманістичних ідей Януша Корчака в закладах морської освіти	129
Зубко Ольга	
Актуалізація провідних педагогічних ідей Януша Корчака у контексті сучасного виховання (гендерний аспект)	132
Каплінський Василь, Дамзін Олександр	
Використання елементів театральної педагогіки в професійно-особистісному становленні майбутніх педагогів у ВДПУ ім. М. Коцюбинського	136
Кочубей Тетяна	
Педагогіка гуманізму Януша Корчака	140
Кравченко Оксана	
«10 заповідей Януша Корчака для батьків»: для прочитання батькам в умовах дистанційного освітнього процесу	143
Кудла Марія	
Педагогічні погляди Януша Корчака щодо проблем гуманістичного виховання особистості	147
Стельмащук Аліна	
Випередив епоху, в яку жив.....	151
Стеценко Надія	
Роль та значення гуманістичних ідей Януша Корчака у вихованні дітей .	154
Тітова Любов	
Гуманістичні ідеї у педагогічній спадщині Януша Корчака	158

НАПРЯМ П'ЯТИЙ
ЯНУША КОРЧАК ПРО ШЛЯХИ ПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ
ДИТИНИ

Гарбар Світлана	
Педагогічні погляди Януша Корчака щодо формування особистості дитини	160
Дереш Валентина	
Соціалізація дітей засобами журналістики: новаторський досвід Януша Корчака	163
Дудник Надія, Лепак Тарас	
Толерентність як складова професійної компетенції сучасного педагога	166
Стребна Ольга	
Сутність педагогічної спадщини Я. Корчака	170
Федорович Анна	
Педагогіка дитини Януша Корчака	173
Холтобіна Олександра	
Виховання дитини у спадщині Януша Корчака	176

НАПРЯМ ШОСТИЙ
ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПОТРЕБИ ДИТИНИ В СУЧАСНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ

Голуб Вікторія	
Література для дітей і юнацтва як засіб проговорення та осмислення потреб сучасної дитини	179
Деордіца Христина	
Впровадження ідей Януша Корчака у діяльність малих шкіл «Kaizen» ...	182
Савченко Наталія	
Педагогічні погляди Януша Корчака щодо формування здорової особистості	185
Свйонтик Олександра, Шумик Наталія	
Оповідання В. Сухомлинського у вихованні моральності дітей старшого дошкільного віку	189
Суятинова Катерина	
Потреби дітей дошкільного віку	193
Ткаченко Ірина	
Базові принципи організації навчання, зорієнтованого на цілісний розвиток здобувачів освіти	197

НАПРЯМ СЬОМИЙ

ПСИХОЛОГІЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ТА ТВОРАХ Я. КОРЧАКА

Діхтяренко Світлана, Демчук Катерина	
Використання казкотерапії у роботі з тривожністю дітей молодшого шкільного віку	200
Ковтанюк Максим	
Взаємозв'язок між психологічними ідеями та педагогічною практикою на прикладі праць Я. Корчака	203
Коляда Наталія	
Дитинство як психолого-педагогічний та соціокультурний феномен	206
Шеленкова Наталія	
Дитиноцентризм у педагогічній спадщині Януша Корчака	210

НАПРЯМ ПЕРШИЙ

НАПРЯМ ВОСЬМИЙ

ЯК ЛЮБИТИ ДІТЕЙ: СИСТЕМА РОБОТИ ЗІ ЗНЕДОЛЕНИМИ ДІТЬМИ ЯНУША КОРЧАКА І СУЧАСНІ РЕАБІЛІТАЦІЙНІ, РЕСОЦІАЛІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ

Албул Ірина	
Підтримка знедолених війною дітей: соціально-педагогічні ідеї Януша Корчака	213
Коляда Тетяна	
Гуманістичні ідеї педагогічної спадщини Януша Корчака	216
Кузьменко Василь, Рідкоус Олеся	
Розвиток гуманістичних ідей Януша Корчака про ефективність діяльності вчителя в умовах воєнної агресії	219
Кушнір Валентина	
Опікунська педагогіка Януша Корчака в роботі з дітьми вимушених мігрантів	222
Московчук Ольга, Мащенко Роман	
Діти і війна: згадаємо Януша Корчака	226
Підвальна Юлія	
Проблеми соціалізації дітей в педагогічній спадщині Януша Корчака...	230

ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ЯНУША КОРЧАКА

Лариса Березівська

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,

директор, головний науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ЯНУШ КОРЧАК В ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСАХ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: ІСТОРИКО-ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Основою історико-освітніх досліджень загалом, педагогічної біографіки зокрема, є джерельна база [1]. У межах історико-джерелознавчих студій Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) створює інформаційні ресурси, де всебічно представлена і постать видатного польського педагога, письменника і громадського діяча Януша Корчака (1878–1942).

Передусім зацентруємо увагу на Колекції «Твори Я. Корчака та література про нього», яку фахівці з 1997 р. формують завдяки дарункам ДНПБ Голови товариства Януша Корчака, заслуженого вчителя України Світлани Василівни Петровської. Нині загальна кількість видань колекції становить 209 примірників. Основу подарованої колекції складають твори Януша Корчака, видані у Польщі польською мовою – мовою оригіналу (22 примірника). Є також 15 примірників українською мовою і 3 примірники англійською мовою та ін.

Увійшли до колекції й публікації про видатного педагога. За змістом це психолого-педагогічна, літературно-публіцистична, художня, біографічна та бібліографічна література. Найціннішим складником колекції є повне зібрання творів Януша Корчака, опубліковане у Варшаві польською мовою. Перший том видання вийшов друком у 1992 р. У 2008 р. видано чотирнадцятий том, який містить листи Януша Корчака [3].

Важливими для дослідників творчої спадщини Я. Корчака є біобібліографічні покажчики: польською мовою (1988) та англійською мовою (2012) [5; 6]. А також підготовлений фахівцями ДНПБ біобібліографічний покажчик «Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народження» (2003)» [4].

Загалом фонд ДНПБ містить твори Я. Корчака (46 видань польською, українською та ін. мовами) та літературу про педагога (95 видань польською, українською, англійською, французькою, німецькою та ін. мовами).

Сторінка «Януш Корчак» електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/9773-2/> найповніше розкриває основні віхи біографії, бібліографію, особливості вшанування пам'яті педагога тощо. Прикметно, що цифровий ресурс постійно оновлюється і поповнюється, інтегрує бібліографічну інформацію. У перспективі претендує на цілісну базу знань про життєвий шлях і творчий доробок педагога, вшанування його пам'яті [2].

Отже, постать Януша Корчака доволі об'ємно представлено в інформаційних друкованих та електронних ресурсах ДНПБ, які є основою для написання різного роду наукових праць з педагогіки, історії освіти, біографіки. Їх можна широко використовувати в освітньому процесі. Особливо цінними у руслі відкритої науки є цифрові біографічні ресурси, які забезпечують вільний доступ до них наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників і здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Д. Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема. *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень*: зб. матеріалів наук.-методол. семінару з історії освіти, 25 жовт. 2017 р. / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та

філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2017. С. 6–7.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/711722/> (дата звернення: 01.05.2023).

2. Березівська Л. Д., Деревянко Т. М. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри». Вісн. НАПН України. 2020. Т. 2, № 1. URL: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/54/83> (дата звернення: 01.05.2023).

3. Лога Т. В., Сізінцева Н. М. Колекція творів Януша Корчака та літератури про нього у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*. 2010. Вип. 2: Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. С. 202–209.
URL: <http://journals.dnpb.gov.ua/article/view/75418>

4. Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942) : до 125-річчя з дня народж.: бібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; уклад.: В. В. Вербова та ін.; наук. ред.: П. І. Рогова, Т. Ф. Букшина; наук. консультант О. В. Сухомлинська. Київ: Дух і літера, 2003. 132 с.

5. Janusz Korczak: a Bibliography: English Sources, 1939–2012 / eds.: Olga Medvedeva-Nathoo, Galina Sanaeva; bibliogr. based on material comp. by Edita Januszewska and Daniel Berek. Vancouver: K & O Harbour, 2012. 88 p.

6. Janusz Korczak: bibliogr. publ. Janusza Korczaka i o Januszu Korczaku w Polsce, 1943–1987 / red. nauk. Aleksander Lewin. Heinsberg: Diesk, 1988. 211 s.

Ореста Карпенко

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ЯНУША КОРЧАКА У ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВЦІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Януш Корчак (1878–1942) належить до когорти педагогів-гуманістів, спадщина яких викликає зацікавлення у сучасних дослідників різних країн світу. Такий інтерес пов'язаний із соціальними та політичними змінами суспільства, пошуком тієї чи іншої концепції виховання, дискусії над ними, в основі яких лежать уявлення про природу людини, які безпосередньо впливають на зміст і методи виховання дітей. Його діяльність відрізняється багатогранністю, яскраво вираженим новаторським характером, а твори є предметом уваги багатьох дослідників.

Педагогічна концепція Януша Корчака висвітлює широке значення опіки над дитиною, задоволення її найважливіших фізичних і психічних потреб, зміцнення здоров'я та доброго самопочуття, забезпечення можливості її самореалізації та самовдосконалення. Вирішенню цих проблем присвячено багато теоретичних праць і віддано роки практичної педагогічної діяльності Я. Корчаком. Створена ним цілісна унікальна педагогічна система привертає до себе увагу педагогів та науковців багатьох країн, у тому числі й України. Зацікавлення українських науковців (Х. Дзюбинська, Т. Завгородня, М. Левківський, Н. Ничкало, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, М. Чепіль, Ю. Яким та інші) пов'язані з вивченням педагогічного доробку Я. Корчака у контексті історико-педагогічних аспектів розвитку освіти і виховання в польській педагогіці першої половини ХХ ст.

Цінним виданням є монографія М. Євтуха і В. Ханенко «Проблеми гуманізації виховання у контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.)» (Луганськ, 2004), в якій автори висвітлюють педагогічні системи Я. Корчака, С. Гессена, Б. Наврочинського, Б. Суходольського, Г. Ровіда крізь призму ідей гуманізації виховання та виховних ідеалів, що утвердилися у польській педагогіці.

Т. Забута досліджує особливості організації дитячого самоврядування у виховній системі Януша Корчака: структуру, зміст, етапи розвитку дитячого самоврядування, місце педагогічного керівництва та їх ефективність (1997). С. Денисюк вивчила український етап у творчій життєдіяльності польського педагога, проаналізувала філософію освіти, провідні ідеї та принципи його концепції формування особистості й педагогічної системи, здійснила порівняльний аналіз педагогічних концепцій Януша Корчака, А. Макаренка, В. Сухомлинського (2001). Проблема самовиховання особистості розкрита у публікаціях В. Кушнір (2002).

Проблеми батьківського виховання у педагогічному доробку В. Сухомлинського і Я. Корчака та можливості використання педагогічної спадщини Януша Корчака у процесі підготовки соціального педагога висвітлює С. Іщук (2002). Цілісно представлено педагогічну творчість Я. Корчака у монографії Т. Забутої та М. Ямницького (1997).

До 125-річчя з дня народження Я. Корчака у 2003 році підготовлено бібліографічний покажчик «Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942)». У покажчику подано бібліографію творів великого гуманіста, літературу про його життя і діяльність, матеріали про увічнення його пам'яті, перелік бібліографічних видань.

Збірник наукових праць «Janusz Korczak przyjaciel dzieci: W nurcu rozważań pedagogicznych» за редакцією М. Чепіль, К. Беднаж-Гжибек, М. Хайковської (Люблін, 2015) презентує дослідження польських та українських науковців [1]. Збірник виданий польською мовою, містить три тематичні розділи. Перший розділ «Прочитання педагогіки Януша Корчака містить статті А. Бегановської, Б. Каліновської-Вітек, М. Ковалюк-Романек, Е. Кшевської, Д. Сікорської, Р. Скриняша, М. Хайковської, М. Чепіль, Й. Шади. Другий розділ «Спадщина у теоретичній рефлексії і педагогічній практиці Януша Корчака» презентує доробок А. Бучак, А. Вятровської, Х. Дзюбинської, В. Леснера, М. Самуйло, В. Стинської, В. Шпак. Третій розділ «Вихователь у

розумінні Януша Корчака» висвітлює погляди Я. Корчака на діяльність вихователя, гуманістичну орієнтацію його діяльності, багатоаспектний підхід до виховної діяльності (С. Івах, Т. Кривошеї, К. Реймак, Г. Тарасенко, А. Федорович, О. Янкович). У контексті сучасних потреб гуманістичні ідеї педагога по новому знайшли інтерпретацію.

Англomовний збірник «Life and heart devoted to children Janusz Korczak (1878–1942) and Vasyl Sukhomlisky (1919–1970) are unforgettable» за редакцією М. Чепіль, О. Карпенко, В. Петрика презентує педагогічні ідеї Я. Корчака і В. Сухомлинського крізь призму вимог сьогодення [2]. Перший розділ «Корчак і Сухомлинський – відомі і невідомі» і другий розділ «У турботі про права дитини» висвітлюють виховні концепції, пронизані ідеями гуманізму, людяності і добра. Виховна концепція Я. Корчака мала вплив на формування педагогічного світогляду В. Сухомлинського. Саме ці ідеї лежали в основі діяльності обох педагогів. Їхні виховні концепції ґрунтувалися на гуманістичних принципах: повага до дитини, довіра до неї, визнання її прав, моральна свобода, творча праця, можливість вибору моделі поведінки, способу життя, прийняття відповідальності за вибір тощо.

Творча спадщина Я. Корчака особливо цінна сьогодні – у період змін та пошуків шляхів реформування освіти, створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку здібностей кожної дитини, формування взаємин, серцевиною яких є любов до дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Janusz Korczak przyjaciel dzieci: w nurcie rozważań pedagogicznych / Pod red. M. Czepil, R. Bednarz-Gryzbek, M. Hajkowskiej. Lublin: Wzdawnictwo UMCS, 2015. 254 s.

2. Life and heart devoted to children: Yanush Korchak (1878 – 1942) and Vasyl Sukhomlynsky (1918–1970) are unforgettable / Edited M. Chepil, O. Karpenko, V. Petryk. Warszawa: «DUX» Sp.Z.o.o., 2017. 250 p.

Наталія Левченко

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ЯНУШ КОРЧАК: ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Януш Корчак (1878–1942) – видатний польський педагог, письменник, лікар та громадський діяч.

Януш Корчак народився 22 липня 1878 року в родині асимільованих польських євреїв Гольдшміт. Хлопчика назвали Ершем Хенриком [2].

Першу освіту юний Гольдшміт отримував в російській гімназії у Варшаві.

Міжнародною організацією ЮНЕСКО Януша Корчака визнано одним із найвидатніших педагогів ХХ ст. Його педагогічні ідеї досліджувались у Великобританії, Німеччині, Польщі, Росії, Україні, Швейцарії, Японії та інших країнах [2].

Так, наприклад, у Польщі науковцями (Я. Біньчицька, С. Волошин, А. Левін, М. Фальковська та ін.) розглянуто різні аспекти педагогічної й літературної спадщини, просвітницької діяльності Я. Корчака. Педагогами України (Е. Вільчковський, А. Вільчковська, С. Денисюк, Т. Забута, В. Кушнір, В. Пасічник та ін.) узагальнено провідні ідеї концепції формування особистості в педагогічній системі Я. Корчака. Також значну увагу приділено дослідженню періоду перебування польського педагога в Україні [3].

Усвідомлений вибір діяльності – вираз ставлення молодої людини до покинутої, занедбаної, осиротілої дитини й прагнення полегшити її життя. Він

одним із перших намагається поставити себе на місце дитини, яка не лише обділена долею, а й перебуває в зневазі дорослих, багаторазово показавши насправді, що сприймає хворих дітей за собі рівних і ладен розділити їхні страждання [1].

Випадково потрапивши до дитячого притулку, який згодом педагог за власні кошти та за власним проектом відреставрував і в якому став директором, Я. Корчак вступає на шлях педагога-реформатора, створюючи педагогіку любові [3].

Літературна спадщина Я. Корчака складає понад 20 книжок і близько 1000 статей у польських та закордонних виданнях. Він регулярно читав лекції для дорослих і відвідував передачі на різну тематику для дітей та молоді на польському радіо. Я. Корчак заснував масову газету для дітей, більшість статей якої редагував власноруч.

Педагог-гуманіст виступав правозахисником дитинства, що потребує мудрої любові й розумного виховання, гуманного ставлення. Знаменною подією в цьому контексті є нарис «Право дітей на повагу» (1929 р.) – своєрідний педагогічний маніфест, який відповідав на потреби того часу та навіть випереджав його. Як відомо, 26 вересня 1934 р. прийнято Декларацію прав дитини (Женевська декларація), у якій наголошувалося, що людство повинно дати дитині все найкраще для всебічного розвитку й виховання [4].

Отже, історико-біографічний аспект вивчення персоналії Януша Корчака є важливою складовою у підготовці педагогів до роботи з дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hatt B. E. Pedagogical love in the transactional curriculum. *Journal of Curriculum Studies*. 2005. Vol. 37(6). P. 671–688.

2. Витрикуш І. Провідні гуманістичні ідеї Януша Корчака. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-providni-gumanistichni-ide-yanusha-korchaka-25297.html> (дата звернення: 20.04.2023 р.).

3. Єрмакова Т. Педагогічні погляди Януша Корчака щодо формування здорової особистості. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць № 1 (25), 2014. С. 8–11.*

4. Кан Ж. Педагогіка Януша Корчака та єврейське виховання. URL: <http://www.jerusalem-korczak-home.com/kan/kan.html> (дата звернення: 20.04.2023 р.).

Ольга Матрос

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СОЦІАЛЬНО-БЛАГОДІЙНА ТА ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯНУША КОРЧАКА В ІСТОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Знайомство з історичним розвитком гуманістичних ідей, діяльністю філософів, соціологів з питань соціальної допомоги, підтримки незахищених верств населення, сприяє формуванню у свідомості майбутніх соціальних працівників гуманістичних цінностей, усвідомлення великого суспільного значення професії. Велике значення для цього має вивчення особистості Януша Корчака.

Януш Корчак (справжнє ім'я Генрик Гольдшміт) народився 22 липня 1878 г. Це був чудовий польський педагог, лікар, письменник і громадський діяч. Його літературні та педагогічні праці є цінним внеском у світову педагогічну науку. В них сконцентровані знання і досвід, результати

спостережень і висновки Корчака-лікаря і Корчака-педагога. Знайомство з його спадщиною дозволяє кожному, хто пов'язаний зі справою виховання, глибше зрозуміти основи сучасної педагогіки і психології.

Януш Корчак – автор унікальної системи виховання, яка була впроваджена в Будинку Сиріт та, частково, в сиротинці «Наш дім», і ґрунтувалася на його педагогічній концепції дитиноцентризму. На початку ХХ століття у Варшаві був заснований та почав працювати під керівництвом польського педагога-новатора Януша Корчака Будинок Сиріт, який став справою його життя. У цій установі видатний педагог «зробив спробу створити якесь ідеальне співтовариство людей, прообраз держави...» [2, с. 95].

Випадково потрапивши до дитячого притулку, який згодом педагог за власні кошти та за власним проектом відреставрував і в якому став директором, Я. Корчак вступає на шлях педагога-реформатора, створюючи педагогіку любові. Основа такої педагогіки – кардинальне перетворення дитячого виховання. Він висував принцип безкорисливості, коли метою виховання стає благо самої дитини. Суттю системи виховання, за Я. Корчаком, є довгий процес проникнення й розвитку в дитині потреби до самопізнання, самоконтролю та волі до самовдосконалення.

У період перебування педагога в Києві (1915–1918 рр.) як військового лікаря Я. Корчак паралельно працює консультантом у трьох будинках сиріт для українських і польських дітей та водночас, як зазначає Е. Вільчковський, створює свій найвідоміший твір – «Як любити дітей» (1918 р.).

Для налагодження сприятливої виховної атмосфери в Будинку Сиріт Я. Корчак застосовує технологію соціальної адаптації дітей в громадській установі. «Новачки, які у фізичному і моральному відношенні не готові для роботи та діяльності в «школі життя», проходять «лікування» в спеціальній колонії, яка знаходиться далеко від міста і повторює структуру самої школи. Пройшовши курс лікування, вони повертаються в «школу життя» і продовжують самостійну трудову діяльність» [1, с. 9].

Соціально-психологічна адаптація в інтернаті, активна особиста позиція, усвідомлення соціального статусу та рольова поведінка забезпечували дитині комфорт у соціальному середовищі. Я. Корчак увів в двох дитячих будинках плебісцити (голосування вихованців на предмет особистого ставлення до новачка у сиротинці). І результат голосування, і громадянське звання (присвоєне після голосування) допомагали дитині поглянути на себе з боку, мотивували при низькому статусі на виправлення, компенсували недоліки сімейного тепла через систему опіки. Стосовно ж опікуна технологія опіки допомагала самостверджуватися за допомогою позитивних результатів опікуваного, розвивати навички рефлексії (ведення щоденника) і відповідальності (звіт на раді самоврядування). Призвичаїться до умов співжиття в сиротинці було половиною справи. Складність полягала у наступному – допомогти дитині знайти себе. Технологія зміни у свідомості і поведінці дітей проявлялася в наступному.

Для Я. Корчака дитина була суб'єктом всіх соціальних процесів, які її стосувалися. Він ставив своєю метою виховувати людей, а не овечок, працівників, а не проповідників. Педагог вважав, що будь-який прояв соціальної несправедливості (майнової, соціальної, етнічної, релігійної) може призвести до зриву адаптаційних механізмів. І часто технологія простого розуміння дитини нормалізує її соціальну поведінку.

Польський педагог створював у Будинку сиріт свій власний гуманний соціум, стартовий майданчик соціального виховання дітей. Виконуючи соціальне замовлення єврейської громади щодо створення нового типу експериментальної соціальної установи для дітей, Я. Корчак сам визначав набір засобів соціалізації, матеріальну і духовну культуру, спілкування, методи виховання і навчання, заснованих на принципах індивідуального підходу, поступовості, врахування психофізичних особливостей дітей, таким чином реалізовував управлінську технологію. Керувати дитячим будинком, де

одночасно перебувають більше сотні дітей, а також забезпечити вихованцям можливості усамітнитися і зосередитися на собі було складно.

Отож Я. Корчак вводить технологію «спокійного кута», оскільки дітей стомлюють шум і біганина в усіх громадських виховних закладах, схожих на казарму. На другому поверсі – кімнати бурсистів і галерея. На третьому поверсі – дві спальні для хлопчиків і дівчаток, розділені кімнатою вихователя, та санвузли. «Якщо можна було б у майбутньому надбудувати поверх, я висловився б за готельну систему: коридор, а по обидва боки невеликі кімнати ...» [2, с. 95]. Кімната Я. Корчака перебувала на горищі: «Архітектор повинен помістити керівника установи так, щоб він змушений був стати вихователем, щоб він бачив і чув дитину не тільки тоді, коли дитина входить за викликом в кабінет» [1, с. 9]. На думку А. Мудрика, у праці Тетяни Єрмакової: «особистісний підхід у соціальному вихованні, «послідовне ставлення до вихованця як до особистості, як до відповідального і усвідомленого суб'єкта власного розвитку» сприяє ефективності всієї соціальної роботи» [1, с. 10].

Крім «Будинку сиріт», Гольдшмідт співпрацює з іншими дитячими притулками (наприклад, «Нашим будинком» в Білянках), публікується в журналах, редагує тижневик «Мале обозрение», пише книги, читає лекції з педагогіки. Тоді-то і з'являються Януш Корчак і добродушний Старий доктор, голос якого звучить з кожного радіоприймача.

Протягом багатьох років Корчак співпрацював з прогресивними польськими журналами та газетами. У своїх публікаціях він найчастіше звертається до аналізу соціальних проблем дитинства, виступаючи пристрасним поборником прав дитини.

Соціальних проблем дитинства, умов життя дітей в Польщі того часу присвячені і перші повісті Корчака. У 1901 р виходить друком його книга «Діти вулиці», в якій автор описує життя бездомних дітей. У 1904 р в журналі «Глос» починає друкуватися перший великий роман Корчака «Дитя вітальні» (в 1906 році він виходить окремим виданням). Книга відображає соціальні позиції

Корчака і його погляди на виховання. У ній викривається лицемірство і фальш міщанського побуту, звичаїв, звичаїв, способу мислення, стилю життя, які призвели до втечі з неї парубка, що збунтувався проти громадського нерівноправності і пішов в середу постраждалих від життя, що опустилися на соціальне дно жителів вулиці [2, с. 97].

Таким чином, звернення до педагогічної спадщини Януша Корчака в питанні технологізації соціально-виховної роботи з дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківської опіки та дітьми, що опинилися у важких життєвих обставинах через призму сучасних умов забезпечує педагогів, соціальних педагогів та соціальних працівників апробованими успішними методами, формами та технологіями соціально-виховної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єрмакова Т. Педагогічні погляди Януша Корчака щодо формування здорової особистості. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. 2014. № 1 (25). С. 8–11.
2. Мисько В.І. Технології соціально-виховної роботи в будинку сиріт Януша Корчака. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. №12. С. 95–99.

Лілія Моргай

доктор філософії,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЯНУШ КОРЧАК (1878–1942): БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

Януш Корчак (Генрик Гольдшміт, 1878–1942) – одна із найбільш відомих і вражаючих постатей сучасної педагогіки, яскрава і різнобічна особистість з широкими інтересами, високим почуттям громадянськості, великою любов'ю до дітей. Він, лікар за професією, був журналістом, письменником і педагогом за покликанням [2].

Навчався у російській гімназії (Варшава належала тоді до російської імперії), і викладання в цьому закладі йшло досить жорстко. Вже з 15-річного віку, маючи непогані успіхи в навчанні, почав підробляти репетиторством [3].

У 1898-му став студентом медичного факультету Університету Варшави (University of Warsaw), і до 1903 року вже отримав диплом лікаря. До цього моменту вже зацікавився дитячими установами – школами і лікарнями, і саме педіатрія стала справою всього його життя. Крім того, в той ранній період Корчак вже писав для декількох польських газет [3].

Закінчивши університет у 1903 році Януш Корчак працює дитячим лікарем на громадських засадах – у бібліотеці Благодійного товариства, а також продовжує літературну діяльність – щотижня пише по фейлетону в журналах «Колючки», робить для журналу «Голос» огляд преси в рубриці «На горизонтах». У цьому ж журналі 1904 року з'являється перший уривок повісті Я. Корчака «Дитя салону». Письменник не лише критикує сучасне йому суспільство, а й розвінчує поняття відносних цінностей, намагається розкрити перед читачем незмінну вартість життя, закликає в цій книзі до пошуку справжніх життєвих ідеалів.

Під час російсько-японської війни, коли Я. Корчак був мобілізований до російського війська і працював лікарем у госпіталі в Маньчжурії, виходить в світ книга «Билиці-небилиці», в якій зібрані кільканадцять наймайстерніших його журнальних публікацій.

Повернувшись з війни Корчак поглиблює свою медичну освіту за кордоном: в клініках Берліну, Парижу, Лондону. У ці роки Януш Корчак – лікар, письменник, педагог – остаточно визначає свій життєвий вибір: самовіддане служіння «малорослому народові» – дітям.

У 1907–1908 роках влітку він працює вихователем у колоніях для дітей з бідних родин Варшави.

Впродовж багатьох років він буде незмінним директором будинку сиріт, вестиме радіопередачі, відомі усій Польщі як «Бесіди Старого лікаря», організує перший у світі дитячий журнал «Малий пшегланд», провадитиме велику громадську роботу на захист дітей та дитинства [1].

Після 1910 року Януш Корчак прийняв рішення залишити медичну практику і цілком зайнявся своїм проектом – він став засновником «Будинку сиріт» для єврейських дітей. Так, у будинку 92 на вулиці Крохмальной (The Krochmalna Street) у Варшаві він залишався незмінним директором все своє життя. Підтримувалося заклад філантропами, однак Корчак зумів бути повністю самостійним педагогічної та адміністративної діяльності Будинку.

Авторитет педагога і педіатра ріс, і незабаром Корчак вже працював над створенням Будинку для польських дітей на Україні, а в роки війни він знову працював польовим лікарем. Відомо, що педагогічні прийоми Корчака були новаторськими і навіть у чомусь революційними. Так, він ввів у своєму Будинку дитяче самоврядування, а також дитячий товариський суд. В його Домі не було місця насильству, нерівності, несправедливості. Пізніше про нього сказали, що він «створював дитячу республіку... крихітна ядереце рівності, справедливості всередині світу, побудованого на пригніченні» [3].

З приходом нацистів і зростанням антисемітизму в Європі Корчак шукав для себе шляхи виїхати, але його стримували неможливість кинути своїх сиріт-вихованців. Так, разом зі своїм «Будинком сиріт» він був переміщений в 1940 році у Варшавське гетто. Незважаючи на те, що серед його друзів і шанувальників було безліч неєвреїв, які пропонували йому допомогу, Корчак

вважав за краще залишитися в гетто. Відомо, що в той важкий час він самовіддано дбав про «своїх» дітей – діставав для них їжу, одяг, ліки [3].

У 1942-му за наказом про депортацію євреїв, Януш Корчак, а також близько 200 дітей і його найближча колега і подруга Стефанія Вільчинська (Stefania Wilczyńska), були завантажені у вагони і відправлені в сумно відомий концентраційний табір Треблінка (Treblinka extermination camp). Відомо, що навіть в останній момент Януш мав можливість врятуватися, однак він все ж залишився, і разом з усіма розділив сумну долю в газовій камері [3].

Щороку 23 березня, в пам'ять про Януша Корчака і всіх убитих дітей, в Білорусії і Польщі запускають повітряного змія. Сьогодні серед пережили Голокост є вихованці Корчака, які пам'ятають свого педагога і не дають згаснути пам'яті про нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Освітні погляди Януша Корчака. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14273/>. (дата звернення: 25.04.2023).

2. Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народж.: Біобібліогр. покажч. /АПН України. URL: http://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/index_11_4.pdf. (дата звернення: 22.04.2023).

3. Януш Корчак. Біографія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=5671>. (дата звернення: 10.04.2023).

4. Януш Корчак. Життя заради дітей. URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/yanush-korchak-zhittya-zaradi-ditey/>. (дата звернення: 10.04.2023).

Ніна Слюсаренко

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені
проф. Є. Петухова,
Херсонський державний університет*

ЯНУШ КОРЧАК: ВІХИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ І ЖИТТЄТВОРЧОСТІ

Постать польського педагога Януша Корчака, безперечно, вирізняється серед усіх педагогів світу. Це зрозуміло, оскільки лише він був страчений разом із двома сотнями його вихованців у концтаборі Треблінка в роки Другої Світової війни. Варто акцентувати, що на цей крок Педагог пішов свідомо, щоб не полишати дітей наодинці зі смертю, щоб підготувати їх до неї, підтримати, заспокоїти в останні хвилини життя.

Любов до дітей, бажання всіляко опікуватися ними призвели до того, що відомий та досить успішний лікар-педіатр полишив свою медичну практику, а натомість обрав справою свого життя педагогічну діяльність. Зазначене підтверджують численні факти з біографії Януша Корчака – лікаря, педагога, письменника, публіциста, громадського діяча (табл. 1).

Таблиця 1

Основні віхи життєдіяльності і життєтворчості Януша Корчака

Роки	Події
1878 (або 1879)	Народився у Варшаві Януш Корчак (справжнє ім'я Генрик Гольдшмідт).
1896	Помер батько Юзеф Гольдшмідт, а Януш Корчак займався репетиторством, щоб допомогти утримувати родину.
Вересень 1896	Дебютував у тижневику «Кольце» під псевдонімом «Ген».
1898	Отримав аттестат зрілості та почав навчання на медичному відділенні Імператорського Університету у Варшаві.
1898	Уперше виступив під псевдонімом Януш Корчак, підписавши ним свою драму «Кудою?».
Літо 1899	Уперше поїхав за кордон (у Швейцарію), де ознайомився з педагогічною діяльністю <u>Й. Г. Песталоцці</u> .
Наприкінці	Заарештований ненадовго за діяльність у читальнях

1899	Варшавського Благодійного Товариства.
1898–1901	Друкувався у часописі «Чительня для вшисткіх» під псевдонімом.
1900	Почав постійно друкуватися як Януш Корчак.
1901	Вийшов роман «Діти вулиці».
1905	Отримав диплом лікаря. Вийшла добірка його фейлетонів «Небилиці».
Червень 1905	Призваний як лікар у російську армію для участі у <u>російсько-японській війні</u> .
1906	Повернувся до Варшави. Видав книгу «Дитя салону», яку позитивно сприйняли читачі й критики. Завдяки розголосу, здобутого своїми публікаціями, став популярним педіатром у Варшаві.
1906–1912	Працював <u>педіатром</u> у Дитячій лікарні ім. Берсонів та Бауманів. Займався активною громадською діяльністю, був членом Варшавського товариства гігієни та Товариства літніх таборів, виїздив як вихователь у табори для єврейських і польських дітей.
1907–1911	Підвищував кваліфікацію за кордоном (Берлін, Париж, Лондон), де слухав лекції, проходив практику у дитячих клініках, відвідував виховні заклади та заклади опіки над дітьми.
1909	Вступив у єврейське товариство «Допомога сиротам» і очолив «Дім Сиріт», збудований цим товариством.
1910	Вийшла повість «Моськи, Йоськи і Срулі»
Після 1910	Прийняв рішення залишити медичну практику і зайнятися проектом сиротинця.
1911	Заснував «Дім сиріт» (сиротинець для єврейських дітей) у Варшаві на вул. Крохмальний, 92, а з 1912 року керував ним упродовж 30 років.
1914	Вийшов твір «Сповідь метелика». У роки <u>Першої Світової війни</u> був <u>мобілізований</u> до царської армії. Служив молодшим завідувачем <u>дивізійного лазарету</u> , головно в <u>Україні</u> .
1915	У Києві познайомився з Марією Фальською, польською громадською діячкою, яка тоді керувала виховним будинком для хлопчиків-поляків.
1917	Був відкликаний працювати на посаді лікаря у дитячих притулках Києва.
1918	Повернувся до Варшави. Восени був мобілізований у <u>польську армію</u> .
1919	Разом із Марією Фальською створює ще один сиротинець «Наш Дім» (для польських дітей). Він спочатку містився у Прушкові під Варшавою, а з 1928 року – у Варшаві (район <u>Беляни</u>).
1919–1921	Під час <u>польсько-радянської війни</u> працює лікарем у військових

	шпиталях Лодзі та Варшави.
1920, 1921	Вийшла книга Януша Корчака «Як любити дітей».
1923	Вийшли книги «Король Матіуш Перший» і «Король Матіуш на безлюдному острові».
1924	Вийшли книги «Виховні моменти», «Банкрутство малого Джека».
1925	Вийшла книга «Коли я знову стану маленьким». За освітньо-виховну діяльність отримав Офіцерський Хрест Ордену Відродження Польщі.
1926–1939	Виходила друком створена Янушем Корчаком газета дітей і молоді «Мали пшегльонд» як додаток до варшавського тижневика «Наш пшегльонд».
1929	Вийшла книга «Право дитини на повагу».
1930	Вийшла книга «Правила життя».
1934	Став не сіоністським представником Польщі в Міжнародній єврейській організації.
1935	Вийшла книга «Кайтусь-чарівник».
1937	За літературну творчість отримав Золотий Академічний Лавр Польської Академії Літератури.
1939	Вийшла книга «Жартівлива педагогіка».
1940	Дім Сиріт було переміщено у Варшавське гетто на вул. Хлодну. Корчака зарештовано на робочому місці, ув'язнено, але за кілька тижнів звільнено під заставу.
1942	Януш Корчак, а також близько 200 дітей і його найближча колега і подруга Стефанія Вільчинська за наказом про депортацію євреїв відправлені в концтабір Трєблінка. Усі вони загинули в газовій камері.

Джерела: [2-4].

Як видно з таблиці 1, педагогічна діяльність Януша Корчака розпочалася, по суті, ще в юнацькі роки, коли він, намагаючись допомогти матері утримувати родину, займався репетиторством. Однак, наслідуючи своїх родичів (дід і прадід були лікарями), вступив до медичного відділення Імператорського Університету у Варшаві. Згодом розпочав лікарську практику, яка була успішною, але тривала недовго.

Уже після 1910 року лікар-педіатр приймає рішення, яке докорінно змінило його життя, а саме: полишити медичну практику та присвятити себе реалізації проєкту сиротинця [2]. Таке рішення не було випадковим. Швидше за все воно стало наслідком поїздки до Швейцарії (1899), де Януш Корчак мав можливість ознайомитися з педагогічними ідеями та педагогічною діяльністю

Йоганна Генріха Песталоцці. Як наслідок, у Варшаві він заснував (1911) та очолював (з 1912 і впродовж 30 років) сиротинець для єврейських дітей «Дім сиріт». Згодом (у 1919) Януш Корчак разом із Марією Фальською створили сиротинець для польських дітей «Наш Дім». За свою освітньо-виховну діяльність колишній лікар-педіатр отримав у 1925 році Офіцерський Хрест Ордону Відродження Польщі.

Аналізуючи основні віхи життєдіяльності і життєтворчості Януша Корчака, можна дійти висновку, що з молодих років (1896) і до самої смерті (1942) Педагог і письменник під різними псевдонімами написав цілу низку різноманітних творів. Ось їх неповний перелік: драма «Кудюю?» (1898), роман «Діти вулиці» (1901), добірка фейлетонів «Небилиці» (1905), книга «Дитя салону» (1906), повість «Моськи, Йоськи і Срулі» (1910), твір «Сповідь метелика» (1914), книжки для дітей: «Король Мацюсь Перший» і «Король Мацюсь на безлюдному острові» (1923), «Банкрутство малого Джека» (1924), «Правила життя» (1930), «Кайтусь-чарівник» (1935) та ін.

Особливий інтерес становлять його педагогічні праці: «Як любити дітей» (1920, 1921), «Виховні моменти» (1924), «Коли я знову стану маленьким» (1925), «Право дитини на повагу» (1929), «Жартівлива педагогіка» (1939). Адже в них представлено новаторські педагогічні ідеї Януша Корчака щодо виховання дітей. Загалом концепція виховання Януша Корчака містить такі елементи: «заперечення насильства – фізичного чи вербального, яке є наслідком вікової переваги або посади; ідея виховної інтеракції між дорослими, дітьми, що розширює дефініцію класичної педагогіки; впевненість, що дитина є людиною, такою ж мірою, як і дорослий; принцип, що виховний процес має брати до уваги індивідуальність кожної дитини; віра, що дитина найкраще знає власні потреби, прагнення й емоції, отже, вона повинна мати право на те, щоб дорослі враховували її думку; визнання за дитиною права на пошану, незнання й невдачі, особистий простір, власну думку й власність; переконаність у тому, що процес розвитку дитини – це тяжка праця» [3].

У книзі «Як любити дітей» представлено основні принципи, які складають підґрунтя виховної системи Педагога, як-от: принцип любові; принцип виконуваності вимог, які ставляться до дитини; врахування прав і можливостей батька й вихователя; визнання того, що діти – різні; спілкування з дитиною – на рівні можливостей її розуміння; потреба готувати дитину до реального життя [там само].

М. Глінський – випускник Інституту польської культури у Варшавському університеті та Інституту класичної філології в Берлінському університеті імені Гумбольдта, який є автором статей про Януша Корчака написаних польською та англійською мовами, цілком слушно звертає увагу на те, що останнім часом численні педагогічні ідеї Педагога є педагогічним мейнстримом. Зокрема, в Європі стала нормою фізична недоторканість дитини, частіше засуджується будь-яке психічне насилля над дітьми, значного поширення набуло ставлення до дитини з повагою тощо [1]. М. Глінський закликає широко вивчати спадщину Януша Корчака та імплементувати його ідеї в сьогодення.

Стосовно останнього зазначимо, що в Україні глибоко досліджують ідеї досвіду Януша Корчака та його педагогічну спадщину. Ми пам'ятаємо, що саме в Києві від познайомився з Марією Фальською – польською громадською діячкою, яка тоді керувала виховним будинком для хлопчиків-поляків. А потім тривалий час співпрацювала з Корчаком. Про його перебування в Києві свідчить меморіальна дошка на будинку 47 по вул. Володимирівській відкрита в 2012 році, який був оголошений у Польщі «Роком Корчака». В Києві є вул. Януша Корчака, а в місті Городок Хмельницької області провулок. Чимало творів Педагога видруковано українською мовою.

Плідно працює Українське товариство імені Януша Корчака, які було засновано заслуженим учителем України С. Петровською і провадило свою діяльність під її керівництвом. Так, у «Рік Корчака» в Києві пройшли: «Дні Януша Корчака», під час яких відбувся показ фільму Анджея Вайди «Корчак»; відкрита лекція поетеси М. Кияновської; презентації нових перекладів творів

Януша Корчака та його біографії; день із Корчаком у Кловському ліцеї № 77, де створено єдиний в Україні музей Корчака та ін.

Таким чином, проведений аналіз життєдіяльності і життєтворчості Януша Корчака засвідчує його неабиякий внесок у розвиток педагогічної науки, зокрема це стосується ідей щодо захисту прав дитини, повної рівноправності дітей. Цінним є й досвід Педагога з організації життєдіяльності вихованців, набутий упродовж багатьох років у сиротинцях Польщі. Він заслуговує на детальне вивчення та широке впровадження у закладах освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глинский М. Януш Корчак – педагог. URL: <https://culture.pl/ru/article/yanush-korchak-pedagog>. (дата звернення: 10.05.2023).
2. Януш Корчак. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=5671> (дата звернення: 05.05.2023).
3. Януш Корчак. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BD%D1%83%D1%88_%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B0%D0%BA (дата звернення: 29.04.2023).
4. Януш Корчак. Життя заради дітей. URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/yanush-korchak-zhittya-zaradi-ditey/> (дата звернення: 30.04.2023).

Мирослава Ткачук

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПОРІВНЯЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Януш Корчак (пол. Janusz Korczak, справжнє ім'я – Генрік Гольдшміт, пол. Henryk Goldszmit) по праву визнаний одним із найвидатніших педагогів

XX століття. Як зазначає академік О. Сухомлинська, «головна педагогічна ідея Януша Корчака – це дитина як повноцінна людина і особистість, а тому завдання виховання він вбачав у вільному і гармонійному розвитку її здібностей, формуванні в душі ідеалів добра, свободи та краси шляхом пробудження бажання до самопізнання, самооцінки та самовдосконалення» [5, с. 8]. Януш Корчак належить до когорти учених-педагогів, «зацікавленість діяльністю яких є позачасовою, а літературно-педагогічна діяльність – невичерпною для наукового аналізу та інтерпретації» [3, с. 125]. Його педагогічні ідеї досліджувалися у багатьох країнах світу: Бразилії, Великобританії, Німеччині, Польщі, США, Україні, Швейцарії, Японії та ін. На особливу увагу в умовах глобалізації та євроінтеграції заслуговують компаративістичні дослідження діяльності видатного польського педагога.

Одними із перших порівняльні дослідження творчого доробку Януша Корчака здійснили польські науковці. Так, зокрема, А. Левін і М. Фальковська ще у 70-х роках XX століття у порівняльному аспекті розглянули педагогічні погляди Я. Корчака та А. Макаренка. Вчені-компаративісти зазначали однакові підходи і певний взаємовплив у їхніх поглядах на різноманітні проблеми виховного процесу. У дослідженні «Елементи опікунської педагогіки в працях Й. Г. Песталоцці, Я. Корчака, А. Макаренка і Я. Ч. Бабіцького» (Краків, 1995) з позицій компаративістики розглянув гуманістичну концепцію польського педагога І. Піжик. Компаративістичне дослідження проблеми гуманістичного виховання особистості в педагогічній спадщині Януша Корчака та Антона Макаренка здійснила Й. Гайда (Кіровоград, 2004). Дослідницею обґрунтоване роль та місце спадщини видатних педагогів у розвитку європейських гуманістичних педагогічних теорій та визначено загальні тенденції розвитку їх прогресивних ідей, які можуть творчо використовуватися у процесі виховання за сучасних умов суспільного поступу.

Дослідники-компаративісти доходять висновку про схожість значної частини поглядів Я. Корчака з поглядами іншого педагога-гуманіста –

В. Сухомлинського, який «перебував під сильним впливом особистості і творчості Корчака, про що свідчать і його твори, і виховна діяльність керованої ним школи» [4, с. 86]. О. Сухомлинська зазначає, що «у своїх творах Сухомлинський спирається на думки Корчака, вступає з ним у діалог, багато цитує його не лише на сторінках книги «Серце віддаю дітям», і в інших його творах знаходимо посилання на польського педагога» [4, с. 87]. Порівняльний аналіз педагогічних ідей Я. Корчака та В. Сухомлинського здійснили: В. Плужник «В. О. Сухомлинський і Я. Корчак: Різні системи, спільні ідеї» (1999); С. Денисюк «Два джерела однієї теорії: Педагогічна спадщина Я. Корчака та В. Сухомлинського» (1999); С. Ішук «Батьківське виховання у контексті педагогічної думки В. Сухомлинського і Я. Корчака» (2002); А. Гаратик «Ідеї педоцентризму в педагогічній спадщині Януша Корчака і Василя Сухомлинського» (2009), Т. Довга «Валеопедагогічні ідеї в гуманістичному досвіді Януша Корчака і Василя Сухомлинського» (2014) та ін.

У дисертаційній роботі В. Кушнір «Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки» (Харків, 2004) на основі компаративного аналізу розкрито та узагальнено педагогічні концепції Я. Корчака та В. Сухомлинського за такими напрямками: ідея самоцінності дитинства і актуалізація прав дитини у педагогічних концепціях; свобода дитини в освітньому процесі; створення умов для саморозвитку, самореалізації особистості як мета і результат гуманістичного виховання; система роботи зі знедоленими дітьми.

Порівняльний аналіз педагогічних концепцій А. Макаренка, В. Сухомлинського і Я. Корчака здійснила С. Денисюк (2001), зазначивши, що у центрі практичної та теоретичної діяльності педагогів «завжди перебували проблеми формування нової гуманної особистості – благородної, порядної, відповідальної, чуйної, вольової, з почуттям власної гідності» [1, с. 483].

Певну спорідненість думок «педагогіки серця» Я. Корчака та «філософії серця» П. Юркевича, що є ментальною складовою української культури, освіти

та педагогіки, відзначає О. Мельниченко, а саме: гуманістичну спрямованість обох педагогічних напрямів, повагу до дитини, ставлення до неї як до дорослої, опору на індивідуальні особливості дитини, її гармонійний розвиток. Крім того, зазначає дослідниця, використання ідей «педагогіки серця» допоможе визнати право дітей на абсолютну самоцінність дитинства, сприятиме переходу освітньої парадигми в Україні до людиноцентрованого навчання, «у якому дитину та студента цінують не з точки зору майбутнього, а поважають саме людину, таку, якою вона є сьогодні та зараз» [1, с. 266].

В. Ханенко у дослідженні «Проблема гуманізації виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918–1939)» (Луганськ, 1997) здійснив аналіз змісту, структурних елементів педагогічних систем та концепцій виховання Я. Корчака, С. Гессена, Б. Наврочинського, Б. Суходольського та Г. Ровіда.

Вченими здійснено порівняльний аналіз педагогічних ідей Я. Корчака та Джона Локка (Й. Бердинг «Педагогічна антропологія як взаємодія практики і теорії: значення Джона Локка й Януша Корчака» (1997)); Я. Корчака та Т. Лубенця (С. Попиченко «Сутність гуманістичних концепцій Я. Корчака та українського педагога і діяча освіти кінця ХІХ – початку ХХ століття Т. Лубенця» (2013)).

Отже, навіть побіжний узагальнений аналіз компаративних досліджень у галузі теорії і практики педагогічної діяльності Януша Корчака дає можливість дійти висновку про різноплановість його творчості, спільність значної частини поглядів Я. Корчака з поглядами інших педагогів-гуманістів ХХ століття та окреслити коло нових наукових пошуків у корчакіані – у сфері філософії дитинства, недирективної педагогіки, дитиноцентризму, педагогіки партнерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк С. Велетні педагогіки гуманізму. Порівняльний аналіз

педагогічних концепцій А. Макаренка, В. Сухомлинського і Я. Корчака *Przyzywanie głębi do kręgu słów, myśli, idei i działań*. Częstochowa: Wydaw. WSP Częstochowa, 1999–2000–2001. С. 483–491.

2. Мельниченко О. Аналіз впливу педагогічних ідей Я. Корчака на розвиток української педагогіки. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/13832/1/O_Melnichenko_22_10_2015_konf_GI.pdf (дата звернення: 30.03.2023).

3. Сейко Н., Серадзка-Базюр Б. Януш Корчак в українських та польських дослідженнях кінця ХХ–10-х рр. ХХІ століття. URL: http://library.zu.edu.ua/doc/polonistyka/14/polonistyka_14-124-134.pdf (дата звернення: 30.03.2023).

4. Сухомлинська О. Українсько – польські педагогічні впливи в історичному вимірі: випадок В. Сухомлинського (новий коментар до вже розглядуваної теми). *Історико-педагогічний альманах*. 2016. Вип. 1. С. 46–50

5. Сухомлинська О. В. Януш Корчак. *Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): до 125-річчя з дня народж.:* Бібліогр. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2003. 124 с.

Марія Чепіль

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ

ЯНУША КОРЧАКА

У період повномасштабної війни в Україні гостро постає проблема соціальної опіки над дітьми. Це питання було наріжним у міжвоєнний період для України і Польщі. Характерним для цього періоду є поява багатьох концепцій виховання дітей-сиріт, пошук і вдосконалення різноманітних форм

опіки, опікунсько-виховної системи, яка опирається на діагностику і суб'єктивне трактування дитини, подолання недоліків інституційного виховання дітей, формування виховного середовища, удосконалення методів навчання і виховання.

У цьому контексті важливою є гуманістично спрямовані праці і десятиліття практичної діяльності Януша Корчака. Своє життя присвятив дітям. Його трудова діяльність розпочалася у 1903 р. з посади лікаря дитячої лікарні у Варшаві; 1904 – 1905 рр. – брав участь у російсько-японській кампанії як військовий лікар на Далекому Сході. У 1911 р. працював лікарем і репетитором у Товаристві допомоги сиротам. У 1914 р. був призначений на посаду військового лікаря, начальника польового дивізійного госпіталю в Глобочеку, лікар дитячого притулку українських дітей в Києві, керівник двох дитячих будинків, лектор в Інституті спеціальної педагогіки [1].

Я. Корчак був постійним співробітником спеціальної школи. Упродовж 1910–1926 рр. писав статті для дітей у «Słońcu», 1926–1930 рр. редагував «Mały Przegląd» для дітей. Двічі у 1934 і 1936 рр. їздив до Палестини. У 1940 р. арештований, викуплений учнями. У 1941 став директором сиротинця. 5-6 серпня 1942 р. гітлерівці разом з дітьми вивезли його з гетто до Трєблінки.

Любов до дитини – наскрізна ідея педагогічної спадщини Я. Корчака. Він надавав перевагу практиці, ніж теорії. Коли він обійняв посаду директора Будинку сиріт, у ньому навчалось 85 учнів. Не беручи заробітної плати, він присвячував дітям всі дні й ночі як керівник, лікар, вихователь, опікун. Він був переконаний, що через реформу виховання можна змінити світ.

Я. Корчак часто повторював, що можна вивчити теорію виховання напам'ять, але не розуміти її глибинного змісту. Теорія виховання – це теорія життя. Він бачив протиріччя між педагогічною діяльністю і спонтанним розвитком дитини. Потрібно створити умови, в яких дитина могла б вільно розвивати свої власні сили, вільно пізнавати світ, сформувати власний індивідуальний характер і розвивати у ньому будь-які можливості.

Аналіз педагогічної спадщини Я. Корчака дає підстави виокремити такі провідні ідеї: необхідність дослідження та розширення знань про дитину (в автобіографічному творі «Сповідь метелика», «Як любити дитину»); повага до дитини як людини, яка розвивається через власну діяльність; право дитини на опіку та відповідальність дорослих членів суспільства за умовами життя дитини; дотримання принципу партнерства в процесі виховання; прийом педагогічної дії як наслідок прийнятих загальних засад опікунсько-виховної системи; концепція вихователя. Хороший вихователь відрізняється від злого лише кількістю допущених помилок. Злий вихователь власні помилки приписує дітям.

У педагогічному доробку Я. Корчака можемо виокремити загальнолюдські, які доступні для всієї спільноти, адресовані батькам і дітям, загальнопедагогічні, які використовують у підготовці й удосконаленню педагогічних кадрів, та спеціальні цінності, якими послуговуються наймані працівники опікунсько-виховних установ.

Він був творцем таких цінностей, як: любов до інших, справедливість, гідність, повага, краса і правда

У праці «Право дитини на повагу» він наголошує на тому, що дитина має право на повагу, любов і дружбу, таємниці, самовизначення, власності, власний розвиток і дорослішання, руханку, гру, працю, навчання, справедливість у житті. Особливого значення надавав формуванню у дитини постійного прагнення до моральної досконалості.

Виховна концепція Я. Корчака ґрунтувалися на гуманістичних принципах: повага до дитини, довіра до неї, визнання її прав, моральна свобода, творча праця, можливість вибору моделі поведінки, способу життя, прийняття відповідальності за вибір тощо. В її основі лежали ідеї гуманізму, людяності і добра.

Його досягнення високо оцінені науковцями Польщі. Тоді як, педагогічна спадщина Я. Корчака в українській історико-педагогічній літературі з

радянських часів й до нині не завжди висвітлена належним чином. Окремі аспекти його творчого доробку висвітлювалися на сторінках педагогічної преси. З проголошенням незалежності зросло зацікавлення педагогічною творчістю Я. Корчака (Н. Дудник, Ж. Ільченко, С. Івах, Ю. Калічак, С. Сисоєва, І. Соколова, В. Ханенко, О. Янкович та ін.). Варто зазначити, що українські дослідники беруть активну участь у міжнародних конференціях, публікують статті у польських виданнях. Прикладом такої співпраці є збірник наукових праць «Janusz Korczak – przyjaciel dzieci. W nurcie rozważań pedagogicznych», в якому вміщено статті сучасних польських та українських дослідників про діяльність педагога [2].

Виклики ХХІ століття ставлять надзвичайні завдання, розв'язання яких вимагає нового прочитання та інтерпретації творчого доробку Я. Корчака, його гуманістичний ідей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Falkowska M. Kalendarz zycia, dzialnosc i tworcosci Janusza Korczaka Warszawa: Nasza Księgarnia, 1989. 416 s.
2. Janusz Korczak przyjaciel dzieci: w nurcie rozważań pedagogicznych / Pod red. M. Czepil, R. Bednarz-Gryzbek, M. Hajkowskiej. Lublin: Wzdawnictwo UMCS, 2015. 254 s.

Agnieszka Cybal-Michalska

*Prof. dr hab., Dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych,
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*

TWÓRCZOŚĆ LITERACKA ŚWIADECTWEM NIEOBOJĘTNOŚCI – O PEDAGOGICZNYM «WYCIENIOWANIU» DZIEŁ JANUSZA KORCZAKA

Każda epoka pozostawia swoisty ślad literacki. Humanistyczny dyskurs nad dziełem literackim jako recepcją historycznie przeobrażającej się rzeczywistości

społecznej i doświadczeń społeczno-kulturowych powinien uwzględniać refleksję nad świadectwem (nie)obojętności. Wystąpienie odwołujące się do pedagogicznego «wycieniowania» dzieł Janusza Korczaka będzie pretekstem do rozpatrywania piśmiennictwa jako świadectwa obecności w doświadczeniach społecznych, ale również ukierunkuje zainteresowania poznawcze ku zachowaniom i relacjom międzyludzkim. Tym samym frapujące poznawczo są analizy dotyczące warunków społecznych, których skutkiem była literatura Janusza Korczaka, a nade wszystko refleksje jakie skutki społeczne powodowała i powoduje. Tym samym osadzając literaturę jako rys kulturowy w sieci społecznych relacji warto zastanowić się nad rodzajem, nie tylko wiedzy, ale predyspozycji psychologicznych, które mogą być w niej odtwarzane biorąc za punkt odniesienia jakoś rzeczywistości społeczno-kulturowej.

Literatura jest świadectwem nieobojętności – «podmiot nie drzemie» bowiem Autor wykorzystując instrumenty poznawcze posługuje się kunsztem pisarskim. Autor «nie drzemie» i to nie tylko wówczas kiedy ujawnia «prawdy niewątpliwe», ale również wtedy, kiedy na ich marginesie «rozciągają się niekończące się rozłogi tego, co przybliżone (...) uproszczone, przesadne, opacznie rozumiane (...), które (...) mnożą się (...) i unieśmiertelniają.

Literatura, która wyszła spod pióra Janusza Korczaka wyrasta bezpośrednio z Jego życiowych doświadczeń, a nade wszystko z walki o postęp społeczny, o lepszy świat. Tej idei był wierny zarówno jako lekarz, pedagog i literat. Z teorii i praktyki wychowawczej, edukacyjnej czerpał materiał do przemyśleń, refleksji, analiz wypełniających karty Jego książek. Jakże wymownie brzmią słowa Janusza Korczaka: «żeby pisać rzeczy wartościowe, trzeba być dobrym diagnostą. Innymi słowy, trzeba poznać doskonale człowieka i jego choroby (...). Stajemy często wobec faktów życia ludzkiego, zupełnie nie zdając sobie sprawy z ich genezy. A pisarz, moim zdaniem, powinien mieć ambicje nie tylko poznawania, lecz i leczenia dusz ludzkich». ¹

¹ Rugier I, podaję za C. Domański {w:}: *Recepty Starego Doktora. Wypisy z dzieł Janusza Korczaka*, W-wa 2022 r, s. 212.

Szczególne, pedagogiczne ukonstytuowanie twórczości Janusza Korczaka sprawia, że nie sposób mówić o niej bez odwołania się do praktyki pedagogicznej Starego Doktora. Bo jak inaczej opowiedzieć o literackiej spuściźnie Janusza Korczaka, która z życia, z relacji międzyludzkich, z intuicji opiekuńczej, z «momentów wychowawczych», z pytania: jak kochać dziecko, jest utkana? Należy przy tym zwrócić uwagę, że twórczość Janusza Korczaka osadzona w pedagogice humanistycznej odwołuje się w szczególności do personalizmu i egzystencjalizmu. Uwagi powyższe wymagają wobec tego refleksji pedagogicznej.

Janusz Korczak stworzył podstawy teorii wychowania na którą w zdecydowany sposób wpłynął Jego światopogląd i praktyka edukacyjna – bogaty wachlarz praktyk wychowawczych, które Korczak stworzył i realizował w kierowanym przez siebie Domu Sierot. Na kartach opublikowanego w 1924 roku krótkiego artykułu zatytułowanego: «Teoria i praktyka» Janusz Korczak opisuje związek między teorią, a praktyką w edukacji. Więcej – wynikający z jego filozofii wychowania – pożądanym związkiem między edukacją a praktyką edukacyjną. Założenie Korczaka, że praktyka inspiruje teorię, testuje ją i rozwija to zwrócenie uwagi na praktyczny wymiar teorii lub idei. Dla Korczaka praxis jest źródłem i sprawdzianem teorii. Korczak wyjaśnił to w sposób prosty akcentując, że praktyka cenzuruje teorię, stara się ją wyłapać w jej «gafach». Czy zwrócenie przez Korczaka uwagi na fakt, że chcąc poprawnie rozumieć działalność edukacyjną, należy dać jej pierwszeństwo przed teorią i sytuować ją jako źródło teorii, jej sprawdzian i cel bo wówczas teoria będzie miała konstruktywną poznawczą żywotność nie wpisuje się we współczesny namysł nad teoretycznością ustaleń pedagogicznych? Ależ zdecydowanie tak!. Uprawianie naukowej (teoretycznej) pedagogiki odbywa się na drodze badań empirycznych właśnie – z praktyki wyrasta – z badań praktyki edukacyjnej teoria jest budowana. Budowanie wiedzy teoretycznej o rzeczywistości edukacyjnej ma natomiast służyć edukacyjnej praktyce, pozwalać na antycypację wychowawczych, edukacyjnych zdarzeń oraz mieć udział/wpływ- na ich przebieg. To właśnie w obrębie pedagogiki jako nauki o wychowaniu – szerzej – edukacji, wyróżnione

wymiary nie mogą być ignorowane bowiem świadczą o rozwoju i żywotności tej dyscypliny – o jej tożsamości, powadze, odpowiedzialności i ważności.

Dorota Latour

Sekretarz Centrum Myśli Janusza Korczaka
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

FILMOWE WIZERUNKI JANUSZA KORCZAKA

Moje wystąpienia jest próbą odpowiedzi na pytanie, dlaczego powstało tak niewiele filmów o Januszu Korczaku, wybitnym pedagogu, który stał się symbolem heroicznej postawy w obliczu Holokaustu.

Fabularny biopic o Korczaku był pierwszym projektem powojennej polskiej kinematografii i ale pomimo, że autorami byli doświadczeni i uznani profesjonaliści: scenarzysta Ludwik Starski i reżyser Aleksander Ford film nie został zrealizowany. Kolejne wersje scenariuszy filmowej biografii Korczaka, których w ciągu kolejnych trzydziestu lat powstało kilkanaście (w Polsce i w Niemczech a także w USA) także nie doczekały się ekranizacji. W Polsce na przeszkodzie stanęły przede wszystkim przyczyny natury politycznej, antysemitka kampania władz komunistycznych, ale nie były to jedyne powody, dla których premiera pierwszej fabuły o Januszu Korczaku miała miejsce dopiero w 1975 roku w Niemczech a potem w Izraelu. Autorami powstałych w międzyczasie scenariuszy byli między innymi Bohdan Czeszko, Igor Newerly (sekretarz i współpracownik Korczaka), Aleksander Ramati, Howard Fast, Ben Barzman i Arnost Lustig. Ich zadaniem było zmieścić opowieść o życiu badacza świata dziecięcego, reformatora systemu opieki nad sierotami, publicysty i pisarza w dwugodzinnej narracji wyrażonej obrazami filmowymi. I niemal wszyscy zamiast opowiadać o dokonaniach i dramatach towarzyszących życiu Korczaka, zdecydowali się skoncentrować na ostatnim etapie jego pasjonującej biografii – dwóch ostatnim

latach w poświęconych opiece nad powierzonymi mu sierotami w warszawskim getcie. To właśnie autorzy filmowych wizerunków Korczaka utrwalali legendę, według której Stary Doktor mógł ocalić własne życie i opuścić getto lecz odrzucił ofertę Niemców i razem z dwustoma wychowankami poszedł na śmierć. Jakich elementów dramaturgii zabrakowało scenarzystom we wcześniejszych losach Korczaka, jak choćby w wyjątkowo trudnych dla niego latach trzydziestych?

Polski reżyser Andrzej Wajda również kilka razy wracał do pomysłu zrealizowania filmu o Korczaku. Ostatecznie zrealizował go według scenariusza Agnieszki Holland, która również początkowo nie chciała pokazywać bohatera tylko w kontekście Zagłady, uważała bowiem, że całe życie Korczaka prowadziło do jego ostatniego wyboru. Pierwotny scenariusz był materiałem na kilkuodcinkowy serial. To reżyser Andrzej Wajda zdecydował, że film będzie opowieścią o heroicznej próbie wierności obowiązkowi, choć bohater ma od początku świadomość klęski i nieuchronności zagłady.

НАПРЯМ ДРУГИЙ

ЯНУШ КОРЧАК І СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ ЦІННОСТІ

Валентина Бойченко,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ІДЕЯ АБСОЛЮТНОЇ САМОЦІННОСТІ ДИТИНИ У ФОРМУВАННІ ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Відома закономірність: чим якісніша освіта, тим вищий рівень людського потенціалу, що гарантує економічне зростання та забезпечує сталий розвиток держави. Водночас, рівень розвитку суспільства, його цивілізованість визначаються моральними цінностями, які слугують орієнтирами, зокрема у ставленні до дітей як до власного майбутнього.

Як потрібно «любити» дітей описав у своїх творах і довів власним життям видатний польський педагог, лікар, письменник, громадський діяч Януш Корчак. Ідеї великого педагога пережили випробування часом і сьогодні є актуальними для педагогічної науки та мають потужний потенціал для підготовки майбутніх учителів, розвитку їхніх професійних якостей, формування педагогічного мислення. Основною педагогічною ідеєю Я. Корчак вважав пошук прихованих зв'язків між вихованням дітей і нашим майбутнім; стверджував, що педагогіка є наукою не про дитину, а про людину.

У своїх творах автор розкриває психологію дитини, ділиться спостереженнями за їхнім життям та поведінкою, дає корисні поради щодо виховання. Підтвердженням може слугувати думка, що привертає увагу педагогів до природної потреби дитини в самостійності, у прагненні

досліджувати, а саме: «Якщо ви вмієте визначати радість дитини та її силу, то повинні помітити, що найвищою є радість подолання труднощів, досягнутої мети, відкритої таємниці, радість тріумфу і щастя самотійності...» [1, с. 39]. Для майбутніх учителів ці слова можуть бути порадою і спонуканням до пошуку проблемних форм навчальної діяльності учнів, що сприяє розвитку професійного мислення студентів – майбутніх педагогів.

Визначальною для формування педагогічного мислення майбутніх учителів є думка Я. Корчака про важливість внутрішньої свободи, він зазначає: «Часто ми бачимо дорослих людей, які обурюються, коли досить знехтувати, і зневажають, де слід виявити співчуття. ...Ми не можемо змінити своє життя, бо самі виховані в неволі, ми не можемо дати дитині свободу, поки самі в кайданах» [1, с. 78].

Тому сьогодні у державах з демократичним устроєм як у суспільстві, так і педагогічній практиці підноситься самоцінність людини, а отже, всі зусилля вчителів спрямовані на утвердження у підростаючого покоління цінності «свободи». Створюються максимальні умови для індивідуального розвитку особистості, мотивується креативність, з дитинства формується здатність до критичного мислення тощо.

Особливої уваги майбутніх вчителів потребує заклик Януша Корчака: «Поважаймо незнання дитини», «Поважаймо працю пізнання» [1, с. 98]. Тим самим спрямовує мислення вчителя на вирішення проблеми реалізації можливостей саморозвитку, закладених природою в дитині. Визначає завдання постійного пізнання дитини та ставить задачу організації освітнього процесу в такий спосіб, який сприятиме розвитку природних здібностей особистості.

Досвід педагога і лікаря, який очолював Будинок сиріт у Варшаві, керував дитячим притулком «Наш дім», може бути використаний у підготовці студентів до роботи в інклюзивному середовищі закладу освіти. У вчителя має бути розвинений емоційний інтелект, здатність співпереживати, доброта. Саме ідеєю «добра» у вихованні дітей пронизана вся творчість і життя великого

педагога. У книзі «Правила життя» Корчак писав: «Я часто думав про те, що означає «бути добрим»? Мені здається, добра людина – це така людина, якій притаманна уява і яка розуміє як воно іншому, вмє відчувати, що відчуває інша людина». Головне, що добра у тисячу разів більше, ніж зла. Добро є сильним і нездоланим... [2].

Аналізуючи ідеї Януша Корчака В. Кушнір виділяє принципи, що базуються на гуманістичній концепції педагога та в процесі їх реалізації створюються сприятливі умови для досягнення виховних цілей, а саме:

- принцип визнання знедоленої дитини повновартісною людиною, соціально-ціннісною особистістю;
- принцип поваги до дитини та визнання її прав;
- принцип взаємодії виховання та самовиховної активності дітей;
- принцип індивідуального підходу у вихованні, ґрунтованому на вільному виборі дитини [3, с. 82].

Отже, підсумовуючи можемо зазначити, що педагогічні ідеї Януша Корчака і сьогодні є сучасними та актуальними для підготовки майбутніх учителів, для формування в них професійного педагогічного мислення, адже базуються на концепції гуманістичного виховання – визнання абсолютної самоцінності дитячого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Радянська школа, 1976. 159 с.
2. Корчак Я. Правила життя. Вибране. Київ : Радянська школа, 1988. 528 с.
3. Кушнір В. М. Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Київ, 2004. 211 с.

Єгор Бурлаченко

*здобувач другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПРАВА ДИТИНИ: ЯНУШ КОРЧАК І СУЧАСНІСТЬ

Права дитини в суспільстві дорослих стали ключовою темою для обговорення, починаючи з кінця ХІХ–початку ХХ ст. Після першої світової війни різні міжнародні товариства розгорнули активну діяльність, закликаючи громадськість потурбуватися про постраждалих від війни дітей. Проблему прав дитини не зняло з порядку денного, а лише продемонструвало її гостроту, ухвалення Женевської декларації в 1924 році. З приводу цього видатний польський педагог, лікар, письменник і журналіст Януш Корчак (Генрік Гольшдміт) писав, що тон декларації носить характер умовляння, а вже настав час для вимоги забезпечення дітям належних їм нарівні з дорослими прав («Право дитини на повагу», 1929).

Януш Корчак був одним з перших, хто задовго до прийняття Женевської декларації висунув новаторську, для свого часу, ідею про те, що дитина повинна мати права (право на любов; право на сприятливі умови зростання і розвитку; право на повагу; право бути собою), і що ці права мають бути захищені. Корчак був переконаний, що ідея абсолютної цінності дитинства має лежати в основі гуманістичної виховної системи. Дитина, її інтереси та потреби повинні бути в центрі взаємин вихователя і дитини, яка в системі цих відносин є повноправним суб'єктом. Корчак реалізував цю ідею у практичній діяльності. У 1911 році він створив у Варшаві «Дім сиріт» – своєрідну правову дитячу республіку, яка ґрунтувалася на демократії і порядку, та принципах – самоврядування, рівноправності і довіри до дитини. В основі конституції республіки – милосердя і прощення. У «Домі сиріт» знайшли притулок обездолені, важковиховувані діти вулиці, які отримали можливість для

здобуття освіти та лікування, творчості та самовиявлення. Діти могли осмислено робити власний вибір, а закони цієї республіки надійно захищали їх від деспотизму дорослих. Ще однією частиною дитячого самоврядування була щотижнева газета *Mały Przegląd* («Малий огляд»), в якій діти відверто писали про свої думки, переживання, ділилися досвідом.

Головним органом дитячого самоврядування був суд справедливості (де діти самі були й судьями, й захисниками, й обвинувачувачами), рішення якого були обов'язковими і для керівництва будинку. Бійки у цій громаді не заборонялися, але вводилися обмеження: сильний не може бити слабшого, не можна використовувати небезпечні предмети – виховувалася «шляхетність поєдинку» (як у аристократів), і ганебними були помстливість і жорстокість. Розвинутою була система стимулів самовиховання. Особливо цікавими були «плебісцити доброти та антипатії» – щось на зразок таємного голосування, коли діти оцінюють ставлення одне до одного, і таким чином виявляються симпатії та антипатії у групі. Але найголовніше: у «Домі сиріт» не було криків та примусу з боку вихователів – тільки особистий приклад, авторитет, бесіди та любов [6].

Нині основним міжнародним документом, в якому викладені права дитини, є Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) У ній передбачено, що кожна дитина має право: на особисте життя та захист від посягань на нього, право на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства, право на відпочинок і дозвілля; на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може нести небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в здобутті дитиною освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку; на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень, захист дитини від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-

якому аспекту добробуту дитини, захист від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження чи покарання [2].

Проте, й нині права дитини порушуються. Однією із найбільших проблем сучасності є дитяча праця. За даними Дитячого фонду ООН (UNICEF), у світі працюють, часто у небезпечних умовах і не мають доступу до освіти та медичної допомоги, понад 152 мільйонів дівчат і хлопчиків, які не досягли віку виконання трудових обов'язків [1].

Хоча в більшості країн заборонено рекрутувати дітей у солдати, численні армії чи терористичні групи продовжують це робити. У так званому «Списку ганьби», який веде ООН, міститься 50 армій та озброєних груп, про які з доведеністю можна сказати, що вони рекрутують дітей у солдати, яких, за оцінками, налічується до 250 тисяч [5]. У близько 20-ти країнах чи конфліктах здійснюються тяжкі порушення прав людини щодо дітей, такі як вбивства і каліцтва дітей або ж напади на школи та лікарні.

Крім того, у світі все більше дітей потрапляє до системи судової юстиції. Це може бути пов'язано зі збільшенням випадків дитячого насильства, вживання наркотиків, а також з недостатнім захистом прав дітей в сім'ї та освітніх установах. Важливою проблемою сьогодення є дитяча міграція. За даними ООН, понад 30% мігрантів, які перетинають межі країн, є дітьми. Ці діти часто змушені терпіти дискримінацію, насильство та експлуатацію, а їхні права не захищені.

В Україні створено основні засади законодавчого забезпечення у сфері захисту прав дітей: Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» та Цивільний кодекс України. Однак, багато дітей і досі залишаються поза увагою та захистом суспільства, а їхні права порушуються. Тільки за 3 місяці 2019 року на урядовій «гарячій лінії» було зареєстровано майже 300 звернень щодо реалізації та забезпечення дотримання прав дітей [4].

За час російсько-української війни у нашій державі кожна без винятку українська дитина у будь-якому разі зазнала порушень своїх законодавчо закріплених прав. Навіть якщо вона не зазнала тілесних ушкоджень, шкоди будь-якому аспекту добробуту, сексуального насилля, катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження, має місце порушення її основних прав, таких як: право на життя та захист від посягання на нього, право на розвиток, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на освіту, відпочинок та на дозвілля, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист. І це, на жаль, не весь перелік порушених прав.

Отже, і нині ідеї Януша Корчака про права дитини залишаються надзвичайно актуальними, адже вони є життєво необхідними, а його розуміння їх – є вихідним моментом для багатьох сучасних концепцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Думанська М. UNICEF: У світі експлуатують працю 152 мільйонів дітей. URL: <https://www.dw.com/uk/unicef-y-sviti-ekonomichno-eksploatuyut-152-milyoni-ditey/a-49142162> (дата звернення 25.03.2023).
2. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 20.03.2023).
3. Корчак Я. Правила життя. *Завуч*. 1999. № 10. С. 67–85.
4. Суспільство має стати на захист прав та інтересів дитини. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2673089-suspilstvo-mae-stati-na-zahist-prav-ta-interesiv-ditini.html (дата звернення 20.03.2023).
5. У світі експлуатують до 250 тисяч дітей-солдатів. URL: <https://www.dw.com/uk/unicef-%D1%83-> (дата звернення 25.03.2023).
6. Януш Корчак: «Немає дітей – є люди» <https://naszwybir.pl/janusz-korcak/> (дата звернення 20.03.2023).

Науковий керівник:

*Лариса Ткачук , кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

Вадим Вітвіцький

*здобувач третього (освітньо-
наукового) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*

**ДОСВІД ЯНУША КОРЧАКА У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОГО
СЬОГОДЕННЯ**

Реалії сьогодення української освіти позначилися викликами воєнного стану. Освіта для українських дітей і освітян стала потужним ресурсом стабільності і проявом твердості духу, активної життєвої і громадянської позиції. Події, що відбуваються, привернули увагу усієї педагогічної спільноти до проблеми формування громадянської ідентичності здобувачів освіти. Визначним потенціалом у цьому, на наш погляд, є педагогічний і просвітницький, літературний спадок відомого польського педагога Януша Корчака. Адже він провадив свою педагогічну діяльність в умовах двох світових воєн, сердечно піклувався про вихованців до останньої миті свого життя.

Розглянемо філософсько-педагогічні дороговкази Януша Корчака через призму формування у здобувачів освіти громадянської ідентичності. Громадянську ідентичність ми в цьому контексті розуміємо як усвідомлення людиною членом громадянського суспільства, коли свідома ідентифікація

людиною підкріплюється державним піклуванням, соціальним захистом та захистом прав і свобод [1].

В Україні прийнято Концепцію безпеки закладів освіти і стратегію її реалізації до 2025 року [4]. Метою Концепції є «створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії РФ проти України» [4]. Сформована громадянська ідентичність усіх учасників освітнього процесу є одним із вагомих напрямів реалізації цієї концепції, що узгоджується із змінами до Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді [3].

Відповідно до Концепції безпеки закладів освіти педагогічні працівники спрямовують роботу на розроблення алгоритмів безпекових питань поведінки учасників освітнього процесу, опанування процедур базових психологічних втручань, основ психологічної самодопомоги, опанування питань прав, свобод та обов'язків громадянина, формування правосвідомості і правової культури [4]. Ці напрями так само виразно прослідковуються в педагогічній творчості Януша Корчака, рекомендації цього педагога вкрай актуальні для українських освітян у контексті підтримки психологічних ресурсів стійкості. Адже Януш Корчак формував свої поради про виховання дітей на основі досвіду участі в російсько-японській і Другій світовій війнах. Педагог наголошував, що навіть у найважчі часи основа виховання і педагогічного впливу – дитина і її благо. Пропагуючи самоцінність дитинства, педагог вбачав прояв громадянської ідентичності педагога в готовності до неперервного ретельного вивчення потреб кожної дитини. Це завдання визначено і сучасною концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді [3]. Януш Корчак застерігав, у важкі часи частішають випадки прояву батьківського егоїзму, маніпулювання почуттями дитини з боку дорослих, прояви розв'язності. Подолати чи попередити такі ситуації має саме вчитель – організатор громади в період небезпеки. Сучасним освітянам варто по новому, контекстно реалій провадженого воєнного стану осмислити поради Януша Корчака [2] щодо

організації безпечного, психологічно комфортного життєвого і навчального простору дітей для того, щоб наша молодь набувала досвіду життя за моральними правилами. Розглядаючи відносини людей своєрідним барометром вихованості, Януш Корчак уважав, що навчальний простір дає перші приклади громадянської позиції, патріотизму в середовищі рівних. Український вчитель має осмислити і широко використовувати рекомендації Януша Корчака про визнання прав дитини основою відносин у будь-якому колективі, рівноцінність права на повагу і людську гідність дитини і дорослої особистості, гарантування забезпечення свободи як базису формування громадянської ідентичності особистості. Цікавим видається досвід формування і реалізації права вільного вибору вихованцями Януша Корчака, функціонування виборного дитячого сейму, товариського суду, скриньки запитів і пропозицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія сучасної України. Світ, суспільство, культура. Т.6. 2006. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=31975#:~:text
2. Корчак Януш. Право на повагу: вибрані твори / Гольдшміт, Генріх; Упор. І. Ковальчук; Передм. М. Кіяновська; Пер. з пол. І. Ковальчук, Б. Матіяш, Р. Свято. К.: Дух і літера, 2012. 328 с.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.07.2019 № 1038 Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>

4. Розпорядження КМУ від 07.04.2023 301-р Про затвердження Концепції безпеки закладів освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-kontseptsii-bezpeky-zakladiv-osvity-i070423-301>

Ірина Дзюбенко

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ: ПОГЛЯДИ ЯНУША КОРЧАКА

Площина й вектор розгляду проблеми формування громадянськості у вітчизняній і зарубіжній педагогічній думці постійно змінювалися, залежно від тих соціально-політичних процесів, які відбувалися в суспільстві, політики держави в галузі освіти. Від початку повномасштабного вторгнення особливо гостро постало питання формування громадянськості здобувачів освіти, утвердження української національної та громадянської ідентичності, що спонукало до перегляду, наповнення новим змістом і Закону України. 1 січня 2023 року набув чинності Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2].

Ретроспективний огляд та аналіз педагогічних досліджень із проблеми формування громадянськості (І. Бех, М. Боришевський, О. Вишневський, П. Вербицька, Я. Корчак В. Сухомлинський, О. Шестопалюк та ін.) дав змогу дослідити означений процес та чинники впливу на сучасний підхід до формування громадянськості.

Яскравим представником серед педагогів-борців за права дитини та формування її громадянськості був Я. Корчак, а його система виховання брала за основу потреби і сподівання дітей, заохочувала їх до праці, громадянської активності й самостійності [3, с. 142].

Польський педагог ще у дитинстві відчув дитячу безправність та самотність. Одним з впливових чинників, що сприяли вибору його життєвого шляху було саме сирітство як фактичне так і символічне. Найбільш незахищеною може бути тільки дитина-сирота. Але відсутність батьків чи позбавлення їх піклування стоять поруч з сирітством внутрішнім, яке пов'язане з нерозумінням батьками, дорослими того, що переживає та чим живе дитина. Про це Я. Корчак в публікації «Сирота» («Osierosone», 1925) напише такі рядки: «в цілому широкому світі – сама (дитина). В самотності життя ми, дорослі і загартовані, шукаємо якогось опертя – родини, колективу колег, громади, клубу, партії чи зв'язку. Легше бути батьком, чоловіком, купцем, курівником, євреєм, мати той чи інший статус, аніж бути людиною. Найважче: як залишитися людиною – сам один на противагу всім, хто мають опертя, і водночас – бути зі всіма!» [3, с. 13–14].

Важливим кроком у правозахисній роботі Я. Корчака було створення системи прав, виокремлення в них основних, які урівнювали дитину і дорослого та привертати увагу суспільства до її проблем. У праці «Як любити дитину» він закликав «до Magna Charta Libertatis, до дотримання прав дитини»: «Можливо, їх існує більше, але я знайшов три найголовніші:

1. Право дитини на смерть.
2. Право дитини на сьогоднішній день.
3. Право дитини бути такою, як вона є» [3, с. 39].

Протиставляючи світ дорослих і світ дітей, Я. Корчак ділив суспільство на два соціальні прошарки: клас гнобителів дорослих і клас пригноблених дітей. Відстоюючи права дітей, захищаючи їхні інтереси, він водночас прагнув знайти шляхи до досягнення їх взаєморозуміння і примирення. Я. Корчак був переконаний в абсолютній цінності дитинства, яке визначає те, якою буде

людина в майбутньому. Діти мають право на власну думку і навіть на протест. Взаємозв'язок поваги і вимогливості – характерна риса педагогіки Я. Корчака, яка сьогодні є дуже актуальною. Його методи виховання, спрямовані на формування повноцінної особистості, на виявлення й розвиток талантів, на становлення дитини з активною громадянською позицією, застосовуються і сьогодні.

Сам Я. Корчак у творі «Є школа» писав: «Громадянське виховання (незалежно від навчальної програми), а значить, товариський суд, кооператив, гуртки взаємодопомоги, самоврядування – роблять перші спроби. Зачатки цього розглядаються як підготовка до «майбутнього» життя – забувається факт, що діти відчують потреби свого, дитячого суспільства». Про значення Товариського суду в системі виховання Я. Корчака писав його колега І. Неверлі, який працював разом з ним у «Будинку Сиріт»: «Саме суд є наріжним каменем методу самоврядування Корчака. Спочатку суд, потім сейм, газета і всі інші елементи самоврядування ...» [5, с. 16].

Отже, повага до прав дитини для Я. Корчака була визначальним принципом у формуванні громадянськості особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюбенко І. А. Формування громадянської культури студентської молоді. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2022, с.241–246 <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-205-241-246>
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 р. № 2834-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Корчак Я. Дитя людське: Вибрані твори, упор. С. Петровська, пер. з пол. В. Каденко, О. Ірванець, К. Москалець. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 536 с.
4. Korczak J. O szkole na wsi Szkoła i życie. Warszawa, 1926.

5. Newerly I. *Żywe wiązanie*. Warszawa: Spółdzielnia Wydawnicza «Czytelnik», 1966. 324 s.

6. Мисько В. Януш Корчак – педагог-гуманіст кінця ХІХ – початку ХХ століття: Навчально-методичний посібник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 136 с.

Наталія Дічек

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу історії та філософії освіти,
Інститут педагогіки НАПН*

ЕТИКА «СТАРОГО ЛІКАРЯ», АБО ЖИТТЯ ЯК СЛУЖІННЯ ДІТЯМ

(До 145-річчя від дня народження Януша Корчака)

Педагог, істинний гуманіст, талановитий письменник, лікар Януш Корчак (1878/1879–1942) увійшов у світовий освітньо-педагогічний простір як співець дитини, як захисник прав дитини, як носій жертвовної любові до дитини, як творець практико орієнтованої соціально-педагогічної етики. Сукупність його ідей про захист прав дитини, підходи до її виховання розглядаємо як таку, що підпадає під означення «етос любові до дитини».

У тезовому викладі навряд чи доцільно характеризувати ступінь дослідженості писемної спадщини видатного педагога, бо це зовсім окрема проблема. Лише зауважимо, що окрім захищених в Україні дисертаційних робіт – Т. Забутої (1997), С. Денисюк (2000), В. Кушнір (2004), Й. Гайди (2004), В. Мисько (2017), опубліковано й значну кількість інших студій різного формату [6]. Хоча до вже близького 150-річчя Я. Корчака було б доцільно не

лише видати українською мовою академічно впорядковане зібрання його творів, а й бібліографічні покажчики.

І все ж, велич особи і педагога, про якого не варто навіть уточнювати, що він за походженням польський єврей, бо його думки і подвиг – це наднаціональне надбання всього світу, його книги належить всім, і кожному, де б ми не жили. А водночас таки хочеться вгледіти певний символічний сенс у тому, що свою знакову для всіх вихователів книгу «Як любити дитину?» він написав у Києві, в роки Першої світової війни... І знову складно абстрагуватися від трагедії сьогодення, яку переживає наш український народ, як страждають його ні в чому невинні діти. Шкода і біль, що й після страхіття та жахів Другої світової війни люди нічого не навчилися.

Твори Я. Корчака «Як любити дитину?» (вперше опублікована 1920 р.), «Право дитини на повагу» (1929), «Правила життя» (1930), «Жартівлива педагогіка» (1939), а також рукописи, оприлюднені в різний спосіб («Самотність дитини», «На самоті з Богом») – це про кроки і дії дорослих на шляху пізнання й розуміння дитини, про виховання в ній особистості, про відмінний від дорослого світ дитини-людини, який треба вивчати і сприймати серйозно, про вплив обставин на її становлення і їх часту несприятливість, про кризи, вроджене і набуте в поведінці дитини. Неодноразово Я. Корчак писав і про значущу роль у її формуванні чуйного, люблячого вихователя, не керівника, а скоріше – провідника по життю: «Дитина – це іноземець, вона не розуміє мови, не знає напрям вулиць, не знає законів і звичаїв. Часом їй більше до вподоби самій огледітися; складно – попросить вказівки і поради. Необхідний гід, який гречно відповість на запитання» [5]. Це – про практичну філософію повсякдення.

Переконаючи своїх читачів у вищості емоційної чутливості дитини, або на сучасний лад – її емоційного інтелекту порівняно з дорослими, педагог писав (ще наприкінці 10-х років ХХ ст.): «Дитина у сфері почуттів перевершує дорослого, у дитини немає гальм. У сфері ж інтелекту дитина не поступається

дорослому, просто їй не вистачає досвіду... Не узагальнюйте, не абсолютизуйте, немає «дітей взагалі», у процесі виховання ми маємо справу з конкретними індивідами. І тому кожен із них потребує індивідуального підходу» [2], а далі він висновує, що в спілкуванні з дітьми дорослі мають не опускатися до їхнього рівня, як зазвичай вважають, а навпаки – «підніматися до їхніх почуттів, стаючи навшпиньки, тягнутися, щоб не образити» [2].

Як проникливо і правдиво у творі «На самоті з Богом» Я. Корчак створив психологічний портрет, образ хлопчика-сироти, який у молитві безхитрісно оповідає Богові свої гріхи і прохає прощення за них : «Я тільки часом збрешу, а вони брешуть що не слово. І крадуть. Два рази щезав у мене сніданок, вкрали в мене зошита, витягли з пенала олівець. Це вони мене навчили поганих слів. Та Ти про це й сам знаєш, Боже. Я не люблю жалітися, але ж Ти сам знаєш, що я не поганий, хоча й стільки поганого роблю» [4, с.27]. Є там і схожа молитва дівчинки-сироти, яка просить Бога допомогти їй не бути капризною [4, с.27]. Читаєш – і пізнаєш свої дитячі страхи і вади. А разом з тим в тобі не вщухає почуття захвату від рівня психологічного проникнення Я. Корчака у внутрішній простір дитини.

Поважаючи особистість дитини, усвідомлюючи унікальність кожного/кожної, Я. Корчак водночас приділяв виключну увагу вихованню в них добрих моральних звичок, які можуть допомогти йти шляхом добра, на той час як «погані звички можуть привести на шлях загибелі» [3]. Таким чином, основи моральної поведінки педагог убачав у вправлянні в хороших звичках, навчанні керувати своїми почуттями, утримувати владу над собою, не підкорятися волі сліпого бажання. Згадаймо про його метод парі з вихованцями задля привчання їх до самовиховання [2, Інтернат].

Зауважимо, що вивчення текстів Я. Корчака доводить їх високу оригінальність не лише з огляду на педагогічну методологію, а й на стиль викладу. Твори одночасно і діалогічні, і повчальні, містять підняті Старим Лікарем проблемні питання виховання, на які однак часом немає його

авторських розгорнутих думок, і питання неначе залишаються на обдумування читачам. У своїх працях педагог не дає універсальних виховних приписів, але наведені з його власного багаторічного досвіду виховника приклади-описи педагогічних мікроситуацій створюють підґрунтя для знаходження відповіді на педагогічне чи етичне питання. Виключно цікаве входження педагога у світ суперечливих думок дорослих, які займаються вихованням і не часто спостерігають ніби «з боку» за своєю поведінкою (роздратування, гнів, недоречні пояснення у відповідь на дитяче питання тощо).

Загалом, питання (до читачів, до Бога, до себе) є своєрідним способом його розмірковувань над буттям, які розгортаються перед читачами у заздалегідь не вивірений потік думок, і ведуть до подальшої рефлексії, до підвладної людині діяльності її власної душі, до самопізнання як найважливішого завдання людини.

У міркуваннях Я. Корчака про виховання часто зустрічаються дуже сміливі навіть для сьогодення положення (наприклад, не висока оцінка педагогічної ролі гри, або відстоювання права дитини на смерть (?), або відчайдушні сперечання з Богом). Це лише наші суб'єктивні роздуми. Але педагог довів своє право на окремішність думок не лише тривалим, беззастережним, щоденним служінням знедоленим дітям, а й подвигом самопожертви і любові до них.

Виконуючи бібліографічний аналіз публікацій про Я. Корчака, нашу увагу привернули некомпліментарні, свіжі роздуми про право дитини на повагу польського дослідника Миколая Глінського. Він, на наш погляд, доречно наголосив, що це право має й зворотний бік – «це обов'язок дитини знаходити таку повагу й увагу в собі, а отже здійснювати посилену роботу над собою», тобто знову йдеться про самовиховання, яке Я. Корчак вважав надзвичайно важливим [1]. Упевнившись, що всі діти різні, до кожної / кожного потрібен свій підхід («Я можу запроваджувати традиції правди, порядку, працелюбства, чесності, щирості, але я не в змозі змінити природу дитини. Береза залишиться

березою, дуб дубом, лопух лопухом. Я можу збудити те, що дримає в душі дитини, але не можу створити нічого нового. Я буду смішний, коли сердитимуся через це на себе або на неї» [2]), педагог побачив виховну силу саме колективної думки однолітків і активного самовиховання.

У підсумку дозволимо собі зазначити, що всім причетним до процесу виховання (батьки, рідні, фахові виховники) необхідно глибоко усвідомити і засвоїти думку-послання видатного педагога про те, що «виховання, не приємна забава, а робота, в яку потрібно вкласти всі зусилля безсонних ночей, капітал тяжких переживань і безліч роздумів». Ця думка – синтезований плід професійних знань, великого досвіду, педагогічної спостережливості, і безмежної та активної любові до дитини.

А ще всім нам треба пам'ятати, що зміни у підходах до виховання здійснюються для того, аби змінювати світ на краще. Саме про це твори Януша Корчака.

Наша конференція – це уклін пам'яті видатній людині ХХ ст., це непроминальна вдячність за уроки служіння і життя в педагогіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глінській Миколай (2012). Януш Корчак – педагог. URL: <https://culture.pl/ru/article/yanush-korchak-pedagog>
2. Корчак Я. Як любити дитину. <https://knigogo.com.ua/chitati-online/yak-lyubyty-dytynu/>
3. Корчак Я. Правила життя. Педагогіка для дітей і дорослих. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3444>
4. Корчак Я. На самоті з Богом. Молитви тих, котрі не моляться (вперше укр. мовою опубліковано 2007) URL: <https://dnrb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/07/1-1.pdf>

5. Корчак Я. Дитя людське. Вибр. твори. Упоряд. С. Петровська, пер. з пол. В. Каденка, О. Ірванця, К. Москальця. 2-ге вид. Київ: Дух і літера, 2012. 536 с. URL: https://issuu.com/duh-i-litera/docs/korchak_diecko_extract1

6. Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народж.: Біобібліогр. покажч./АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; Уклад.: В. В. Вербова, Н. А. Горбенко, С. В. Іщук, В. Петровська; Наук. ред.: П. І. Рогова, Т. Ф. Букшина; Наук. консультант О. В. Сухомлинська; Відп. за вип. Н. А. Палашина; Ред.: Р. С. Жданова, Н. Г. Богун; Рецензент М. Б. Євтух. Київ, 2003. 124 с.

Олександр Коберник

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ЯНУШ КОРЧАК ПРО ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДЕЙ

Розбудова громадянського суспільства, інтеграція в світове співтовариство, визнання Європейських цінностей актуалізують переорієнтацію суспільного прогресу на особистість, її розвиток, визначають основні напрями гуманізації освіти, виховання ціннісного ставлення до людини. Особистість, її свобода, можливості розвитку та самовираження стають мірилом цивілізаційного процесу. Тому в сучасній соціокультурній ситуації домінантою є формування базових цінностей гуманізму.

На жаль, система освіти жодної з країн не відповідає критеріям гуманістичної й демократичної, пошук реалізації ідеальної моделі виховання триває. Цим зумовлена необхідність вивчення освітньої системи з метою впровадження гуманістичного виховання в сучасну практику шляхом узагальнення історичного досвіду гуманістичного руху.

Прагнення людства до гуманістичних джерел освіти знайшло своє відображення у філософській та педагогічній спадщині різних народів і епох, у розроблених у різний час гуманістичних концепціях, а інваріанти й постулати гуманізму найбільш повно відображені у категорії «ціннісне ставлення до людини», яке в міжнародних документах визнано провідною глобалізаційною цінністю. Адже Людина вважається найвищою цінністю, її розвиток і добробут постають найважливішими цілями, а місія освіти полягає в сприянні їх реалізації. Ціннісне ставлення до людини полягає також у забезпеченні гідних, безпечних умов і повноцінного розвитку, особливо стосовно дітей. Саме стаття шоста «Конвенції ООН про права дитини» гарантує право кожного на життя, забезпечення умов для виживання, повноцінний розвиток.

Виявлення визначальних характеристик сутнісних сил Людини – як інваріанта загальнолюдських цінностей, як стверджує І. Зязюн, може створити реальні передумови для відносної уніфікації соціальної політики всіх країн світової спільноти, їхньої соціально-педагогічної діяльності [1].

Філософсько-педагогічний аналіз конструктів наукової дефініції «ціннісне ставлення до людини» дає підстави стверджувати, що найчастіше воно трактується як універсальна, комплексна якість особистості, що являє собою інтегроване, системне, багатовимірне, інваріантне утворення, зміст якого характеризується відображенням в свідомості особистості значущості моральних знань, уявлень, гуманістичних мотивів, емоцій, почуттів, ціннісних орієнтацій, переконань, що визначають цінність людини, спонукають до дій, що виражають любов до людей; яка реалізується в доброзичливих стосунках, толерантній взаємодії, і в цілому забезпечується осмисленням здобутого у виховній діяльності досвіду гуманної поведінки; що базується на основі інтеграції людинознавчих знань та диференційованої роботи з різними віковими категоріями вихованців. Сутність процесу формування ціннісних ставлень індивіда визначається переходом, трансформацією суспільної цінності в особистісну, завдяки чому вона стає внутрішнім регулятором діяльності, який

визначає її спрямованість. Ціннісне ставлення – не пасивний аспект відтворення ціннісних характеристик діяльності, в якій воно було сформоване, а надбання особистості і тому наділене здатністю перенесення із однієї сфери діяльності в іншу. Чим вищий рівень духовного розвитку особистості, тим більше регулятивне значення гуманістичних цінностей, тим більшою мірою вона керується ними в діяльності й поведінці.

Проблема формування у вихованців ціннісного ставлення до людей є визначальною у педагогічній спадщині Яноша Корчака. У своїй фундаментальній праці «Як любити дитину» кожним словом видатний педагог випромінює любов до дітей і демонструє як ціннісно ставитися до майбутнього людства. Головна ідея педагогіки Корчака – повага до дитини як особистості, до її думок і бажань; усвідомлення, що всі діти різні і вони мають право вибору; як тендітно та бережно ставитися до серця кожного вихованця. Вдумливий психолог відкриває мотиви переживань і вчинків дітей, пояснює складні процеси формування особистості. У книжці немає догматичних наказів та суворих рекомендацій, але є відповідь на запитання, які ставлять собі всі вихователі, – що значить любити дитину та як це робити.

Своєю основною педагогічною ідеєю він вважав пошук прихованих зв'язків між вихованням дітей і нашим майбутнім, між дитинством і зрілим віком. Саме ціннісне ставлення до людини, яке проявляється у любові та повазі до неї, – провідний лейтмотив гуманістичної педагогіки Януша Корчака. У міжвоєнній Польщі саме Януш Корчак створив і реалізував оригінальну систему виховання підростаючого покоління, яка поєднувала психологічні, педагогічні та медичні аспекти. В основу своєї системи Януш Корчак поклав індивідуальний підхід до виховання особистості – визнання унікальності та своєрідності кожної дитини, гуманність та милосердя. Польський гуманіст, досліджуючи особистість дитини, сформулював три основні права дитини, які визначають напрями виховної діяльності, а саме: дитина має право на сьогоднішній день; дитина має право на те, щоб бути тим, чим вона є; дитина

має право на повагу. Для реалізації цих прав Януш Корчак створив систему дитячого самоврядування, яка передбачала рівноправність дітей і дорослих, відкидала примус у вихованні та опиралась на самовиховання.

Як стверджував Януш Корчак, дитина – це в майбутньому повноцінна людина і особистість, а тому завдання виховання він вбачав у вільному і гармонійному розвитку її здібностей, формуванні в душі ідеалів добра, свободи та любові до інших шляхом пробудження бажання до самопізнання, самооцінки та самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посібник. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
2. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Рад. школа, 1976. 159 с.
3. Головка М. Проблема педагогічного супроводу дитинства в педагогіці Я. Корчака. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. №1. С. 41–43.

Інна Криворучко

*викладач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ЗВ'ЯЗОК ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА З СУЧАСНИМИ ВІТЧИЗНЯНИМИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ДУХОВНИМИ ЦІННОСТЯМИ

Януш Корчак – відомий польський педагог, дитячий письменник і педіатр, який присвятив своє життя догляду та вихованню дітей. Його філософсько-педагогічні ідеї і практичні напрацювання мали значний вплив на педагогіку, психологію та розвиток дитини і продовжують надихати педагогів і

батьків у всьому світі. Нас зацікавило питання, як же ідеї Януша Корчака співвідносяться з сучасними національними та європейськими духовними цінностями?

Корчак вважав, що діти мають право на гідне та поважне ставлення до них, і що їм слід дозволяти розвиватися відповідно до їхніх унікальних здібностей та інтересів. Він також визнавав, що діти – це не просто зменшені версії дорослих, а й те, що вони мають свої власні потреби та перспективи. Це переконання знайшло відображення в його працях та освітній філософії, яка наголошувала на важливості освіти, орієнтованої на дитину, і потребі дорослих слухати дітей та взаємодіяти з ними.

Ці ідеї узгоджуються з сучасними національними та європейськими духовними цінностями, які наголошують на важливості людської гідності, поваги до різноманіття та просуванні рівності й соціальної справедливості. Останніми роками зростає визнання важливості освіти, орієнтованої на дитину, з урахуванням цих цінностей. Цей підхід підкреслює необхідність розуміння вчителями й батьками індивідуальних потреб та інтересів кожної дитини і реагування на них, а не нав'язування універсального погляду на процес виховання.

За Я. Корчаком – діти повинні бути активними учасниками власної освіти, а не пасивними одержувачами знань. Він заохочував дітей бути допитливими, досліджувати навколишнє середовище та ставити проблемні запитання. Такий підхід узгоджується з сучасними освітніми теоріями, які наголошують на важливості активного та проблемного навчання, а не механічного запам'ятовування та пасивного засвоєння інформації [1].

Окрім того, Корчак вбачав, що освіта повинна не тільки готувати дітей до успіху в навчанні, але й допомогти їм стати відповідальними, активними та свідомими громадянами. На його думку, освіта повинна виховувати почуття соціальної відповідальності та відданість сприянню загальному благу.

Ідеї та філософія Януша Корчака тісно пов'язані з сучасними національними та європейськими духовними цінностями та наголошують на важливості людської гідності, повазі до соціальної різноманітності та справедливості. Його дитиноцентрований підхід до освіти наголошує на унікальних потребах і перспективах кожної дитини, продовжуючи надихати педагогів і батьків у всьому світі. Прийнявши ідеї Корчака, ми можемо створити освітнє середовище, яке сприятиме не тільки академічним успіхам дітей, а й відповідальному та свідомому громадянству.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальчук В. А. Творче освітньо-виховне середовище навчального закладу – важлива умова розвитку та самовдосконалення особистості. *Креативна педагогіка*. 2017. № 12. С.57–62.
2. Кушнір В. М. Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2004. 22 с.
3. Кушнір В. М. Януш Корчак та Василь Сухомлинський: дві постаті гуманістичної педагогіки: монографія. Умань: Візаві, 2020. 186 с.

Тетяна Надім'янова

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ДИТЯЧЕ ЩАСТЯ ЯК ЦІННІСТЬ: ПОГЛЯДИ ЯНУША КОРЧАКА НА СВІТ ДИТИНСТВА

Кожна людина у поняття «щастя» вкладає своє розуміння і трактує його значення, виходячи з власних міркувань. Для когось щастя – матеріальна

винагорода, збагачення, досягнення найменшої життєвої мети, для когось – радість відчуття близької людини, її посмішка, вдача, успіх, для когось – торжество Правди, Віра і Надія у майбутнє. Але щастя – не миттєва радість від досягнення володіння чим-будь. Це природний фон життя, заснований, перш за все, на любові та довірі до себе та оточуючого світу. І краще за всіх це знають діти, які не розучились любити й довіряти. Яким буде світ дитячого щастя залежить саме від нас, дорослих, від тих, хто виховує, навчає, від тих, хто впливає на процеси життєдіяльності людини.

А яким воно є, дитяче щастя? Як вимірює його дитина, з якої полиці дістає? Для дитини щастя бачиться в радісних миттєвостях, які вона переживає із захопленням, вмінні пізнавати оточуючий світ, бігати, стрибати, спілкуватись. Дитина з'являється на світ не вдосконаленою особистістю, однак повною любові і надії, сподівань на краще. Її не сковують умовності, любов або смуток, які вона виказує оточуючим. Її почуття можна порівняти з чистим, бурхливим потоком стрімкої ріки. Життя дитини – загадка, яку треба розгадувати, неперервний ланцюг пригод, ігор, у яких треба брати участь. Навколишній світ для дитини – неперевершена «ігрова кімната», наповнена загадковими країнами, героями, новими відкриттями. У цій «ігровій кімнаті» дитина може також лякатись, адже страх – природна реакція дитини. Але саме від дорослих залежить те, яким буде це відчуття – миттєвим, чи довготривалим. Бо любов і довіра – основа дитячого сприйняття та щастя.

Питання щасливого дитинства настільки актуальне, що воно отримало відображення у низці Міжнародних документів: «Декларації прав дитини» (1959), «Конвенції про права дитини» (1989), «Декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей» (1990). Генеральною Асамблеєю ООН було виголошено, що «людство зобов'язане дати дитині найкраще, що воно має» [2]. За основу багатьох положень, викладених у цих документах, було узяті виховні ідеї Януша Корчака – одного з найвеличніших гуманістів ХХ сторіччя.

«Будьте як діти» – звертались до прийдешніх поколінь біблійні проповідники. Бути дитиною у ХХІ сторіччі не просто. Це сторіччя інноваційних перетворень, інформаційно-комунікаційних технологій, які, здається, заповнили будь-яку сферу людської діяльності, це – сторіччя локальних війн, що розривають свідомість людського буття з єдиною думкою: «Для чого? З якою метою?». При цьому найбільше страждають саме діти, а ми знову й знову говоримо на різних мовах: діти – наше майбутнє, наша радість і щастя.

І сьогодні, читаючи страшні цифри жертв війни в Україні, серед яких за офіційною статистикою 470 загиблих дітей і 948 з різними ступенями поранень [1], знову й знову повертаєшся до педагогічної спадщини «польського Песталоцці», «кращого друга дітей» Януша Корчака, який своєю багатогранною діяльністю довів, що «головним критерієм успішної виховної діяльності є людське, а саме дитяче щастя» [4, с. 9]. Не думаючи про спасіння, разом із своїми вихованцями, в очах яких не було страху, бо поруч був він, Учитель, тримаючи на руках найменших, зачинив двері газової камери, ступивши у безсмертя.

«Не нашкодь!» – таким гаслом радив керуватися дорослим відомий лікар, письменник, громадський діяч, педагог, для якого дитяче щастя і буття самої дитини стали найвищим дороговказом. «Дорослі думають, що діти вміють тільки пустувати і базікати нісенітниці. А насправді діти передбачають віддалене майбутнє, обговорюють його, сперечаються про нього. Треба вміти бачити в дітях людей завтрашнього дня, надавати їм можливість вільного саморозвитку кожної особистості» [3, с. 46]. Здається, що так, як знав дітей Корчак, не знав ніхто. Виховання для нього було роботою, у яку «треба вкласти усі зусилля безсонних ночей, капітал тяжких переживань та безліч роздумів» [3, с. 40]. Педагог неодноразово підкреслював значущість щасливого дитинства, сповненого радості, тепла, мрій. «Дитина немов весна. То сонце вигляне – і тоді знову ясно, дуже весело й красиво. То вмить гроза – засяє блискавка, вдарить

грим» [3, с. 25]. Він вважав, що людина, у якої не було безтурботного, справжнього дитинства, страждає усе життя. Тому основу концепції Януша Корчака становить абсолютна цінність щасливого дитинства, а його фундаментальні педагогічні праці містять відповіді на безліч запитань, які хвилюють батьків сучасного покоління дітей, котрі живуть у ХХІ сторіччі.

Педагог стверджував, що діти мають права, які дорослі повинні визнавати і поважати: право на самостійну організацію свого життя, на використання своїх достоїнств та приховування своїх недоліків, на помилки, протести, на таємницю, гру, на уважне ставлення до своїх проблем, висловлювання думок та ін., право дитини бути тим, що вона є: «Не чекай, що твоя дитина буде такою, як ти, або такою, як ти хочеш. Допоможи їй стати не тобою, а собою» [5] – радив батькам Януш Корчак. Дитина – це «та дорогоцінна чаша, яку Життя дало тобі на зберігання і розвиток в ньому творчого вогню. Це – розкріпачена любов матері і батька, у яких буде рости не «наша», «своя» дитина, але і душа, яка дана на зберігання» [5]. Принцип поваги до дитячої особистості відображав гуманістичні позиції педагога, а розроблена ним виховна система сприяла створенню морально-духовної атмосфери, коли взаєностосунки дорослих та дітей базуються на взаєморозумінні, взаємоповазі, любові, людяності загалом. «Необхідно навчити дитину жити серед людей, у взаємоповазі й доброті, відповідно до норм і принципів загальнолюдської моралі та цінностей» [4, с. 39]. Сьогодні, коли читаєш ці настанови Людини, сповненої незвичайної душевності й любові до дітей, розумієш: сучасні діти, життя яких заповнили гаджети, мають можливість для спілкування – соціальні мережі, великий вибір віртуальних друзів, однак при цьому у них немає радості в очах, вони не відчують того щастя, яким має бути наповнене дитинство – безтурботне, галасливе, радісне, усміхнене. І над цим мають замислитись дорослі: батьки, вихователі, педагоги. Адже дитина, живучи у жорстокому світі, потребує захисту, підтримки, любові й поваги. Неодноразово Януш Корчак наголошував, що дитинство – не підготовка до дорослого життя, а вже саме життя. Тож

надзвичайно важливо, якою стає дитяча особистість у конкретний момент життя. «Треба бути уважним і поважним до дитини. Поважати працю пізнання! Поважати невдачі і сльози! Не лише розірвану панчошу, але й подряпане коліно, не лише розбиту склянку, але й порізаний палець, синець, шишку – а значить, біль» [4, с.58]. Якщо дорослі навчаться цього, то, можливо, діти будуть набагато менше страждати, плакати, а будуть більше посміхатись і радіти життю. А для того, аби дитина була щасливою, треба любити її «будь-якою – неталановитою, невдахою, дорослою. Спілкуючись з нею – радіти, бо дитина – це свято, яке поки що поруч» [5].

Людина, яка щоденно розмірковувала над дитячою долею, де дитяче щастя визначалось як мета виховання, став прикладом жертвовності заради життя прийдешніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діти-Українформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-diti> (дата звернення 28.03.2023).
2. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). *(Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 26.03.2023).
3. Корчак Я. Коли я знову стану маленьким. Київ, Радянська школа, 1983. 182 с.
4. Корчак Я. Вибране. Київ, Радянська школа, 528 с.
5. Як любити дитину? 10 заповідей Януша Корчака для батьків URL: <https://coma.in.ua/34027>(дата звернення 26.03.2023).

Наталія Савченко

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА У СУЧАСНОМУ ПРОЦЕСІ ОСВОЄННЯ КУЛЬТУРИ ТА «ПРОФІЛАКТИКИ ВІДЧУЖЕННЯ»

Ініціатори нових підходів до виховання і нових моделей виховних формувань, зазвичай, стурбовані створенням умов для соціалізації та для самореалізації молоді, для створення нового стилю і способу життя (і навіть включення самих вихованців у «соціальну творчість» з удосконалення стилю і способу життя). У Польщі біля витоків пошуку нових педагогічних засобів, що створюють умови для залучення підростаючого покоління до культури через оптимальне поєднання педагогічних засобів соціалізації і самореалізації стояв видатний педагог-реформатор, письменник і медик Януш Корчак (справжнє ім'я – Йорж Генрик Гольдшміт, 1878 р. н.).

Цінною є ідея Я. Корчака щодо впливу суспільного (громадського) життя на особистість і поведінку дитини, інакше кажучи, політична, суспільна ситуація у країні безпосередньо впливає на свідомість дітей [3, с. 177]. Тому педагог і наголошував, що особистість дитини, її характер і поведінка зумовлені процесами, що відбуваються у суспільстві. Я. Корчак зазначав, що всі дитячі хвороби, негаразди, життєва невлаштованість є наслідками їхнього життя та виховання – «в зміненому суспільстві і дорослі, і діти поводитимуться інакше» [1, с. 8].

Педагогічна праця польського педагога-реформатора становить інтерес ще й з точки зору дитиноцентричної спрямованості досвіду соціально-педагогічної діяльності, особливо в контексті соціалізації дітей. У своїй діяльності в «Будинку Сиріт», а згодом й у «Нашому Домі» Януш Корчак виокремив

основні ідеї соціалізації, які, на його думку, мали сприяти її успішному перебігу в дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування. Спостерігаючи за цим процесом, педагог: аналізував поведінку груп дітей і окремої дитини в різних місцях та ситуаціях, що виникали в дитячому будинку; здійснював діагностику соціалізуючого середовища вихованця; організовував конкретну виховну діяльність вихованців дитячого будинку; розробляв основні засади організації дитячого колективу як засобу соціалізації конкретного вихованця [3, с. 177].

Провідним засобом соціалізації дітей педагог уважав колектив. Він розглядав його як результат самодіяльної творчості особистостей, зазначаючи, що особистості створюють колектив, а колектив виховує особистості, які перетворюють вигляд колективу. Колектив повинен бути вільним, творчим, духовно об'єднаним, не насильницьким.

Слід підкреслити, що Януш Корчак вказував на першочергове значення виховного середовища у розвитку дитини, був переконаний, що позитивний вплив культурної атмосфери, клімат взаємної доброзичливості, толерантності, довіри, задоволення потреб дітей перетворюються на профілактичний засіб таких факторів депривації, як алкоголізм, злочинність, проституція, психічні хвороби. Окрім вад виховання, на дитину негативно впливають і вади економічних, моральних і соціальних умов, у яких вона зростає. Деморалізовані, «важкі» діти найчастіше походять зі злочинного середовища [2, с. 151].

У сучасному суспільстві прогресує відчуження. Необхідно знайти педагогічні засоби «профілактики відчуження». Саме осмислення проблем відчуження, проблем освіти і досвіду ентузіастів громадсько-педагогічного руху дає можливість створення теорії, методики і практики «освоєння культури», як свого роду науково-методичного і організаційно-методичного забезпечення «профілактики відчуження», його позитивного подолання. При цьому культура розуміється в найширшому сенсі, що включає культурну

спадщину, культурне середовище, духовну культуру особи. А освоєння культури розуміється як процес, протилежний процесові відчуження.

Діяльність молоді у процесі соціалізації і творчої самореалізації розуміється як освоєння культури, точніше, як перехід від пасивного засвоєння культури, через активніше присвоєння культури до активного освоєння культури. А, відповідно, діяльність дорослих, що надають допомогу (підтримку) молоді в освоєнні культури розуміється як «освоєння в культурі».

При цьому мається на увазі, що це діяльність інша, ніж традиційне виховання і навчання. Освіта в «традиційному» розумінні є продуктом відчуження, інструментом і механізмом його відтворення, а «освоєння в культурі» – є у нашому розумінні засобом профілактики відчуження, боротьби з ним, тобто позитивним способом подолання відчуження, шляхом до позитивного освоєння культури.

Діяльність «освоєння культури» молодими людьми за допомогою дорослих, що освоюють їх в культурі (що теж є діяльністю) повинна сприяти формуванню інтелігентної особистості, яка має свого роду «іммунітет» до будь-яких проявів відчуження і навіть, – активних борців з відчуженням, творців позитивного невідчуженого особистого і суспільного буття.

Перехід від «пасивного засвоєння культури» до її «активного освоєння» передбачає залучення вихованців до проектування, організації й оцінки колективної життєдіяльності, що є одним з різновидів «зміни видів діяльності», одного з основних виховних засобів в «освоєнні молоді у культурі».

«Зміна діяльності вихованців» починається і організовується спочатку старшими, а в міру розуміння сенсу такої зміни молодшими і оволодіння ними «методикою зміни діяльності» – самими вихованцями. Прикладом такого перевтілення пасивного засвоєння у її активне освоєння може слугувати ідеальне співтовариство людей «Будинку Сиріт», прообраз держави, альтернативний тій жорстокої і кривавої реальності, яка бушувала за вікном, що відповідала ідеям соціальної справедливості.

Усе життя Януша було випробуванням його сили духу у боротьбі з несправедливістю, тому, організувавши оригінальну дитячу громаду із покинутих дітей, він побудовав її на принципах товариства, рівноправності й справедливості. Турбуючись про духовний і моральний розвиток своїх мешканців, притулки мали на меті не лише допомогти дітям вижити, а навчити їх жити.

Корчак був прихильником емансипації дитини, її самостановлення й пошани до її прав. У запроваджених ним органах самоврядування втілювались у життя засади демократії. Вихованці створювали власні інституції (сейм, суд, газета, система чергування, нотаріальний відділ, позичкова каса). І усіх дітей, яких Корчак лікував чи виховував, вважав за власних,

Слід зазначити, що у сучасній філософській та психолого-педагогічній літературі при описанні діяльності представників молодшого покоління, пов'язаної з культурною спадщиною, часто вживаються поняття «засвоєння», «присвоєння», «освоєння». Ці поняття характеризують не тільки різні способи, але й різні рівні залучення до культури [4; 5].

Термін «засвоєння» свідчить про первинне і пасивне оволодіння культурним середовищем; термін «присвоєння» відповідає активнішому і глибшому оволодінню культурним середовищем; термін «освоєння» – активному оволодінню ним [4].

Розгляд характеристик діяльності тих, хто залучається і тих, хто залучає до культури не тільки як діяльності з набуття знань про неї, але й як активної взаємодії з її об'єктами, дозволяє побудувати теоретичні моделі і сформулювати принципи, що забезпечують формування адекватного світогляду.

Для діяльності представників старшого покоління, що займалися «освоєнням молоді в культурі» (залученням підростаючого покоління до культури), під час переходу вихованців від рівня «засвоєння» через «присвоєння» до «освоєння» характерні: все більша відмова від авторитарних

методів, виховання і управління освітньо-виховним процесом; все більше визнання значення самодіяльності тих, хто залучається до культури (діяльнісний підхід), все більша повага до їх особистості; все ширша опора на чинники, роль і значення яких зростають при переході від рівня «засвоєння» до рівня «освоєння». Ці шляхи співзвучні провідним методам виховання Януша Корчака: самопізнання, саморозвиток, самоконтроль, самооцінка та ще багато різних речей, які дитина має навчитися робити сама. Любити і дати розвиватися, спостерігати і не втручатися – головний девіз великого педагога, але дорослі можуть брати участь у вихованні, за умови, що у них є справжній інтерес до особистості молодої людини і любов. Без цього спілкування з дитиною Корчак вважав згубним.

Основні педагогічні принципи, ідеї, методи і рішення Януша Корчака, які ще задовго до сьогодні були запропоновані старим доктором, – це пряма відповідь на страшні і часом фатальні вихователські помилки, що допускаються батьками і вчителями щодо дітей і у наш час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Я. Як любити дітей. Київ : *Рад. школа*, 1976. 159 с.
2. Мисько В. Соціально-педагогічні ідеї Януша Корчака. *Молодь і ринок*, 2014. № 5(112). С. 150–156.
3. Новгородський Р. Ідеї соціалізації особистості в контексті педагогічної спадщини Януша Корчака. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 176–179.
4. Kiereś B., O personalizm w pedagogice. *Studia i szkice z teorii wychowania*, Lublin, 2009. 226 s.
5. Konceptje pedagogiki społecznej, T. Frąckowiak (red). Warszawa, 1996. 276 s.

Марія Сотер

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри соціальних та загально-технічних дисциплін

Первомайський навчально-науковий інститут Національного університету

кораблебудування імені адмірала Макарова

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ У
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
(В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА)**

Формування ціннісних орієнтирів у процесі вивчення іноземної мови є тим вектором, який дозволяє особистості повною мірою реалізуватись у сучасному глобалізованому просторі, де міжкультурна комунікація стала невід'ємною частиною щоденної реальності.

За твердженням Л. Коберник, ціннісні орієнтири є «важливим регулятором активності людини, оскільки вона дозволяє співвідносити індивідуальні потреби і мотиви з усвідомленими та прийнятими особистістю цінностями й нормами соціуму» [1, с. 236]. Відтак, можемо говорити про залежність ціннісних орієнтирів від норм конкретного суспільства.

Ю. Шайгородський концентрує увагу на тому, що існують суттєві розбіжності у ціннісних структурах різних культур [4, с. 45]. У ході іншомовної підготовки безпосереднє вивчення мови обов'язково має поєднуватись зі знанням історії, традицій, культурних цінностей, норм поведінки, установок як власної, так інших культур, міжкультурних відмінностей, умінням будувати власну поведінку і комунікативну взаємодію відповідно до норм іншої культури.

Ключем для успішного спілкування іноземною мовою з людьми, що мають іншу культурну належність, є вміння позитивно сприймати різного роду розбіжності, швидко адаптуватись до можливих, непередбачуваних ситуацій,

проявляти гнучкість відповідно до норм соціально прийнятних у конкретному культурному середовищі. У праці Я. Корчака «Правила життя» наскрізною лінією виокремлено важливість вміння сприймати і розуміти почуття інших, усвідомлювати й враховувати різні обставини життя тієї чи іншої людини починаючи з дитинства [2, с. 12-13]. Врахування визначених Я. Корчаком засад на усіх етапах вивчення іноземної мови дасть можливість налаштувати особистість на продуктивну взаємодію з іноземцем проявляючи толерантність, емпатію і терпимість до культурних відмінностей.

С. Паламар, С. Кондратюк підкреслюють, що «ціннісні орієнтації проявляються і розкриваються через оцінювання себе, інших, життєвих обставин, через уміння структурувати життєві ситуації, приймати рішення в конфліктних ситуаціях та знаходити вихід у проблемних» [3, с. 406]. Так, впровадження ідей польського освітнього діяча про необхідність дотримання взаємної поваги та справедливості в освітній процес іншомовної підготовки [2, с. 14], під час реальних ситуацій міжкультурної комунікації допоможе долати конфлікти та різного роду проблемні ситуації.

Пріоритетне значення в концепції Я. Корчака було приділено розвитку пізнавальної активності особистості, стимулюванню її активності та жаги до знань, залученню особистості в самостійний процес пізнання [2, с. 10-11]. Саморозвиток є невід'ємною складовою вивчення іноземної мови, а в контексті тенденції освіти впродовж життя (Lifelong Learning) є виключним засобом успішної реалізації особистості.

Імплементация передових ідей Януша Корчака у процес вивчення іноземної мови сприятиме цілісній і гармонійній підготовці особистості до її повноцінної реалізації у сучасному глобалізованому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коберник Л. О. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Науковий часопис НПУ*

ім. М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. № 23. С. 235–241.

2. Корчак Я. Правила життя: Педагогіка для дітей та дорослих. Харків: Фоліо. 2016. 544 с.

3. Паламар С. П., Кондратюк С. Г. Вплив ціннісних орієнтацій на формування особистості сучасної молоді. *Молодий вчений*, 2017. № 11 (51). С. 404–407.

4. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. *Український соціум*. 2002. №1. С. 41–48. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2002/01/41-48_no-1_vol-1_2002_UKR.pdf

Інна Співакова

директор Кловського ліцею № 77, м. Київ

голова правління ГО «Українське товариство Януша Корчака»

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ НАВКОЛО ІДЕЙ ТА СПАДЩИНИ ЯНУША КОРЧАКА

Українське товариство Януша Корчака зробило свої перші кроки наприкінці 1993 року, а в 1994 році було прийнято до складу Міжнародної Асоціації Януша Корчака. Воно об'єднало людей різних професій, національностей, політичних орієнтацій, які цінують особу та ідеї Януша Корчака і готові були працювати задля їх поширення та впровадження у практику.

Педагогічні та художні твори Корчака виходили ще за радянських часів російською та українською мовами, але порізані цензурою. В той же час більшість його праць ніколи не видавалося. Впровадження його демократичних ідей не могло бути широко розповсюджено в тоталітарній державі. Ми були позбавлені можливості долучитися до значної частини спадщини Корчака.

Корчак створив глибоко продуману систему виховання, синтезував гуманістичну традицію європейської та польської педагогіки, багатий особистий практичний досвід та пам'ять власного дитинства. Його сиротинці для єврейських, польських та українських дітей стали творчими лабораторіями. Ми певні, що ця система необхідна в новій Україні. Його педагогічна система універсальна і невичерпна.

Головним осередком товариства є Кловський ліцей № 77 м. Києва, де створено музей «Пам'яті вчителя», який присвячено Янушу Корчаку, незалежна учнівська преса, та де народжуються нові ідеї товариства.

Товариство проводить творчу, плідну роботу з розповсюдження ідей та спадщини Януша Корчака, надають практичну і психологічну допомогу дітям. Так, Бела Семенівна Біндер плідно працює в дитячій клінічній лікарні № 7 міста Києва, нею координується і реалізується допомога важкохворим дітям із захворюванням нирок та черепно-лицьовими вадами.

До творчих здобутків можна віднести вистави, які створено за творами Януша Корчака «Крила» та «Молитви» (художній керівник Наталія Лаукамп), в яких акторами є тільки діти. Ці вистави були неодноразово відзначені нагородами і грамотами.

Зусиллями товариства спільно з видавництвом «Дух і Літера», очолюваного Леонідом Фінбергом, видано чимало книг Януша Корчака українською мовою: «Дитя людське», куди увійшли роботи «Як любити дитину», «Щоденник», «Мойсей», «Сенат шаленців», «Сам на сам з Богом»; «Право на повагу», «Януш Корчак. Сторінками біографії» Йоанни Ольчак-Ронікер. У 2019 році видана книга Марші Талмедж Шнайдер «Януш Корчак: скульптор дитячих душ», переклад якої з англійської виконаний учнями Кловського ліцею № 77 м. Києва.

Участь у цьому проєкті для дітей – це вивчення історії, розповідь про події минулих років, розповідь про шкільні музеї, знайомство з традиціями та

культурою інших держав та збереження своєї культурної спадщини. Розвиток творчості і розвиток особистості - основні пріоритети.

Цей проєкт має цікаву історію. Він розпочався із зустрічі Марші Талмедж Шнайдер із Світланою Василівною Петровською на Третньому міжнародному конгресі з прав дитини у Варшаві у 2017 році. Тут зародилася ідея проєкту з перекладу книги українською мовою. Світлана Василівна запропонувала учням Кловського ліцею перекласти книжку.

Проєкт переслідував декілька цілей: ознайомити українське суспільство з методами роботи видатного польського педагога, лікаря та письменника Януша Корчака; удосконалити навички літературного перекладу учнів з англійської мови на українську; сприяти розвитку творчості учнів, вмінню висловлювати свою думку та передавати думку інших під час перекладу; ознайомити учнів з ідеями толерантності, необхідності діалогу; на прикладі життєвого досвіду героїв книги виховувати у дітей кращі моральні цінності: любов до людей, шляхетність, справедливість, захист слабшого тощо.

Кожен розділ книги – це окремий спогад. Героями книги стали як вихованці, так і наставники сиротинця Януша Корчака «Наш дім». До проєкту були залучені учні, вчителі та батьки. Перекладаючи книгу, учні зацікавилися деякими єврейськими святами та традиціями, знаходили додаткову інформацію в інтернеті. Кожна дитина задля збереження індивідуального стилю автора мусила проживати події, викладені у книзі разом з героєм, щоб краще його розуміти. Крім того, ілюстрації до розділів й обкладинки книги виконані ученицею ліцею Курганською Анастасією.

19 березня 2019 року відбулася презентація книги. А у травні 2019 року відбулася зустріч громади ліцею з самою Маршою Талмедж Шнайдер. На зустрічі також були присутні представники Посольства Республіки Польща Андре Шкутик, Польського Інституту в Києві.

Члени товариства – учасники більшості конференцій, присвячених Янушу Корчаку. У жовтні 2022 року у Варшаві пройшла Міжнародна

конференція «Януш Корчак і діти-урок минулого і надія. 80-річниця смерті Януша Корчака», де Українське товариства Януша Корчака представляла Майданик Л. І., учителька Кловського ліцею.

Ім'я Януша Корчака стало більш відомим в українському суспільстві, його ідеї розповсюджуються все більше. Але це тільки перші кроки в осмисленні невичерпної спадщини видатного педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кловський ліцей. URL: <http://klovsky77.com.ua/> (дата звернення:25.04.2023).
2. Кловський ліцей. URL: https://www.instagram.com/klovsky_lyceum/ (дата звернення:25.04.2023).
3. Шнайдер Марша Талмедж. Януш Корчак: скульптор дитячих душ URL: <https://duh-i-litera.com/bookstore/janush-korchak-skulptor-ditjachix-dush>(дата звернення:25.04.2023).
4. Шнайдер Марша Талмедж. Януш Корчак: скульптор дитячих душ. Дух і літера, 2019. 200 с.
5. Schneider Marcia Talmage. How i met Ianusz Korczak. URL: <https://korczakusa.com/touched-by-the-spirit-of-janusz-korczak/marcia-talmage-schneider/> (дата звернення:25.04.2023).

Оксана Юрченко

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Віталій Юрченко

здобувач Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

ПРОБЛЕМАТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ЗЛАМІ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ

Надзвичайно актуальним завданням в наш час виступає необхідність консолідації народів України з метою вирішення найголовнішого питання - утвердження української держави, побудови її економічного, духовного, культурного життя відповідно до потреб кожної національності і народності, що населяють її землі. Звідси ми сповна маємо використати потенціал вітчизняної історії, зокрема у сфері етнополітики. Це є принциповим і важливим, бо як стверджують автори «Малої енциклопедії етнодержавознавства»: «деяким дослідницьким працям і в етнологічній сфері неоліберальною демократичною «хвилею» надається тональність суто викривальної спрямованості будь-що затаврувати всю спадщину в етнонаціональній сфері... коли заохочуються тенденції до «відокремлення» історії суто українського етносу від історії інших етносів, що населяють Україну, від історії її «сусідів» [2, с.3].

Як магістральне бачиться завдання в тому, щоб «хвацькій хвилі історичних «відкриттів» та поверхових безапеляційних тлумачень, агресивній некомпетентності... протиставляється професіоналізм, дилетанству – об'єктивний, прискіпливий науковий аналіз суспільних явищ та подій», щоб встановити істину в складних умовах сьогодення, «спираючись на наукові

критерії, соціальні та національні цінності, багатства етнонаціонального буття, вагомість українського державотворення, українського конституціоналізму» [2, с.4].

В розмаїтті досліджуваних етнопроблем важливості набуває питання функціонування системи освіти для національних меншин, особливо єврейської, яка попри наявність значного числа праць ще й досі залишається мало вивченою.

В цьому зв'язку важливо відзначити, що: по-перше, сучасна українська ідея має бути позбавлена будь-яких шовіністичних зазіхань. По-друге, гуманістичне розуміння національної ідеї вимагає гармонізації міжетнічних і міжнаціональних відносин. По-третє, знання витоків національної консолідації українського етносу допоможе виробити сучасні етнополітичні підходи, зробити буквальний «прорив» у наших уявленнях про етнонаціональну сферу, в тому числі і у поглядах на освіту національних меншин. Все це у цілому, допоможе подолати багато історичних стереотипів. Але справа тут не просто в подоланні «білих плям» в історії українського освітнього процесу, а у виваженому, об'єктивному аналізі його в межах наявної національної історії [6, с.46].

Як засвідчує досвід, наукове забезпечення освітніх перетворень неможливе без знання розвитку теорії і практики вітчизняної освіти і школи в минулому, без нового осмислення та переосмислення як вітчизняного так і зарубіжного досвіду, особливо того, котрий раніше замовчувався або висвітлювався упереджено. Це стосується зокрема, і освіти національних меншин в цілому в т. ч. єврейської.

Все це, висуває як найважливіше, завдання дати об'єктивну оцінку стану освіти національних меншин, особливо євреїв в Україні на зламі XIX–XX століть з тим, щоб внести відповідні корективи в сучасну практику тим досвідом, який був накопичений як державними структурами у розв'язанні освітніх завдань, так і вчительськими колективами, окремими педагогами у

постановці освітнього процесу на основі впровадження рідної мови, всебічного дослідження історії та культури власного народу [1, с.5].

Історико-педагогічна наука ще досі не має комплексного дослідження проблеми організації єврейської національної освіти наприкінці ХІХ століття, аналізу глибинних процесів, що пронизували постановку і зміст національної школи [3, с.140].

Варто зазначити, що єврейська родина вважала своїм священним обов'язком «перед землею Ізраїлю» дати дітям освіту. Якщо батьки не мали великих статків, це могла бути тільки початкова освіта, але у випадку, коли родина була заможною, діти займались з власним вчителем, який часто мешкав разом з родиною [4, с.87].

У радянський час історики критикували розвиток дореволюційної освіти. Однак, ознайомившись із статистичними відомостями та історією освіти національних меншин, ми бачимо її еволюцію. Церковно-приходські та народні школи, школи хедер, вищі народні училища поступово зростали, відповідно їй зростало їх відвідування представниками національних меншин нашого краю. З часом відбувалося і поліпшення матеріального становища і майстерності вчителів.

Але не всі у ті часи, як і тепер, розуміли важливість розвитку освіти, науки і виховання та їх вплив на економіку, культуру і взагалі на добробут людей. І, як показує історія – грамотність не дає хліба тим, за кого думають інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Касьянов Г. В., Толочко О. П. Національні історії та сучасна історіографія: виклики й небезпеки при написанні нової історії України. Український історичний журнал. 2012. № 6. С. 4–24.
2. Мала енциклопедія етностранознавства. Київ: Вид-во «Генеза»; Вид-во «Довіра», 1996. С. 4

3. Модієвский Семен. Євреї півдня України (по матеріалам державного архіва Херсонської області), проблеми їудейської релігії // Єврейська історія та культура в Україні. Матер. конфер. Київ 8-9 грудня 1994. Київ, 1995. С. 139–142.

4. Нариси з історії та культури євреїв України / упоряд. та ред. Л. Фінберг, В. Любченко. Вид. 3-тє. Київ: Дух і літера, 2009. 437 с.

5. Рудницька Н. В. Становлення та розвиток системи освіти євреїв на Волині у ХІХ – на поч. ХХ ст. Автореф... канд. іст. наук. Запоріжжя, 2002. С. 7

6. Шаповал М. Євреї на Україні. *Дніпро*. 1998. № 7. С. 45–50.

НАПРЯМ ТРЕТІЙ

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА В ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Олена Кірдан

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

Юліана Базик

*здобувач другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

ЯНУШ КОРЧАК ПРО МАЙСТЕРНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ

Уособленням золотого фонду світової педагогічної еліти є багатогранна особистість – лікар за освітою, педагог і письменник за покликанням, людина з універсальними знаннями, гуманіст – Януш Корчак (Генрік Гольдшміт). Серед видатних польських педагогів його постать є найзначимішою за внеском у розвиток системи виховання, яка поєднувала педагогічні, психологічні та медичні аспекти.

Зважаючи на те, що у передмові до бібліографічного покажчика «Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942)», О. Сухомлинська констатує «слід зазначити, що унікальна педагогічна система Януша Корчака досі не знайшла повного і об'єктивного висвітлення та оцінки в Україні, а педагогічна і літературна спадщина гуманіста недостатньо вивчена» [2, с. 5], схарактеризуємо погляди педагога-гуманіста про майстерність вихователя.

Януш Корчак у своїх педагогічних ідеях виходив із унікальності, неповторності кожної дитини, тому повинна бути повага до неї: «... Перше, незаперечне право дитини – висловлювати свої думки, активно брати участь у

наших міркуваннях про неї і присудах. Коли ми доростемо до її поваги і довір'я, коли вона повірить нам і сама нам скаже, в чому її право, загадок і помилок стане менше» [1, с. 19].

Основна ідея виховання Януша Корчака – любов до дитини. З погляду педагога-гуманіста, «гарний вихователь від поганого відрізняється тільки кількістю зроблених помилок і заподіяної дітям шкоди. Є помилки, які гарний вихователь робить тільки раз і, критично оцінивши, більше не повторює, довго пам'ятаючи свою помилку. Якщо гарний вихователь від втоми вчинить щось безтактно або несправедливо, він докладе всіх зусиль, щоб якимось механізувати дрібні, набридливі обов'язки, адже він знає, що все недобре йде в нього від браку часу. Поганий вихователь свої помилки звалює на дітей. Гарний вихователь знає, що варто подумати і над дріб'язковим епізодом, за ним може стояти ціла проблема – не нехтує нічим ... » [1, с. 107–108].

Грунтуючись на ідеї любові до дитини, вихователь повинен постійно розвиватись, уміти аналізувати власні дії та завжди бути прикладом для дітей, а не пустим моральним вчителем. З приводу цього Януш Корчак зазначає: «Буває, вчитель заграє з дітьми, хоче швидко, дешево, легко вкратися в довір'я. Хочє побавитися, якщо він у доброму гуморі, а не щоденною копіткою роботою організовувати життя колективу. Інколи ці панські потурання чергуються з нападами поганого настрою. Такий учитель робиться посміховищем в очах дітей. Іноді честолюбцеві здається, що легко переробити людину, переконуючи і ласкаво напучуючи її: варто лише зворушити і отримати обіцянку виправитися. Такий учитель дратує і набридає. Трапляється, що про людське око – друзі, на словах – союзники, на ділі – підступні вороги і кривдники. Такі вчителі викликають відразу. Відповіддю на третирування буде зневага, на дружелюбність – неприязнь, бунт, на недовіру – конспірація» [1, с. 277].

Януш Корчак акцентує увагу на особистості вихователя, його якостях, адже «чим нижчий духовний рівень вихователя, безбарвніше його моральне

обличчя, тим більше він дбає про свій спокій і зручності, тим більше він видає наказів і накладає заборон які ніби диктуються турботою про благо дітей. Вихователь, який не хоче неприємних сюрпризів і не бажає вести відповідальність за те, що може статися, – тиран. Тираном стане і вихователь, який невміло дбає про моральність дітей» [1, с. 93].

Отже, унікальність і своєрідність кожної дитини, гуманність і милосердя є основоположними в індивідуальному підході вихователя до виховання особистості. Значущість унікальної педагогічної системи Януша Корчака зумовлює потребу подальшого дослідження його психолого-педагогічних ідей у контексті нових реалій функціонування системи освіти України в умовах збройної агресії російської федерації проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Януш. Вибрані педагогічні твори / Пер. з пол. К.Е. Сенкевич; Укл. і авт. прим. Е.С. Рубенчик; Під. ред. і передм. М. Ф. Шабаєвої; [Післям. І. Неверлі]. 1966. 470 с.
2. Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народж.: Бібліогр. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім.В. О. Сухомлинського; Уклад.: В. В. Вербова, Н. А. Горбенко, С. В. Іщук, С. В. Петровська; Наук. ред.: П. І. Рогова, Т. Ф. Букшина; Наук. консультант О. В. Сухомлинська; Відп. за вип. Н. А. Палащина; Ред.: Р. С. Жданова, Н. Г. Богун; Рецензент М. Б. Євтух. Київ, 2003. 124 с.

Анна Костюкова

аспірантка кафедри педагогіки і менеджменту освіти

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

АКТУАЛЬНІСТЬ ПОГЛЯДІВ ЯНУША КОРЧАКА ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УЧНЯМИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

В останні десятиріччя перед педагогами постала проблема переорієнтації системи української освіти від авторитарної радянської до демократичної незалежної, тобто спрямованої на гуманне, лояльне ставлення до учнів та сприйняття їх як повноцінної особистості. Саме цим питанням переймався ще на початку ХХ століття відомий польський педагог Януш Корчак. Тому його ідеї є актуальними і в сучасній школі. Дослідники, які займалися вивченням його спадщини наголошують на важливості ідей Я. Корчака про цілісний і гармонійний розвиток природних задатків і здібностей дитини, орієнтацію педагогічної практики на особистість вихованця, визнання самоцінності дитячого життя і поваги до особистості дитини. Педагог виступав за відмову від авторитарності у педагогічному спілкуванні, підкреслював необхідність діалогу з дітьми [1].

Принципи, що проголошував Я. Корчак, імплементуються в Новій українській школі, а саме: кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. А ціллю Нової української школи стало допомога у розкритті та розвиненні здібностей, талантів та можливостей кожної дитини на основі тісної взаємодії між учителем, учнем і батьками. Нова українська школа існує на засадах «педагогіки партнерства», принципами якої стало спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Комунікація між учнями, учителями та батьками налаштована змінити односторонню авторитарну лінію «вчитель» – «учень». Це проявляється у повазі до особистості; доброзичливості і позитивному ставленні; довірі у відносинах; рівності сторін, добровільності прийняття зобов'язань, обов'язковості виконання домовленостей [3]. Тому глибоко поважаючи дитину, Я. Корчак вважав, що вона має сама зрозуміти й емоційно пережити конкретну ситуацію, відчуті її на власному досвіді, сама зробити висновки і, якщо дозволяють обставини, запобігти ймовірним наслідкам [1].

Нова українська школа передбачає, що виховний процес стає невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довілля, повага до закону, солідарність, відповідальність, плекання української ідентичності). Нова українська школа буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства [3].

Як і Януш Корчак, що сповідував високі людські цінності, які сам утілював у власне життя і діяльність та своїм прикладом надихав учнів на людяність, творчість, добро і любов, відповідальність перед власною совістю, концепція Нової української школи орієнтує на те, що вчитель має власним прикладом показати своїм вихованцям вірність цінностям.

Державний стандарт освіти укладено у відповідності до концепції Нової української школи, в ньому простежуються вище зазначені принципи. У історичній та громадянській освіті, зокрема, чітко зазначено, що метою її є розвиток особистості учня на основі осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до

прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції [2]. Формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за своє власне життя, за налагодження гармонійних стосунків між членами своєї сім'ї та за життя територіальної громади є метою громадянської освіти України.

Саме під час вивчення навчального предмета у п'ятому класі відбувається розвиток почуття власної гідності й самоідентичності учнівства через осмислення минулого, сучасного та взаємозв'язку між ними, усвідомлення підлітками своєї належності до українського народу й держави Україна, формування в учнівській молоді активної громадянської позиції, заснованої на засадах патріотизму, цінностей демократії, прав і свобод людини, що є досить актуальним особливо в умовах російсько-української війни.

Таким чином, погляди Януша Корчака щодо розвитку гармонійної особистості залишаються актуальними і зараз, тому досягти цього в більшій мірі можна через особистий приклад і рівноправні відносини між учителем та учнем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Денисюк С. Проблема формування особистості у педагогічній спадщині педагога-гуманіста Я. Корчака: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. К., 2000. 22 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898) URL: <https://cutt.ly/zRNIn6G> (дата звернення: 30.04.2023)
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/JR1SjAt> (дата звернення: 30.04.2023)

Вікторія Мартинюк

викладач-стажист кафедри педагогіки

та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність вивчення педагогіки партнерства у виховному процесі визначається сучасними принципами нової української школи. Той факт, що навчально-виховний процес у закладах освіти не завжди досягає необхідних результатів, пояснюється не стільки відсутністю мотивів до навчання в здобувачів, скільки недостатньою підготовленістю до організації педагогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу. Ось чому так важливо, щоб у закладах освіти всі, хто причетний до організації освітнього процесу, співпрацювали.

Останні події змусять кожного замислитися: чому так складається доля нашої країни, чому українцям, більшість із яких прагне у Європу, часто важливіші не загальноєвропейські, загальнолюдські цінності – незалежність, мова, єдність нації – а власні амбіції та статки. Тотальне бомбардування мізків інформагенціями, соціальними мережами, телевізійними каналами спричиняє хаос у головах і дорослих, і дітей. Вкотре переконаєшся, що без виховання з дитячих років критичного мислення, яке базувалося б на принципах педагогіки партнерства, ми не матимемо покоління, здатного аналізувати, робити об'єктивні висновки; покоління, яке вміє слухати і чути; покоління, яке спроможне вести конструктивний діалог, толерантну дискусію.

Тому, якщо ми проаналізуємо хоча б один день учня у будь-якій із українських шкіл, то глибоко задумаєшся, чи доцільними та правильними є усі наші методики навчання та виховання. На жаль, діагностування школярів

демонструє невтішні результати. У той час, коли класний керівник твердо впевнений у тому, що саме він точно знає, що потрібно його вихованцям, свято вірить, що планує і проводить дуже цікаві заходи, школярі вважають зовсім інакше. Найчастіше форма проведення класної години – бесіда. А діти хочуть походи та екскурсії, дискотеку або розважальну програму (за результатами анкетування «Класний керівник очима дітей»). Часто учитель вважає, що він апріорі найкраще орієнтується у всьому, бо ж старший, досвідченіший, розумніший. А школярі хочуть бачити поряд із собою друга, порадника, партнера, з яким можна і посперечатися, бо, як відомо, саме так народжується істина.

Діти повинні мати право вибору, саме у цьому, як вважає американський психотерапевт К. Роджерс, і є свобода. Дати їм таке право може і зобов'язаний учитель. Не страх і покора, безумовне виконання рішень учителя, а взаємоповага та довіра – ось фундамент стосунків педагога та учня. Саме так давно працюють європейські школи, саме так намагаємося працювати і ми.

Сконструювати урок чи виховний захід, враховуючи інтереси дитини, – завдання кожного вчителя. Проте чи всім воно під силу? Чи кожен учитель впевнено скаже, що на його уроці чи класній годині усім учням було цікаво? На жаль, за деякими педагогами тягнеться «шлейф» давно забутих, здавалося б, методів виховання: безапеляційний менторський тон, суворий погляд, іноді навіть крик. Тому кожен класний керівник, плануючи роботу зі своїм класом, повинен перш за все поцікавитися, що хочуть його вихованці, чим захоплюються, як живуть. Кожен школяр – особистість, і саме цей постулат ні на хвилину нам не можна забувати. Кожен виховний захід має бути результативним: ми мусимо чітко прогнозувати, на що спрямовуємо усі зусилля, що хочемо отримати.

Класний керівник повинен навчити своїх вихованців співіснувати з іншими людьми, допомагати один одному, мусить розкрити здібності та таланти дітей, розвивати їх. Уважно придивляймося до дитини: який настрій у

неї сьогодні, що тривожить? Дуже корисно подивитися на себе збоку, проаналізувати свою поведінку та вчинки. Усміхнений учитель, який вислухає, зрозуміє, порадить, допоможе – ось на кого чекає учень.

«Я хочу порадитися з вами..», «Допоможіть мені..», «Як ви вважаєте..» – такий метод спілкування налаштовує дітей на партнерські стосунки, спонукає до співпраці. Слід завжди бути оптимістом, вірити в успіх розпочатої справи і вселяти цю віру в дітей («У тебе обов'язково все буде добре», «Я навіть не сумніваюся в успішному результаті»). Досвідчений педагог підкреслить винятковість кожного учня: («Тільки ти й міг би...», «Ні до кого, крім тебе, я не можу звернутися з цим проханням...»). І обов'язкова похвала, хоча б за дрібницю.

Радянська система виховання у лацюжку «жовтенята-піонери-комсомольці-комуністи» побудувала неперевершену ідеологічну «споруду»: віра у справедливе суспільство та щасливе комуністичне майбутнє формувалася ще з дитинства. Що ми маємо у сучасній школі? Часто суперечливі факти історії (колишньої та теперішньої) та різні точки зору на перспективу розвитку нашої держави. «Війни виграють не генерали, війни виграють шкільні вчителі та парафіяльні священники», – писав перший канцлер Німеччини Отто фон Бісмарк.

Тому саме учитель відіграє ключову роль у формуванні громадянської компетентності учня, його соціалізації у суспільстві. Переконавання учителя, його активна життєва позиція, ерудиція, уміння аргументовано відстоювати свою точку зору, тримати руку на пульсі усіх подій, знати міжнародні обставини, оперувати фактами – ось перелік найважливіших, на мою думку, складових, притаманних сучасному вчителю. І, звичайно, виховання власним прикладом. Бо коли слова розбігаються зі справами, усе виховання зводиться нанівець.

Під час підготовки класних годин та позакласних заходів обов'язково враховуємо особливість сучасного покоління Z: нетерплячість, зосередження на

короткострокових цілях, залежність від Інтернету, фрагментарність образного мислення, сучасні діти цінують чесність, гіперактивні. Для таких учнів бесіди, лекції уже не цікаві. Вони потребують яскравого візуального матеріалу та «зворотного зв'язку»: точних завдань та строків їх реалізації. Слід подавати матеріал в оптимістичному тоні. Позитивізм мислення сприяє розумовій активності дітей.

Належність до групи в соцмережах для сучасних дітей надзвичайно важлива. Тому класний керівник може забезпечити зворотний зв'язок. Варто завести в соцмережі групу, яку будуть вести діти, а не дорослі. Сучасна молодь полюбляє вести блоги, які для них стали публічними особистими щоденниками. Тому можна запропонувати їм зняти відео. Наші учні, наприклад, брали участь у проекті «Історія моєї громади»: зняли фільм про історію рідного селища. І результат гарний, і процес підготовки надзвичайно захоплюючий.

Сучасному вчителю слід постійно підвищувати власну інформаційну грамотність і використовувати сучасні гаджети в роботі зі здобувачами. Ми також повинні спілкуватися з батьками із метою їх інформування щодо особливостей сучасної молоді, знаходження спільних способів їх виховання й розвитку.

Отже, якість освіти прямо залежить від ефективної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Адже педагогіка партнерства – важлива форма співпраці, оскільки сприяє створенню атмосфери, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. І саме завдяки педагогіці партнерства такі поняття, як толерантність, співчуття та свобода вибору мають стати ключовими для нашого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. 3-тє вид. Полтава: Полтавський вісник, 191с.
2. Дем'янюк Т. В. Методика виховання в сучасній школі. Київ, 2000. 182 с.
3. Люшин М. О. Моделювання педагогічного середовища. Харків: Видавнича група «Основа», 2012. 22 с.
4. Соціально-педагогічні умови співпраці навчального закладу з батьками як фактор підвищення якості освіти / укладач: Замулко О. І. Черкаси, 2016. 258 с.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ, 1978. 208 с.

Валерія Нечерда

*кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового
способу життя,
Інститут проблем виховання НАПН України*

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА У ФОРМУВАННІ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

У Концепції Нової української школи зазначено, що сучасний учень має бути «всебічно розвиненим, з активною життєвою позицією, критичним мисленням, інноватором, здатним діяти відповідно до морально-етичних принципів, приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини, учитися впродовж життя, конкурувати на ринку праці і змінювати навколишній світ» [4, с. 6]. Саме тому актуальним завданням загальної середньої освіти є формування успішної особистості учня. Вирішенню цього завдання сприятиме

не лише вивчення і впровадження інноваційних педагогічних методів і технологій, але й осмислення класичної педагогічної спадщини, зокрема, гуманістичних ідей Я. Корчака.

Польський педагог і письменник Я. Корчак пропагував ідею поваги до дитини і захисту її прав. Створений ним «Будинок Сиріт» став новим типом дитячого будинку, в якому організація життя дітей була заснована на любові, повазі до них і їхніх прав, піклуванні про їх благополуччя та передбачала опору на позитивне в особистості дитини та її всебічний розвиток. Він вважав необхідним визнавати права дитини самостійно організовувати своє життя, брати участь в обговоренні всього, що стосується її долі, здійснювати помилки, бути неуспішною в чомусь, прагнути досягнень і отримувати нагороду за них і, найголовніше, бути самою собою [3].

Відстоюючи внутрішню і зовнішню свободу дитини як основу її духовної і соціальної зрілості, Я. Корчак підкреслював рівність прав дорослих і дітей: «Діти – не люди завтра, вони люди сьогодні, ... люди тут і зараз» [2]. Я. Корчаком створювались умови для забезпечення гарантій безпеки кожній дитині. Провідними цінностями, що сповідував видатний педагог, були здоров'я дитини, її гідність, її рівноцінність з дорослими, виховання моральних якостей зростаючої особистості, зокрема, доброзичливості, чесності, порядності, відповідальності, толерантності.

Застосування зазначених педагогічних ідей Я. Корчака у практиці формування успішної особистості сприятиме створенню безпечного освітнього середовища, яке на сьогодні вважається необхідною умовою формування успішної особистості сучасного учня. Реалізація завдань створення безпечного освітнього середовища спирається на пріоритет вільного розвитку індивідуальності кожного учня, забезпечення його прав і свобод, фізичного і психологічного комфорту, унеможливлення харасменту, булінгу, різного роду насильства, відсутності подвійних моральних стандартів, що в кінцевому результаті допомагає учневі отримати позитивний досвід успішності.

Важливого значення для формування успішної особистості сучасного учня мають також педагогічні ідеї Я. Корчака щодо виховання ділових якостей активної і незалежної особистості – наполегливості, дисциплінованості, цілеспрямованості, впевненості, врівноваженості, старанності, працьовитості. У його дитячому будинку вирішувались такі важливі завдання, як формування позитивного ставлення до праці, культури праці, мотивації до успіху, почуття обов'язку, вмінь критичного мислення і командної діяльності. Значну увагу Я. Корчак приділяв проблемі соціалізації дитини, зміст якої він вбачав у реалізації нею свого потенціалу.

Разом із соціалізуючим впливом колективу педагог підкреслював важливість індивідуального підходу до кожного вихованця, врахування його бажань і планів, інтересів і вимог, особливостей психо-емоційного розвитку. Пріоритет при цьому надавався не лише спілкуванню з дорослими й однолітками, співпраці на засадах взаєморозуміння й емпатії, але й самопізнанню і самоосвіті. Педагог підтримував будь-які прояви творчості дитини, вважаючи стимулювання дитини до творчої діяльності та розвиток її природних задатків суттєвим фактором ефективної адаптації дитини до умов середовища в процесі соціалізації.

Відтак, «Я. Корчак заохочував своїх учнів вести щоденники, подавати твори до заснованого ним часопису, призначеного для юних читачів, «Mały Przegląd», на сторінках якого діти мали можливість презентувати свої думки щодо певної події, власне бачення тієї чи іншої ситуації. Згодом цей матеріал письменник використовував у власних творах, презентуючи дорослим світ дитинства» [5, с. 99]. Погоджуємось із дослідницею Л. Балікою, що провідними принципами літературно-педагогічної творчості та професійної діяльності Я. Корчака є принципи «індивідуального підходу до дитини, партнерства між дитиною та дорослим, діалогізму, самовиховання, самоуправління, зв'язку виховання з життям (трудова діяльність (трудова компетентність))» [1, с. 91].

Отже, основою педагогічної системи Я. Корчака є дитина як особистість. Педагогічна спадщина Я. Корчака має безперечну практичну значущість в сучасних умовах реформування середньої освіти, що, згідно з Концепцією «Нова українська школа», передбачає реалізацію принципу дитиноцентризму – максимального врахування здібностей, нахилів, інтересів і потреб кожного учня, партнерства між учнем, родиною і вчителем та формування цінностей і компетентностей, необхідних для успішної самореалізації учня в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баліка Л. Творче використання ідей дитиноцентризму Януша Корчака в сучасній системі освіти України. *Інноватика у вихованні*. 2019. № 9. С. 90–100.
2. Корчак Я. Правила життя: Педагогіка для дітей та дорослих. Харків: Фоліо, 2016. 544 с.
3. Корчак Я. Право на повагу. Київ: Дух і Літера, 2019. 328 с.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ: МОН України, 2016. 34 с.
5. Wojnowska B. Dlaczego «Janusz Korczak»? Rodowód pseudonimu, tradycja rodzinna. *Pamiętnik Literacki*. 2019. № 2. S. 89–100.

Світлана Прищеп

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ЯНУША КОРЧАКА: ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГА

Януш Корчак – відомий письменник, просвітник, педагог-новатор, адже його твори є актуальними й донині. У своїх книгах педагог обґрунтовував різні підходи до формування вільної та самобутньої індивідуальності підростаючого

покоління. Досить часто у педагогічній спадщині Януша Корчака порушуються проблеми, що стосуються основних тенденцій педагогічної науки, зокрема, педагог акцентував увагу освітян на особистісно-зорієнтованій спрямованості навчального та виховного процесу, суб'єкт-суб'єктній (партнерській) взаємодії учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Вищезазначені проблеми, що порушував педагог у своїй діяльності, також прописані у чинних нормативних документах України, а саме: в Законі України «Про освіту» [2], Концепції Нова українська школа [4], Програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей [3] і т.д.

Як стверджував педагог, щоб впровадити в освітній процес особистісно-зорієнтовану модель взаємодії, то варто вимагати від педагогів глибокого розуміння того, що відбувається з дитиною у педагогічному процесі, як «проростає» її особистість, як виховний процес актуалізує її фундаментальні природні й соціальні властивості, наповнює культурним ціннісно-смісловим змістом. Звісно така взаємодія настає, коли реалізується психологічний супровід та педагогічна підтримка в індивідуальному розвитку дитини [1, с. 626].

Зазначена позиція педагога стала основою програми «Нова українська школа у поступі до цінностей», де визначено, що «основою нової парадигми, а відтак і основою виховання виступають особистість дитини, визнання її найвищою цінністю, орієнтація педагога на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєдіяльності, отже, генерація стратегії суб'єкт-суб'єктної взаємодії» [3, с. 3].

Особистісно-зорієнтована спрямованість освітнього процесу є підґрунтям суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога та учня, яка також була й ключовою педагогічною ідеєю відомого педагога. Окреслена ідея Януша Корчака сьогодні прописана в Концепції Нова українська школа (2016 р.) як одна з основоположних принципів побудови нової школи XXI століття.

У документі визначено принципи реалізації «педагогіки партнерства» [4]: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Аналізуючи педагогічну спадщину відомого педагога, просвітителя Януша Корчака, можна із впевненістю стверджувати, що педагог створив цілісну унікальну педагогічну систему, засновану на засадах педагогіки партнерства та індивідуального підходу до вихованців. Означена педагогічна система є актуальною й на даний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Закон України «Про освіту» від 13 грудня 2022 року № 2834-ІХ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T172145?an=2522> (дата звернення: 20.03.2023).
3. Нова українська школа у поступі до цінностей: програма. Київ. 2018. 40 с.
4. Нова українська школа: концепція. Київ. 2016. 40 с.

Лариса Ткачук

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЯНУШ КОРЧАК ПРО ШКОЛУ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ТА УСПІХУ

Спрямування вектору розвитку України на європейські стандарти, зміна авторитарності демократичними прагненнями в усіх напрямках суспільного життя, зумовило потребу реформування у галузі освіти, переорієнтації її ціннісних засад на гуманізацію та людиновимірність, забезпечення умов для самореалізації особистості. За сучасних соціальних, політичних, економічних умов цивілізаційного поступу не втрачає своєї актуальності оригінальна виховна система польського педагога-подвижника Януша Корчака (Генрік Гольдшміт) – «педагогіка серця».

Проблемі навчання дітей у школі Я. Корчак присвятив низку праць: «Школа життя», «Моменти виховання», «Про шкільну газету», «Самоврядування в школі», «Коли я знову стану малим» та інші. Він критикував традиційну «мертву школу», відірвану від життя, авторитарний характер якої робить з дітей «малих невільників» і відстоював думку, що школа повинна формувати «не розум, не пам'ять, а душу людини», «виховувати людей, а не вчених» [4, с.17]. Педагог розробив свою концепцію нової школи з новим вихованням, в якій увага приділяється здібностям та можливостям кожної дитини. Він стверджував: «У кожного є своя іскра, яка може розпалити вогнище щастя і правди, може в десятому поколінні вибухнути пожежею генія і спалити рій свій, даруючи людям світло нового сонця» [2, с. 46] і наголошував на необхідності системи навчання, що ґрунтується на дитячій активності і самодіяльності, на мобілізації власних зусиль і загартуванні волі дітей: учень здобуває знання через працю, через дослідження, через самостійні висновки і пошуки відповідно до інтересів та потреб.

Основною ідеєю виховної програми Януша Корчака була «добра воля і служба дитині»: «Дитині потрібна ясність щастя і тепло любові. Забезпечте їй ясне дитинство, і дасте їй запас усмішок на ціле довге тернисте життя. Нехай діти сміються, нехай будуть веселі!» [5, с. 156]. Корчак наголошував на відповідальності вихователя за кожен день життя дитини: він має бути сповненим її радісними зусиллями, без проблем та обов'язків понад її вік та

сили. Вихователь зобов'язаний «дати дитині все сонце, все повітря, всю доброзичливість, які їй належать попри заслуги чи провини, достоїнства чи недоліки» [1, с. 41].

Педагог-гуманіст зазначав, що діти, як і дорослі, повинні переживати радість переборення труднощів, досягнутих успіхів, працею здобутих перемог: «Якщо ви вмієте визначати радість дитини і її силу, то повинні помітити, що найвищою є радість подоланих труднощів, досягнутої мети, відкритої таємниці, радість тріумфу і щастя самотійності, опанування і владарювання» [2, с. 13] і підкреслював, що «... слід пам'ятати, що успіх дитини залежить не лише від того, як її цінують дорослі, але такою самою, а може й більшою мірою – від думки ровесників, в яких інші, а проте тверді принципи оцінки вартості і надання прав членам свого колективу» [2, с. 66].

Заслуговують на увагу погляди Я. Корчак на оцінювання знань дитини. Він неодноразово наголошував на необхідності створення атмосфери комфортності, приязні та захищеності дитини у школі та класі. У своїх працях відстоював думку, що дитину потрібно сприймати такою, якою вона є, а не такою, якою її хочуть бачити, і категорично виступав проти негативних оцінок. У своїй експериментальній школі Корчак розробив власну систему оцінювання, де дитина щодня отримувала певну суму балів за навчальну працю. Оскільки завдання діти виконували добровільно, то й оцінку сприймали як результат власних досягнень, стимул для праці [3].

Януш Корчак зазначав, що у своїх судженнях про людину треба бути поблажливим і обережним, і застерігав педагогів від прийняття поспішних, часом помилкових рішень, наголошуючи, що: «Вихователь, який не затискує, а визволяє, не пригнічує, а підносить, не мене, а формує, не диктує, а вчить, не вимагає, а запитує, переживе із дитиною багато натхненних хвилин...» [2, с. 70].

У дитячі роки відбувається становлення особистості й заради повноцінного та радісного її майбутнього необхідно, щоб цей період був

насичений ласкою, теплом, добротою. Найважливішими інструментами індивідуалізації навчання і виховання Януш Корчак вважав систему індивідуальних м'яких і тактовних впливів на особистість через середовище навчального колективу, в якому вона виховується, створення в ньому атмосфери доброзичливості, взаємної довіри, співробітництва, що сприятиме вільному прояву пізнавальних здібностей особистості, її світоглядних орієнтацій. В якості «педагогічного лікування» Старий Доктор (Корчак) прописував наступне: «Сердитий погляд вихователя, похвала, зауваження, жарт, порада, поцілунок, казка як нагорода, словесне заохочення – ось лікувальні процедури, які треба призначати меншими або більшими дозами, частіше або рідше, залежно від даного випадку й особливостей організму» [2, с. 7].

Отже, на думку Я. Корчака, умовами, що сприяють самореалізації дитини у процесі навчання є: розумна любов вихователя, зацікавленість духовною сутністю, потребами й долею дитини, опора в освітньому процесі на психофізіологічні особливості кожного учня та задоволення його потреби в безпеці, захищеності, комфортності; культивування успіху учня в навчальній діяльності; організація освітнього процесу на основі співробітництва всіх його учасників.

Розроблені Міністерством освіти і науки України Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016) передбачають новий зміст освіти, необхідний для успішної самореалізації дитячої особистості в суспільстві; партнерство між учнем, учителем і батьками; орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі; дитиноцентризм. Таким чином ключові компоненти формули нової школи віддзеркалюють новаторські ідеї Януша Корчака і засвідчують їхній потужний потенціал в умовах модернізації системи освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Я. Вибрані педагогічні твори. 1979. ХХІІ. 474 с.
2. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Радянська школа, 1976. 159 с.
3. Кушнір В. Школа для дитини (Я. Корчак і В. Сухомлинський).

URL:

https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/10/visnu_k_31.pdf (дата звернення: 20.03.2023).

4. Korczak J. Pisma wybrane: W 4-h t. T. 3. Warszawa: NK, 1985. 455s.
5. Korczak J. Dzieła: W 16 t. T. 5. Moški, Joski i Srule. Józki, Jaški i Franki. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Latona, 1997. 382 s.

Ірина Турчина

кандидат педагогічних наук, доцент

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Сергій Турчин

здобувач освіти II (магістерського) рівня,

факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Україна переживає важкі часи, часи боротьби за демократичні цінності, національну ідентифікацію, європейське майбутнє. Ще одним фронтом, не менш важливим, є освітній. Адже ідеї добра, людяності, рівноправ'я закладаються в дитинстві сім'єю та школою. Беззаперечною цінністю сучасної української системи освіти є її гуманістична спрямованість, урахування національних здобутків, опора на кращі зразки європейського педагогічного досвіду.

В умовах воєнного часу та невизначеності постає потреба у творчому переосмисленні досвіду педагогів, які жили і працювали під час війни. Януш Корчак (1878–1942 рр.) – відомий польський педагог, лікар, ім'я якого асоціюється із беззаперечною любов'ю та повагою до дітей і дитинства. Заснований ним у 1912 році «Будинок сиріт», яким педагог керував 30 років, є яскравим прикладом реалізації ідеї самоврядного колективу.

Порівнюючи ключові ідеї Нової української школи та принципи виховної системи Януша Корчака, можна виділити спільні риси. Точкою дотику концепції НУШ та ідей польського педагога є дитиноцентризм та орієнтація освітнього процесу на дитину, її потреби [2, с. 13]. Задля якісного, ефективного виховання батьки та педагоги повинні спостерігати за дитиною, пізнавати і розуміти її. Януш Корчак різко критикує тих батьків, які порівнюють свою «невдалу» дитину з іншими [3, с. 17] Але кожна дитина – індивідуальність з різним способом мислення, стилем сприйняття та обробки інформації: розум дитини може бути дієвим і пасивним, живим і апатичним, витривалим і примхливим. Тому необхідно шукати шляхи, які допоможуть виявити сильні сторони дитини, розвинути її таланти [3, с. 17].

Цікавою є думка автора про те, наскільки слухняною повинна бути дитина і наскільки це суперечить її вільному розвитку. Педагог уважав, що виховуючи зручну для себе дитину, ми таким чином гальмуємо її поступ, знищуємо її волю і свободу [3, с. 18]

За Концепцією НУШ місія початкової школи полягає у різнобічному розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування загальнолюдських цінностей, життєвих та ключових компетентностей [2, с. 13]. Реалізація поставленої місії залежить від того, наскільки тонко і точно вихователі знатимуть і розумітимуть запити і прагнення дитини. Тільки в цьому випадку можна говорити про партнерську взаємодію, адже партнерство передбачає узгодженість та злагодженість дій усіх сторін.

Януш Корчак, зіставляючи педагогіку з медициною, переконував батьків і вчителів вивчати «симптоми» дитячих проблем, негараздів, шукати взаємозв'язки у вчинках дитини, відчувати її потреби. Вихователь повинен бути допитливим спостерігачем, звертати увагу на деталі поведінки дитини [4]. Червоною ниткою у творчості Януша Корчака є думка про те, що виховання дитини неможливе без участі неї самої. Вона є повноцінним, рівноправним учасником процесу виховання, тому має знати й усвідомлювати свої проблеми [3, с. 16]. Дитина сама скаже дорослим, яких вправ потребує, але дорослим треба дорости до поваги і довіри до неї [3, с. 40].

Наступним важливим моментом НУШ є педагогіка партнерства. Її складовими є: повага до особистості, доброзичливе ставлення один до одного, довіра у стосунках, діалог у вирішенні питань та шанобливість, розподілене лідерство, партнерство у соціальній взаємодії, рівні права всіх учасників освітнього процесу, дотримання домовленостей, взаємна відповідальність, дотримання прав людини [1, с. 7].

Будучи прихильником «нового виховання» – реформаторської педагогіки ХХ століття, Януш Корчак виступав за взаємодію в освіті, вихованні: у «Будинку сиріт» діти були співгосподарями та партнерами [3 с. 498]. Партнерство є там, де відсутній примус. Педагог переконливо доводив, що дбаючи про співпрацю з дитиною, її участь у процесі виховання, в жодному разі не варто змушувати та силувати дитину [3, с. 18].

Важливу роль Януш Корчак відводив середовищу, в якому живе, навчається та виховуються дитина. Освітнє середовище із духом партнерства позитивно впливає на дитину. Януш Корчак писав: дух, який панує у сім'ї, є середовищем виховання і саме від вихователя залежить, яким він буде – вільним чи рабським, партнерським чи диктаторським, гуманним чи авторитарним [3, с. 55]. Ідейному середовищу він протиставляв середовище догматичне. Так, для ідейного середовища характерні самодіяльність дитини, творчість, її добра воля, енергійна завзятість, повага до думки інших, сміливість

у діях. У такому середовищі проблема – це шлях до відкриття нового, пошуки, сумніви, заперечення. Ідейне середовище виховує вільних, активних дітей, здатних до співпраці [3, с. 56].

Таким чином, принципи партнерської взаємодії, дитиноцентризму, поваги до особистості є ключовими ідеями педагогічної системи Януша Корчака та знайшли відображення у концепції НУШ – важелі, який дозволить вивести систему освіти на вищий щабель розвитку, сприятиме її євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Меморандум співпраці між усіма учасниками освітнього процесу: педагогами, учнями та батьками URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/na-say-t-novyuy-logotyp.pdf> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf> (дата звернення: 10.04.2023).
3. Януш Корчак. Дитя людське: Вибрані твори. Київ: Дух і літера, 2007. 536 с.
4. Janusz Korczak, Momenty wychowawcze, Spółka Akcyjna «Nasza Księgarnia», Warszawa-Łódź. 1924 <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/korczak-momenty-wychowawcze.pdf> (дата звернення: 10.04.2023).

Тетяна Чикалова

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА У СВІТЛІ ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У зв'язку з кардинальними перетвореннями суспільного життя в Україні, процесами реформування системи освіти, упровадженням Концепції НУШ, особливої важливості набуває виховання підростаючого покоління на засадах загальнолюдських цінностей у сучасному, перенасиченому інформацією світі. Зважаючи на це, науковці та практики звертають увагу на надбання педагогічної спадщини минулого, яка крізь призму проблем сьогодення розглядається по-новому, вносить важливі корективи в сучасну педагогічну науку. Окреслене зумовлює необхідність вивчення й творчого переосмислення ідей відомих педагогів.

З огляду на це беззаперечну цінність мають ідеї та погляди видатного польського педагога-гуманіста Януша Корчака, життя і творчість якого справедливо називають неперевершеними скарбами гуманізму.

Януш Корчак визначав дитину як найвищу цінність, відтак дитиноцентризм є ядром його педагогічних поглядів і сутністю педагогічної діяльності. У найвідоміших працях «Як любити дитину» (1919), «Виховні моменти» (1919), «Право дитини на повагу» (1929), спираючись на спостереження та висновки щодо розвитку та виховання дитини, функціонування тогочасних інституцій та виховних осередків, педагог обґрунтовує важливість дитиноцентричного підходу, окреслює шляхи гуманізації, демократизації освіти – і все це майже за століття до упровадження цих процесів в освіті.

Відомо, що стрижнем Нової української школи визначено дитиноцентризм, орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі, організованому за моделлю поваги до прав людини, демократії [3]. Саме за такого підходу дитина отримуватиме радість пізнання від освітньої діяльності.

Співзвучними наведеному є ідеї Я. Корчака, описані у праці «Як любити дитину», зокрема: «Роки роботи все очевидніше підтверджували, що діти заслуговують на повагу, довіру і дружнє ставлення, що нам приємно бути з ними в цій ясній атмосфері ласкавих відчуттів, веселого сміху, перших бадьорих зусиль і подивів, чистих, світлих і милих радостей, що робота ця жива, плідна та красива» [2, с.100].

Побудова сучасного освітнього процесу на засадах дитиноцентризму, передбачає його максимальне наближення до потреб конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів, забезпечення морально-психологічного комфорту. У своїх працях Я. Корчак наголошував на важливості відмови від орієнтації освітнього процесу на середньостатистичного учня, від пригнічення особистості дитини: «Сучасне виховання зосереджене на тому, щоб дитина була не клопіткою, крок за кроком воно призводить до того, щоб приспати, стлумити, знищити все, що є волею та свободою дитини, загартуванням її духу, силою її вимог та бажань. Гречна, слухняна, добра, не завдає клопоту – і ніхто не думає, що ця дитина виросте внутрішньо безвольною і не пристосованою до життя» [2, с.11].

Продовжуючи цю думку, педагог доводить: «Якщо вихователь шукає в дітях риси характеру та гідності, які здаються йому особливо цінними, якщо хоче зробити всіх на один лад, захопити всіх в одному напрямку, його введуть в оману: одні підробляться під його вимоги, інші щиро піддадуться навіянню – до певного часу. А коли виявиться дійсний образ дитини, не лише вихователь, а й дитина болісно відчує свою поразку. Чим більше намагання замаскуватися чи вплинути – тим бурхливіша реакція; дитині, розкритій у своїх достовірних

тенденціях, вже нема чого втрачати. Яка важлива звідси витікає мораль!» [2, с.117].

Важливого значення Януш Корчак надавав важливості врахування індивідуальних особливостей, потреб і здібностей вихованців: «Дитина – це не лотерейний білет... У кожній дитині є своя іскра, яка може розпалити вогнище щастя й істини, яка може в десятому поколінні вибухнути пожежею генія і осяяти власний рід, подарувавши людству світло нового сонця» [2, с.87].

Побудова освітнього процесу на засадах НУШ враховує суб'єктний досвід кожної дитини, забезпечуючи її гармонійний розвиток, сприяє збереженню психологічного здоров'я та радості пізнання, переживання позитивних емоцій для суб'єктивного благополуччя, надає можливості самоактуалізації тощо.

Ще сто років тому Януш Корчак зазначав: «Якщо вмієте діагностувати радість дитини і її інтенсивність, неодмінно помітите, що найбільшою є радість подолання труднощів, досягнення мети, відкриття таємниці, радість тріумфу і щастя самостійності, опанування, оволодіння» [2, с.73].

Одним з ключових компонентів формули НУШ є педагогіка партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, добровільними та зацікавленими спільниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат, об'єднаними спільними цілями та прагненнями. Ініціювання нової, глибшої залученості родини до побудови освітньої траєкторії дитини – одна з важливих цілей сучасної української школи.

До проблем взаємодії педагогів, закладів освіти та батьків неодноразово звертався у своїх працях Я. Корчак, окреслюючи її важливість, наголошуючи на важливості неупередженого та справедливого ставлення до кожного учня, уникнення будь-якої дискримінації: «Школа створює ритм годин, днів та років. Шкільні працівники мають задовольняти сьогоднішні потреби молодих людей. Дитина – істота розумна, вона добре знає потреби, труднощі та перешкоди

свого життя. Не деспотичні розпорядження, не нав'язана дисципліна, не недовірливий контроль, а тактовна домовленість, віра у досвід, співпраця та спільне життя!» [2, с.120].

Вектор сучасної освіти зорієнтовано на широке упровадження в освітній процес ігрових технологій, навіть перший цикл НУШ називається «адаптаційно-ігровим», оскільки психологічною наукою доведено, що під час гри відбуваються ріст та розвиток мозку: його моторні, перцептивні, когнітивні, соціальні та емоційні частини інтегруються або взаємодіють, вибудовуються складні нейронні мережі, які стають необхідним підґрунтям для здатності розв'язувати проблеми у дорослому житті [1, с.165].

Високо оцінював значення гри у процесі розвитку дитини Януш Корчак: «Гра – це не тільки стихія дитини, але й єдина сфера, де ми дозволяємо їй ініціативу у вужчому чи ширшому діапазоні. Під час гри дитина до певної міри відчуває себе незалежною. Усе інше є швидкоплинною послугою, хвилиним правом, а дитина має право на гру» [2, с.125]. Педагог зазначав, що гра має бути одним з провідних методів навчання у школі: «Чимало змінилося. До ігор і розваг нині вже не ставляться легковажно. Вони вже увійшли до шкільних програм. Щоразу наполегливіше вимагають для них території. Зміни з години на годину. Психіка звичайних батьків та вихователів за ними вже не надолужує [2, с.129].

Таким чином, співзвучність деяких ідей Януша Корчака з компонентами формули Нової української школи, серед яких: дитиноцентризм, орієнтація на загальнолюдські цінності, педагогіка партнерства між учителем, батьками та учнями та ін., – свідчить про те, що більшість ідей видатних педагогів не втрачають своєї актуальності і можуть бути успішно застосовані у практиці роботи сучасних закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Браун С., Воган К. Гра. Як вона впливає на нашу уяву, мозок і здоров'я. МІФ, 2015. 192 с.
2. Корчак Януш. Як любити дитину. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 208 с.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 24.04.2023).

Ганна Швед

*викладач кафедри теорії й методики
дошкільної, початкової освіти та мовних комунікацій
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*

ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА В ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ВИХОВНИХ ПРАКТИК В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Питання облаштування сучасного освітнього середовища та запровадження європейських виховних практик у систему дошкільної освіти України набуло своєї популярності у зв'язку із реформаційними процесами у початковій ланці освіти (запровадженням Концепції Нової української школи (2016)). Про це свідчить орієнтація освітнього процесу на дитину, на різні види діяльності в освітньому середовищі та на можливість будувати освітню взаємодію на основі інтересів дитини. Зазначені трансформації відповідають рекомендаціям Європейської Комісії щодо високоякісних систем дошкільної освіти та догляду (2018) [3]. Відтак, питання проєктування та облаштування освітнього простору різними виховними практиками для забезпечення всебічного розвитку дітей набуло особливої актуальності.

Метою статті є визначення ідей Януша Корчака в імплементації європейських освітніх практик в освітній процес закладів дошкільної освіти України.

Питання застосування різноманітних виховних практик, у тому числі європейських висвітлювали у своїх дослідженнях такі науковці як, О. Байер, Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Піроженко.

Визначена Базовим компонентом дошкільної освіти України, ідея солідарної відповідальності дорослих за розвиток дитини, суголосна з основними цінностями, які лежать в основі державних стандартів різних країн Європи (Великобританія, Норвегія, Швеція). Умови, які забезпечують самоцінність дитинства, як одну з центральних понять Стандарту дошкільної освіти, базуються на ідеях гуманної педагогіки та природовідповідності, згідно яких розвиток задатків та здібностей дитини повинно відбуватися зберігаючи її природу [5, с. 6].

Досліджуючи педагогічну спадщину Януша Корчака, слід звернути увагу на основні педагогічні ідеї, які сьогодні покладено в організацію взаємодії педагога і дитини. Польський гуманіст сформулював основні три права на основі яких слід будувати освітній процес, а саме: право дитини на сьогоднішній день; право бути собою; право на повагу [4, с. 5]. Так, і серед основних аспектів особистісного зростання дитини, покладених в основу оновленої редакції Базового компонента дошкільної освіти, наголошено на особливій ролі ставлення дорослих до дітей в особистісно-зорієнтованому просторі закладу дошкільної освіти та сім'ї. Маємо на увазі повагу та любляче ставлення до дітей, справедливість, підтримка успіху та досягнень дитини, а також привабливість освітнього простору в групі та зацікавленість педагогів справами дітей. Мова йде, безпосередньо, про облаштування освітнього середовища для набуття дітьми почуття радості, позитивними емоціями та мотивації до співпраці й дружніх стосунків між дітьми та дорослими [5, с. 9].

Під «освітнім середовищем» розуміємо багатокomпонентний, функціональний, відкритий до дитини освітній простір, у створенні якого враховано комплекс умов, чинників, соціальних об'єктів, що спрямовані на вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти [1, с. 188].

Серед відомих європейських виховних практик, які рекомендовано для імплементації в освітній простір закладів дошкільної освіти України виділяють різноманітні виховні практики для організації взаємодії з дитиною. Так, з метою створення емоційно забарвленого спілкування, позитивної атмосфери, почуття справедливості і відчуття поваги до дитини виділяємо ранкову зустріч, куточок приналежності, екран настрою, правила групи, куточок усамітнення та відпочинку.

Право дитини на сьогоднішній день – перше право, сформульоване Янушем Корчаком, яке сьогодні реалізується у запровадженні проведення ранкової зустрічі. Дану виховну практику використовують з метою організації відчуття піклування один про одного, емоційної безпеки, розвитку навичок соціалізації, отримання почуття радості від зустрічі і спілкування у тісному колі кожного дня. Ранкова зустріч – одна із щоденних практик, яка передбачає взаємодію педагога й дітей один з одним з метою привітання, обміном інформацією (обговоренням відповідної теми), груповим заняттям (спільною діяльністю) та щоденними новинами [2; 5].

Право дитини бути собою – друге право, визначене педагогом-гуманістом, відповідає застосуванню такої виховної практики як екран настрою. Як показує досвід, вихователі не завжди приділяють належну увагу визначенню емоційного стану кожної дитини або ж тримають у пріоритеті тільки позитивні емоції, що є помилковим. Екран настрою – практика, що заснована на вмінні визначати та обговорювати почуття і емоції учасників освітнього процесу, за потреби – надати емоційну підтримку [5]. Застосовуючи дану практику знайомимо дітей з різними емоціями, які мають право бути виявленими у різних життєвих ситуаціях.

Реалізацію третього права – права на повагу, вбачаємо у облаштуванні освітнього простору групових приміщень закладів дошкільної освіти куточками усамітнення та відпочинку. Такі куточки – це спеціально облаштований простір у групі, що має на меті надати можливість дитині побути наодинці з собою, відпочити, виплеснути негативні емоції або заспокоїтися тощо [5, с. 12]. Запроваджуючи дану практику, ми звертаємо увагу дітей на різні психологічні стани й на можливості виявити повагу до дитини у відповідному стані, надаючи можливість усамітнитися, а за потреби надати психосоціальну підтримку.

Підсумовуючи, можна зазначити, що вищезазначені педагогічні ідеї польського педагога-гуманіста Януша Корчака знайшли своє відображення в організації сучасного освітнього процесу та імплементації європейських виховних практик закладів дошкільної освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / Упоряд.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків: «Ранок», 2021. 240 с.
2. Доброго ранку! Ми раді, що ви тут! Посібник для педагогів про проведення ранкових зустрічей. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2016. 52 с.
3. Ключові показники якості дошкільної освіти. URL: <http://surl.li/gudux> (дата звернення: 01.05.2023).
4. Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878 - 1942): до 125-річчя від народження. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/index_11_4.pdf (дата звернення: 01. 05.2023).
5. Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти: лист Міністерства освіти і науки України від 16 березня 2021 року № 1/9-148. URL: <https://ezavdnz.mcfra.ua/npd-doc?npmid=94&npid=61019> (дата звернення: 03.05.2023).

Оксана Юрченко

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ВЗАЄМОДІЯ ДІАЛОГУ ПЕДАГОГА ТА ДИТИНИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Я. КОРЧАКА

Система педагогічних поглядів Я. Корчака сформувалася на початку ХХ ст. в річищі реформаторських теорій, що виникли як наслідок кризи традиційної педагогіки ХІХ ст. Педагогічна криза, в свою чергу, обумовлювалася відчутною зміною соціально-історичних умов буття людини, що вимагало розсування кордонів її суб'єктної самостійності і свободи. Існувала гостра диспропорція між новою суспільною ситуацією життя індивіда і старою практикою його підготовки до життя, традиційного авторитарного виховання, яка односторонньо бачила в дитині лише об'єкт імперативного педагогічного впливу.

Діалогічна форма взаємодії присутня як в літературній творчості, так і в педагогічній діяльності Януша Корчака. На сторінках друкованих праць він спілкується з дітьми, педагогами, батьками (дорослими); запитує, дає поради, наводить на роздуми, «бо питання є важливішим від відповіді; є провідником думки по дорозі до цілі. Тільки треба її шукати без поспіху. У сні і наяву, в щоденних справах і заняттях є хвилини, коли питання народжується, і є години, коли воно дозріває. Під час довгих годин тяжкої праці, коли тільки б'ється серце, а думка блукає без слів. Інше значення та забарвлення тоді має питання: чому, для чого?» [3, с. 44].

Як зазначає Я. Бінчицька, «діалог асоціюється з толерантністю – зі сприйняттям Іншого. Ціла система виховання Будинку Сиріт, різні методи, техніки слугували тому, щоб вчити толерантності, поваги до Іншого, щоб навчати мистецтву пробачення, кабінетного розв'язання конфліктів, щоб

вказувати якості доброти і дружби, щоб показати, що Добро не є лише слоганом» [2, с. 17].

Пришвидшений розвиток, який є характерним для нашої епохи, сприяє зближенню стосунків між людьми, але, водночас, щоразу важче дається комунікація, порозуміння, діалог, особливо у стосунках між дорослими та підростаючим поколінням. У сучасній школі немає часу на розмову з учнем. Надалі працює стереотип, що учні ходять до школи, щоб слухати вчителів, а не для того, щоб ділитися з ними своїми думками, почуттями, мріями.

З точки зору Я. Корчака в діалозі беруть участь дві сторони, котрі під час взаємодії:

- пізнають одне одного глибше ніж за допомогою візуального контакту;
- відкриваються одне одному;
- позиціонують себе як особистості, хоча можуть і не погоджуватися одне з одним стосовно власних поглядів, переконань, думок;
- поважають один одного, можуть співвідчувати і, завдяки цьому, глибше розуміти одне одного.

Основними формами діалогічної взаємодії педагогів та дітей в сиротинці Я. Корчака були безпосереднє та опосередковане спілкування. Важливими були обидві форми комунікативної взаємодії, які проявлялися різними засобами.

Форма опосередкованого діалогу педагога і дитини відбувалася за допомогою таких засобів, як дошка оголошень («На видному місці, не надто високо, висить на стіні дошка, на якій ти прикріплюєш кнопками всілякі розпорядження, повідомлення та оголошення, яка «спочатку примушує, а потім призвичаює його (вихователя) до того, щоб він завчасно обдумав план кожного заходу. Вихователі не вміють спілкуватися з дітьми за допомогою писаного слова – це велика помилка»); поштова скринька для листування вихованців з педагогами, яка «навчає дітей: чекати на відповідь: не зараз, не на першу вимогу; відрізняти дрібні та короткочасні образи, клопоти, бажання, сумніви. Написання листа потребує рішучості (і так часто буває, що лист, вкинутий до

скринька, діти намагаються забрати). Вона вчить їх думати, мотивувати. Вона вчить їх хотіти й уміти» [1, с. 232–234]; перша дитяча газета, котра стала одним з головних структурних елементів корчаківської системи виховання, без якої педагог не уявляв собі виховної діяльності, адже «газета є тією міцною ланкою, вона пов'язує тиждень із тижнем і об'єднує дітей, персонал та технічних працівників в одну, неподільну цілісність» [1, с. 245].

Таким чином, форми організації діалогової взаємодії вихователя з вихованцем запропоновані польським педагогом на початку ХХ століття в сиротинці «Будинок Сиріт» сприяли формуванню особливого середовища довіри, яке забезпечувало встановлення такого типу відносин, для якого характерними є відкритість, суб'єктивність, симпатія, взаємна повага партнерів діалогу. Творче використання досвіду польського педагога-реформатора вважаємо винятково цінним через схожість обставин, за яких він набувався з реаліями українського сьогодення, актуальність та виявлену результативність, яка викликає подив не в одного покоління педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Я. Дитя людське: Вибрані твори / упор. С. Петровська, пер. з пол. В. Каденко, О. Ірванець, К. Москалець. Київ: Дух і Літера, 2012. 536 с.
2. Wińczycka J. Poglądy Janusza Korczaka jako wkład do dziedzictwa integrującej się Europy. *Гуманістичні ідеї педагогічної спадщини Януша Корчака в ХХІ столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Умань, 22–23 жовтня 2003 р. Умань, Науковий світ, 2003. С. 14–19.
3. Korczak J. Dzieła: W 16 t. T 14 (1). Pisma rozproszone. Listy. (1913 – 1939). Warszawa: INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN, 2008. 415 s.

НАПРЯМ ЧЕТВЕРТИЙ

РОЗВИТОК ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА В ЗАРУБІЖНІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

Оксана Бялик

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

ПРОБЛЕМА ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Світоглядні, соціальні, ментальні, економічні, політичні трансформації, що відбуваються в Україні, позитивні та негативні тенденції, які супроводжують масштабний, складний процес боротьби з російською агресією та входження до європейського та світового економічного і культурного простору, насамперед вимагають реформування освіти на різних рівнях.

Сучасне реформування освіти кардинально відрізняється від усіх попередніх реформ, насамперед, тим, що вперше здійснюється не на основі державних ідеологічних запитів, а за логікою її історичного розвитку.

Останнім часом дедалі частіше гуманістична стратегія замінюється гуманітарною, в центрі якої перебуває цілісна людина, із багатоманітністю її зв'язків і стосунків з навколишнім світом, тобто, що дає підставу вести мову про переосмислення стосунків людини з довкіллям і самою собою. Завдяки процесам гуманізації та гуманітаризації уможлиблюється відродження людини як цілісності, зокрема таких її рис, як гуманність, людяність, відкритість, що веде до повноцінного розвитку її духовного (внутрішнього) світу, встановлення гармонійного зв'язку з природою та іншими людьми.

Досвід історичного розвитку цивілізації засвідчує, що особистістю людина утверджується лише в праці, творчості, культурі, й велич її особистості зростає у міру того, наскільки її життєтворчість гармонізує національні й загальнолюдські, індивідуальні і колективні, державні і громадянські інтереси, потреби, цінності, утверджує добро і справедливість, високу духовність і мораль [1, с. 198].

Зокрема, розробці принципів людино- та дитиноцентризму приділяли увагу Г. Ващенко, Д. Дьюї, Я. Корчак, К. Роджерс, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Людиноцентризму передував соціоцентризм, характерними рисами якого були: максимальна зорієнтованість на соціальний розвиток особистості, розгляд дитини як члена певної групи, спільноти, суспільства; головна мета – соціалізація, засвоєння різних соціальних норм, формування навичок соціальної поведінки, які були провідними критеріями розвитку особистості; незацікавленість внутрішнім світом, а отже, існування суб'єкт-об'єктних відносин вихованця та вихователя (по-перше, надмірна поглиненість вихованця тією чи тією предметною діяльністю, навіть за умови її психологічно виваженої організації, звернення до свого внутрішнього світу задля його зміни та морально-духовного вдосконалення, по-друге, будь-яка предметно-перетворювальна діяльність реалізує суб'єкт-об'єктне відношення, яке може бути доволі небезпечним щодо розвитку особистості).

Наступний етап розвитку педагогічної науки, як підкреслює І. Бех, – це етап людиноцентризму, зумовлений усім перебігом цивілізаційного розвитку, а саме: розвитком громадянських інститутів, визначених ідеями демократії і толерантності [2, с. 163].

У сучасній культурі переважає орієнтація на людиноцентризм, культивуються ідеї гідності людини. Культура гідності спрямовує педагогіку до ціннісно-сміслових основ життя людини, до її екзистенційної сутності.

Гуманізація освіти, де основою є гуманістична парадигма, – складова нового педагогічного мислення, яка спрямовує на перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворчої функції [4].

Дитиноцентризм є не лише продуктом кількох галузей наукового знання (філософія, педагогіка, психологія, соціологія, соціальна педагогіка, соціальна психологія), але й поняттям глобальним, таким, що вимагає особливого їх поєднання, взаємодії. Що стосується культурно-освітнього виміру цього «явища», то «організація навчально-виховної роботи за принципом дитиноцентризму значно складніша, але це єдиний шлях формування людиноцентристського, гуманного, демократичного й ефективного сучасного суспільства, не кажучи про те, що це єдиний шлях до щастя кожної людини» [3, с. 3].

Дитиноцентризм складається не тільки з антропології дитини, її соціалізації та виховання, а й з вивчення її психологічних, медичних, інституціональних і середовищних умов розвитку. Реалізація гуманістичної парадигми, що відображається в усіх державних документах, визначає домінантою ідеєю дитиноцентризму, що мають важливе значення і набули статусу принципу, при якому дитина стає центральною постаттю в усіх процесах, пов'язаних з її вихованням, навчанням та розвитком, з метою формування у неї основ життєвої компетентності [6, с. 289].

Проведений нами аналіз деяких позицій сучасних науковців стосовно розкриття сутності феномену дитиноцентризму в педагогічній науці дає підстави, узагальнюючи найбільш поширені характеристики цього поняття, означити, що дитиноцентризм – особистісно орієнтована модель взаємодії дитини та дорослого, яка проявляється у формі рівноправного партнерства засобами спільної активності та діалогу, на основі емпатійності, визнання унікальності природи дитинства, з метою забезпечення умов самореалізації та самоактуалізації дитячої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Конституціоналізація освітнього простору Європи: аксіологічний вимір. Київ: «МП Леся», 2014. 460 с.
2. Бех І. Становлення педагогічної науки в контексті експериментально-виховної стратегії. Збірник наукових праць НТУ «ХП»: Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти, 2010. № 27. С. 162–169.
3. Кремень В. Дитиноцентризм – провідна лінія сучасної освіти. *Імідж сучасного педагога*, 2008. № 1–2 (80–81). С. 3–4.
4. Левченко О. Психологічна педагогіка: теоретико-методологічні підвалини культури педагога в парадигмальній триаді «Культура – Людиноцентризм – Дитиноцентризм». Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/17k3YEAi92EZlnWP9nv7fSnSurUu1friXmvAe3dDtlEk/edit?pli=1#!>
5. Мисько В. Януш Корчак – педагог-гуманіст кінця XIX – початку XX століття: навчально-методичний посібник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 136 с.
6. Ярославцева Л. Ідеї дитиноцентризму в теорії і практиці вітчизняної педагогіки на рубежі XIX-XX ст. *Педагогічні науки* : Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. № 13, ч. 1. С. 289–296.
7. Dauzenroth Erich Janusz Korczak. *Życie dla dzieci*. Przekład Teresa Semczuk Wydawnictwo WAM Księża Jezuici. Kraków, 2012. s. 163.
8. Janowski A. *Przeżycia dzieci obserwowane i dokumentowane przez Janusza Korczaka*. ZESZYTY NAUKOWE Uczelni Warszawskiej im. Marii Skłodowskiej-curie, 2013. Nr 3(41). S. 155–170.

Микола Гагарін

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПОТЕНЦІАЛ ВИХОВНИХ СИСТЕМ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження впливу виховних систем на формування особистості, що створені на гуманістичних засадах, принципах суб'єкт-суб'єктної, особистісно-розвивальної взаємодії, спілкування та співпраці між учасниками освітнього процесу (педагоги, здобувачі освіти, батьки) є актуальним в сучасних умовах.

Як зазначається в Законі України «Про освіту» (2017), метою освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [2]. Однак, складна соціальна ситуація, розмитість і девальвація системи традиційних цінностей негативно впливають на освітній процес.

Історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку виховних систем здійснено в дослідженнях П. Гусак, Л. Гусак, В. Ковальчук, В. Кушнір Л. Мартіросян, Г. Пустовіта, О. Сухомлинської та ін. [1; 3; 4; 5; 6].

Виховна система закладу освіти є складною соціальною системою та має такі ознаки: взаємодія із середовищем та іншими системами, цілісність, цілеспрямованість, структурованість, динамізм, відкритість, ієрархічність.

Виховну систему закладу освіти визначаємо як комплекс взаємозумовлених і взаємопов'язаних основних компонентів (виховна мета, завдання, концепція, суб'єкти (здобувачі освіти, педагоги, батьки), виховне

середовище (системоутворююча діяльність, відносини, спілкування, взаємодія, управління, самоуправління), що становить цілісну соціально-педагогічну структуру та забезпечує у процесі свого функціонування та розвитку становлення, реалізацію і самореалізацію особистості, її життєздійснення у соціальній, духовній, фізичній, психічній сферах.

Однією з перших авторських виховних систем є система виховання джентльмена, створена англійським філософом і педагогом Джоном Локком.

Авторські виховні системи К. Вентцеля, М. Монтесорі, С. Френе та ін. належать до напрямку так званого «вільного виховання».

До загальновідомих авторських виховних систем, що побудовані на визнанні абсолютної цінності дитинства належить авторська система Я. Корчака. Педагог неодноразово наголошував на значенні щасливого, радісного дитинства щодо формування особистості.

Вивчення особливостей діяльності авторських виховних систем педагогів М. Гузика, О. Захаренко, А. Макаренко, В. Сухомлинського, І. Ткаченка М. Чумарної та ін. в історичному контексті широко використовується в освітньому процесі для подальшого розвитку виховних систем закладів загальної середньої освіти.

Такі виховні системи забезпечують широкі можливості для розвитку і формування особистості, зокрема: реалізацію вимог особистісно-зорієнтованої освіти та передбачають оптимальний розвиток і саморозвиток педагогів та вихованців в процесі їх спільної творчої життєдіяльності; побудови діалогічної взаємодії з учасниками освітнього процесу та різноманітних соціальних груп; вибір об'єднань, спільнот, колективів та можливість їх змінювати; входження особистості в природне, інформаційне, культурне та інші види середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусак П. М., Гусак Л. Є., Мартіросян Л. А. Виховання у Стародавній Греції: соціокультурний контекст: навч. посіб. для вищих пед.

навч. закладів. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 200 с.

2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради України. 2017. 25 вересня.

3. Ковальчук В. А. Дослідження освітньо-виховних систем у педагогічній науці ХХ століття. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання*: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 209–228.

4. Кушнір В. М. Януш Корчак та Василь Сухомлинський: дві постаті гуманістичної педагогіки: монографія. Умань: Візаві, 2020. 186 с.

5. Пустовіт Г. П. Методичні засади самовиховання зростаючої особистості в колективі: ретроспектива педагогічних ідей Василя Сухомлинського. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3(99). С. 23–27.

6. Сухомлинська О. В. Авторські педагогічні системи як складова оновлення національної школи. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2007. № 36. С. 24–27.

Катерина Житнухіна

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЯНУШ КОРЧАК ПРО ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ

Еволюція індустріальних суспільств і посилення індивідуалізаційних процесів у сучасній освіті все більше спричиняє якісні зміни в освітній культурі. Сучасному суспільству необхідні освітні інституції, де б існувала нова культура навчання, а її характерними рисами мають стати ті елементи, які склали основу педагогіки дитиноцентризму впродовж багатьох десятиліть, а

саме: визнання дитини (учня) центральною фігурою навчального процесу, зіставлення учнями свого суспільного досвіду з науковими знаннями, спільна рефлексія над власними діями з метою кращого засвоєння знань і продовження зініційованих починань.

Для Януша Корчака педагог – це людина, котра вміє увійти до чарівного світу дитини: відчувати себе дитиною, повернутись у дитинство. Вихователем не може бути людина, котра не любить дітей, не цікавиться ними і зайнята лише собою. Ідеальним педагогом, на думку Корчака, є «розумний вихователь», котрий в своїй роботі керується принципом поваги до особистості дитини та її прав [5, с. 221]. Цікавою, з точки зору реалізації ідей дитиноцентризму Я. Корчака в професійній діяльності педагога, є думка А. Тхоржевського (A. Tchorzewski), щодо тривірневої системи роботи.

Перший рівень – підгрунття усієї педагогічної діяльності – це робота над собою «Будь собою – шукай власної дороги. Пізнай себе, потім захочеш пізнати дітей. З'ясуй сам для себе, до чого ти здібний, потім дітям почнеш окреслювати їхні права і обов'язки. Зі всіх сам ти ще дитина, яку мусиш пізнати. Виховати і вивчити передусім» [6, с. 7].

У цьому контексті переконливою є думка Н. Стеценко про те, що педагогічні переконання Януша Корчака невіддільні від його віри в могутню силу виховання, яке прямо залежить від того, хто виховує, але для цього вихователь, перш ніж виховувати дітей, повинен пізнати і виховати самого себе [4, с. 151].

Другий рівень – професійне спрямування на дитину. Педагог-вихователь досягає цього рівня проходячи такі етапи: пізнання дитини, всебічне її вивчення (фізіологічне, психологічне) за допомогою діагностики, спостереження; ставлення дитини в центр своєї професійної активності (емпатія, педагогічна рефлексія). Найкраще цей рівень розкривається у реалізації педагогічної етики.

Основним гаслом кожного педагога, на думку Я. Корчака, має бути таке: «Пізнати людину, значить, перш за все вивчити дитину на тисячу способів» [2, с. 175].

Етичні вимоги стають основою переходу на третій рівень – рівень взаємодії вихователя та вихованця. Опираючись на засадничі положення дитиноцентризму, взаємодія в діаді дитина – дорослий (в контексті професійної педагогічної роботи – в діаді педагог – вихователь – учень – вихованець) визначаємо основні форми взаємодії: спільна діяльність та діалог.

У поведінці з дітьми вихователь повинен виявляти щирість і педагогічний такт. Надто сувора поведінка викликає у дітей лицемірство і брехню. Стимулювати мотивацію діяльності вихованців, виявляти інтелектуальні можливості для соціальної активності та самовиховання він може лише через інтерес [1, с. 209].

Отже, аналізуючи педагогічну спадщину Януша Корчака, приходимо до висновку, що обов'язковими вимогами до педагога-вихователя є необхідність процесу взаємодії педагога-вихователя та вихованця, що здійснюється в умовах спільного з дитиною проживання життя, діалозі на основі принципу рівноправності. Ця взаємодія передбачає взаєморозуміння, взаємоповагу, взаємовплив. Необхідною умовою результативності виховання у контексті реалізації ідей дитиноцентризму є створення сприятливих для цього умов, що забезпечують безпосередній толерантний емоційний контакт дитини і дорослого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гайда Й. Педагогіка любові до дитини Януша Корчака. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Науково-методичний журнал.* 2018. Вип. № 1 (5). С. 201–213.
2. Корчак Я. Вибрані педагогічні твори. Пер. с пол. К.Э. Сенкевич; Київ: Педагогіка, 1979. ХХІІ, 473 с.

3. Мисько В. Формування педагога-вихователя в контексті концепції дитиноцентризму Януша Корчака. *Молодь і ринок: Щомісячний науково-педагогічний журнал*. 2017. № 1(144). С. 112–116.

4. Стеценко Н. Роль та значення педагогічної спадщини Януша Корчака для підготовки майбутніх учителів. *Гуманістичні ідеї педагогічної спадщини Януша Корчака в ХХІ столітті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 22–23 жовтня 2003 року*. Умань: Науковий світ, 2003. С. 149–153.

5. Lewin A. Korczak znany i nieznan. W. : Wyższa szkoła pedagogiczna, 1999. 547 s.

6. Tchorzewski A. Wprowadzenie do korczakowskiej filozofii wychowania i praktyki pedagogicznej, w: jako temat filozoficzno – pedagogicznej refleksji. Bydgoszcz, 1979. S. 5–13.

Олена Задорожня

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*

УПРОВАДЖЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА В ЗАКЛАДАХ МОРСЬКОЇ ОСВІТИ

Наразі, в умовах воєнного стану, неабиякого значення набуло дистанційне навчання за рахунок цифрових технологій та рішень, яке можна розглядати через призму гуманістичних ідей Януша Корчака.

Януш Корчак (відомий польський діяч, письменник, лікар та педагог) зробив великий внесок у розвиток світової педагогічної думки. Він був переконаний, що найцінніше в нашому суспільстві – це *любов та повага до дитини як до особистості*. Головною педагогічною ідеєю видатний педагог уважав пошук невидимих зв'язків між вихованням дитини та нашим майбутнім,

між дитинством та зрілим віком. Такі принципи гуманістичної концепції розкриваються в одній з його найважливіших праць «Як любити дитину» [2].

Януш Корчак допускав, що викладач зобов'язаний не сковувати, а звільняти; не подавляти, а підносити; не ламати, а формувати; не диктувати, а навчати; не вимагати, а питати. Саме за таких умов освітній процес стане успішним, з позитивними емоціями, жаги до знань, бажанням рухатись далі, наснагою, взаємоповагою та взаємо симпатією викладача та дитини.

Вивчаючи індивідуальність дитини, польський гуманіст охарактеризував її права: дитина має право на сьогоднішній день; дитина має право на те, щоб бути такою, якою вона є; дитина має право на повагу [2].

Усі ці гуманістичні ідеї Януша Корчака широко впроваджуються в сучасних закладах освіти, зокрема морських, при підготовці майбутніх фахівців.

Зазначимо, що нині, освіта – це не лише надання здобувачам певних знань про природу, суспільство, людину (її погляди та мислення), а й виховання творчої, всебічно розвиненої особистості, формування в неї моральних принципів та цінностей.

Зауважимо також, що з початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України виникла неабияка потреба у дистанційному навчанні. А використання інформаційно-комунікаційних технологій, як відомо, сприяє якісній підготовці висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців [3].

Тому в закладах морської освіти України, зокрема, викладачами Херсонської державної морської академії та її структурними підрозділами, які мають досить значний досвід застосовування новітніх інформаційних технологій, було швидко та якісно налагоджено навчальний процес в нових реаліях на засадах гуманістичних ідей Януша Корчака.

Так, завдяки використанню освітньої online платформи MOODLE та програмного забезпечення вдалося без жодних перешкод завантажити текстові,

аудіо та відео матеріали, відкрити здобувачам освіти доступ до додаткових матеріалів, здійснювати поточний та підсумковий контроль знань з кожної дисципліни. Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям, які забезпечували регулярний зв'язок між викладачами та здобувачами освіти, як в письмовому, так і в усному форматі, проводились лекційні, практичні та лабораторні онлайн заняття замість аудиторних. Таким чином налагоджено освітній процес у всіх структурних підрозділах Херсонської державної морської академії в дистанційному форматі, який мав на меті організацію якісного спілкування між усіма учасниками освітнього процесу, які доволі швидко оцінили такі переваги: гнучкість відносно часу та місця організації освітньої діяльності, відкритість та доступність [4, с. 39-40].

При дистанційному навчанні практичні та лекційні заняття в академії та всіх її структурних підрозділах здійснюються на платформі Zoom – сервісу, який дозволяє проводити онлайн-зустрічі та відеоконференції. Всі сервіси, які використовують викладачі, підібрані з урахуванням технічних та індивідуальних можливостей здобувачів освіти. Серед них є курсанти, які знаходяться на окупованих територіях або за кордоном і не мають змоги долучатись до занять за розкладом. Вони отримують окремий (індивідуальний) доступ до виконання самостійних, лабораторних, практичних та контрольних робіт. Останні, зазвичай, подані у вигляді тестів у системі MOODLE. Також узгоджуються терміни здачі робіт (за можливістю) та засоби (письмово у зошиті чи за допомогою сервісів – тести), якими буде користуватися той чи інший курсант при виконанні всіх необхідних видів робіт з певного курсу [1, с. 60-62].

Як правило, всі викладачі Херсонської державної морської академії, як і інших закладів морської освіти, намагаються відшукати «золоту середину», що дозволяє кожному курсантові стати незалежною та відповідальною особистістю, яка прагне до якісного здобуття навичок у майбутній професії.

Тобто реалізують у своїй діяльності головну ідею педагогічної концепції Януша Корчака – *дитина та її майбутнє*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми освітньої галузі України»: матеріали Регіональної науково-практичної конференції молодих учених (14 лютого 2023 року, м. Херсон) / за ред. Кузьменка В. В., Кохановської О. В. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2023. 195 с.
2. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Видавництво «Радянська школа», 1976. 159 с.
3. Назаренко О. В. Організація навчального процесу в умовах воєнного часу. *Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання*: матеріали II Форуму академічної спільноти (20–24 червня 2022 р., м. Дніпро; Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури») / упоряд. М. В. Савицький, І. П. Мамчич. Дніпро: ДВНЗ «ПДАБА», 2022. 152 с. URL: <https://bit.ly/3YsoxzG>.
4. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2022. С. 358. URL: <https://bit.ly/3K4QHN6>

Ольга Зубко

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОВІДНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ (ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ)

Започатковуючи власне дослідження, ми керувалися твердженням Гегеля, що без знання минулого не можна зрозуміти сьогодення і тим паче роздивитися майбутнє. Звернення до педагогічної спадщини минулого є надійним

підґрунтям для вироблення оптимальних шляхів виховання гендерної толерантності сучасної дитини.

На наше переконання, однією із знакових постатей минулого є Януш Корчак, якого Міжнародною організацією ЮНЕСКО визнано одним із найвидатніших педагогів ХХ ст.

Януш Корчак (справжнє ім'я – Генрік Гольдшміт) – польський педагог-новатор єврейського походження, письменник, лікар, громадський діяч, офіцер, засновник варшавського «Будинку сиріт» для єврейських дітей; автор праць із теорії й практики виховання; член масонської ложі «Зоря моря» Міжнародної федерації Le Droit Humain, що мала за мету «примирити всіх людей, розділених релігійними бар'єрами, й шукати істину, зберігаючи пошану до іншої людини». Роботи Я. Корчака мали неабиякий вплив на педагогічну діяльність В. Сухомлинського [1].

Нині педагога-новатора справедливо визнають за предтечу цілої низки педагогічних течій, а його розуміння прав дитини є вихідною точкою для багатьох сучасних авторів [4].

Найважливішими елементами концепції виховання Я. Корчака є:

- заперечення насильства – фізичного чи вербального, яке є наслідком вікової переваги або посади;
- ідея виховної інтеракції між дорослими, дітьми, що розширює дефініцію класичної педагогіки;
- впевненість, що дитина є людиною, такою ж мірою, як і дорослий;
- принцип, що виховний процес має брати до уваги індивідуальність кожної дитини;
- віра, що дитина найкраще знає власні потреби, прагнення й емоції, отже, вона повинна мати право на те, щоб дорослі враховували її думку;
- визнання за дитиною права на пошану, незнання й невдачі, особистий простір, власну думку й власність;
- переконаність у тому, що процес розвитку дитини – це важка праця [2].

Серед основних принципів виховної системи Я. Корчака: принцип любові; виконуваності вимог, які ставляться до дитини; поваги до прав дитини; врахування прав і можливостей батька й вихователя; визнання того, що діти – різні; спілкування з дитиною – на рівні можливостей її розуміння (згідно з віком); необхідність підготовки дитини до реального життя (а не ідеального, уявного); педагогіка – це наука про людину (а не про дитину) [2].

Я. Корчак був одним із піонерів досліджень у галузі психології й розвитку дитини, а також виховної діагностики. З молодих років, перебуваючи під впливом ідей та досвіду «нового виховання», він захоплювався теорією педагогічного прогресизму, розвинутою Дж. Девеєм, працями Ж.-О. Декролі, М. Монтессорі, Г. Песталоцці, Ф. Фребеля та ін.: «Реформувати світ – це означає реформувати виховання», – вважав Я. Корчак [4].

На переконання педагога, виховання і навчання хлопчиків і дівчаток має бути спільним. Тут йдеться про індивідуальний, а не упереджений підхід [2].

Педагогічна діяльність Я. Корчака заснована на формуванні у вихованців навичок самопізнання, самоконтролю, самоврядування. Будучи палким прибічником колективного виховання, Я. Корчак стверджував, що місце дитини – у товаристві її ровесників, а не в домашньому затишку. Прагнучи, щоб діти, соціалізуючись, стирали з пам'яті свої ранні переконання й попередні уявлення, і таким чином готувалися до дорослого життя. Я. Корчак не сприймав традиційну родину як найважливішу й головну ланку суспільних зв'язків; не приймав ролі, яку вона відігравала у вихованні дитини.

В умовах освітнього закладу педагог намагався забезпечити дітям безтурботне, але, разом з тим, не позбавлене обов'язків, дитинство. На переконання Я. Корчака, дитина повинна сама зрозуміти й емоційно пережити конкретну ситуацію, відчувати її на власному досвіді, сама зробити висновки і, якщо дозволяють обставини, запобігти ймовірним наслідкам [4].

Я. Корчак був прихильником емансипації дитини, її самостворення. Маючи своєрідні уявлення про права дитини (1 – право дитини на смерть; 2 –

право дитини на сьогодні; 3 – право дитини бути тим, ким вона є», педагог є зачинателем діяльності щодо їх захисту та повної рівноправності. Для реалізації цих прав Януш Корчак створив систему дитячого самоврядування, яка передбачала рівноправність дітей і дорослих, відкидала примус у вихованні та опиралась на самовиховання. Органи самоврядування щодня практикували засади демократії. Так, зокрема, педагог створив дитячий товариський суд, де діти самі розглядали справи, які самі ж подавали, а також могли позиватися до цього суду на своїх вихователів [3].

Письменницька спадщина Я. Корчака становить 24 книги, а також майже 1,5 тис. текстів, що друкувалися у різних періодичних виданнях. До найважливіших педагогічних праць належать: цикл у чотирьох частинах «Як любити дітей», «Виховні моменти», «Коли я знову стану маленьким», «Право дитини на повагу» і «Жартівлива педагогіка». Серед книжок для дітей особливу популярність здобув «Король Мацюсь Перший» і «Король Мацюсь на безлюдному острові», перекладені на понад двадцять мов, а також «Банкрутство малого Джека», «Правила життя» і «Кайтусь-чарівник» [4].

Можна ще багато говорити про Януша Корчака, однак знання лише одного факту його біографії – про триразову відмову від порятунку свого життя заради дітей і гибель у газовій камері німецького концентраційного табору смерті Треблінка разом зі своїми вихованцями сиротинця в 1942 році, – є вагомим поштовхом до вивчення життєвого шляху, педагогічних ідей цієї неймовірної Людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюдна Н., Пащенко М. Гуманістичні ідеї Я. Корчака та В. О. Сухомлинського. *Гуманістичні ідеї педагогічної спадщини Януша Корчака в XXI столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Умань, 22–23 жовт. 2003 р.] : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини / голов. ред. Кузь В. Г. Київ, 2003. С. 10–13.

2. Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народження: Бібліограф. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; Уклад.: В. В. Вербова, Н. А. Горбенко, С. В. Іщук, С. В. Петровська; Наук. ред.: П. І. Рогова, Т. Ф. Букшина; Наук. консультант О. В. Сухомлинська. Київ, 2003. 124 с.

3. Товариський суд: з досвіду громадянського виховання в Будинку сиріт Януша Корчака. *Дошкільне виховання*. 2003. 1–15 грудня (№ 23). С. 1–15.

4. Януш Корчак. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BD%D1%83%D1%88_%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B0%D0%BA

Науковий керівник:

Ольга Бутенко, кандидат педагогічних наук, доцент
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Василь Каплінський

*доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

Олександр Дамзін

*аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти та управління
освітніми закладами
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

**ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В
ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІВ У ВДПУ ІМ. М. КОЦЮБІНСЬКОГО**

У системі професійно-особистісного становлення майбутнього вчителя у Вінницькому педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського

велику роль відіграє пізнавальний потенціал і розвивальні можливості студентського театру «Педагог», робота якого зосереджена на постановці вистав про визначних педагогів та інсценізації фрагментів їх педагогічної спадщини з метою більш глибокого її розуміння та популяризації, а також п'єс педагогічного спрямування. Так, спектакль про польського педагога Януша Корчака «Як любити дітей» за п'єсою В. Коростильова «Варшавський сполох» ставився чотирма поколіннями студентів, його відеофрагменти успішно використовуються на заняттях з історії педагогіки, основ педагогічної майстерності та методики виховної роботи.

Матеріал для театралізації вибирається спільно зі студентами в ході дискусії, під час якої визначаються концептуальні позиції майбутнього спектаклю. Робота над текстом, що готується до постановки, допомагає студентам розкрити свої потенційні можливості, формує власну позицію, розвиває творчі здібності, педагогічну майстерність та особистісні якості, сприяє набуттю досвіду, який може бути використаний в організації театральної діяльності учнів.

Особливе значення для професійного становлення має рефлексивний аналіз акторської діяльності майбутніх учителів. Студенти аналізують зміни, що відбуваються з ними в ході підготовки, репетицій та участі у спектаклі, визначають труднощі, з якими вони зустрілись, працюючи над роллю, вносять пропозиції щодо вдосконалення вистави. Студенти зазначають, що досвід, який вони здобувають, беручи участь у роботі педагогічного театру, формує комунікативні навички, допомагає опанувати хвилювання під час педагогічної практики, забезпечувати та підтримувати взаємний контакт з учнями, творчо підходити до здійснення професійної діяльності.

Творча група дидактичної секції лабораторії педагогічної майстерності університету використовує авторську проектну технологію доц. кафедри О. В. Волошиної «Театр педагогічної майстерності», якою закінчується вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності». У заході задіяні всі

студенти IV курсу, що вивчають цю дисципліну. Кожна підгрупа готує окрему тему в ігровій формі, знаючи лише свій матеріал, що вносить елемент новизни під час презентації театральних педагогічних проєктів. Усі виступи об'єднані спільною тематикою. Окрема група студентів пише «канву» для всіх інших учасників проєкту, вибираючи цікаву форму виступу: телевізійна передача «Все буде добре», проєкт «Вчитель ТВ», гра «Швидка педагогічна допомога» тощо.

Щорічний конкурс педмайстерності включає в себе дуже цікаве завдання «Ораторський етюд», яке стосується лекторської майстерності педагога. Це педагогічний монолог, який має відповідати таким вимогам: актуальність, змістовність; композиційна оформленість; вміння викликати інтерес до інформації; ясність і доступність; уміння урізноманітнити зміст усного виступу фактами, прикладами, порівняннями, що активізують його сприйняття; логічність; вміння ефективно використовувати образні засоби та інтонаційне багатство мови; уміння виявляти емоційне ставлення до повідомлюваної інформації; лаконічність; уміння грамотно використовувати невербальні засоби для більш точної передачі змісту, почуттів, переживань; уміння дотримуватися почуття міри; уміння ефективно застосовувати паузу як засіб комунікації; культура мовлення. Журі конкурсу оцінюють його за такими критеріями: змістовність та композиційна оформленість, володіння технікою та культурою мовлення, емоційність, вміння забезпечити контакт з аудиторією, вільне володіння змістом.

Наголосимо, що важливим компонентом педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти є творчість, а в контексті професійного становлення майбутніх вчителів – співтворчість викладача і студентів. Саме тому одне із завдань нашої лабораторії – моделювання і апробація індивідуальних творчих дидактичних та виховних проєктів, які готуються майбутніми фахівцями під керівництвом викладачів кафедри, що сприяє творчій самореалізації особистості як викладача, так і майбутніх учителів. Такі

проекти мотивують студентів до професійного самовдосконалення, розвивають педагогічне мислення та творчі здібності, включаючи в активний творчий пошук, допомагають краще зрозуміти теорію та пов'язати її з практикою, набути досвіду виступів перед різною аудиторією. Так, з індивідуальним проектом «Секрети виховання А. С. Макаренка» один з переможців конкурсу педмайстерності, студент ф-ту фізичного виховання і спорту Олександр Рудий двічі виступав у Вінницькій виправній колонії (перед засудженими та перед керівним складом). В основу творчого проекту, підготовленого і професійно озвученого студентом ф-ту фізичного виховання і спорту Олександром Якимчуком, «Чим вимірюється ефективність виховного заходу?» покладено прийом контрасту: як доцільно і як недоцільно проводити виховні заходи. Значний вплив на професійне становлення студентів мають творчі проекти переможців конкурсів педагогічної майстерності останніх років: Вадима Адамчука «Вибухова сила одного педагогічного прийому» (2013 р.), Олександра Ярошенка «Кольори патріотизму» (2014 р.), Миколи Басістого «Бути як більшість чи залишатись собою?» (2015 р.), Богдана Цуркана «Як підняти до вершин професіоналізму» (2018 р.), Микити Яскевича «Секрети і таємниці педагогіки Г. Песталоцці» (2019р.) та ін. Особливий інтерес на конкурсі педагогічної майстерності 2023 року викликав індивідуальний творчий проєкт студента історичного факультету Романа Машенка, присвячений Янушу Корчаку, який гармонійно поєднав у собі цікавий і глибокий зміст з високим рівнем красномовства здобувача вищої освіти.

Використання освітньо-виховного потенціалу позааудиторної роботи, різноманітність її форм, спрямованих на співтворчість студентів з викладачами, у комплексі з реалізацією інших організаційно-педагогічними умов забезпечує системний характер професійного становлення майбутнього вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каплінський В. В., Асаулюк І. О. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: навчальний посібник. Вінниця: ПП «ТД «Єдельвейс і К», 2014. 294 с.

2. Каплінський В. В., Лазаренко Н. І. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2016. Вип. 48. С. 13–19.

Тетяна Кочубей

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПЕДАГОГІКА ГУМАНІЗМУ ЯНУША КОРЧАКА

Глобальними тенденціями розвитку українського суспільства є перегляд світоглядних позицій, поглядів на місце людини у суспільному житті та переоцінка цілей освіти й виховання. Адже, соціум в якому перебуває особистість постійно змінюється, тому людина має прагнути до повної самореалізації своєї особистості, починаючи з раннього дитинства.

Педагогіку як науку про виховання, підґрунтям якої є цілісне наукове уявлення про дитинство і дитину розглядали такі видатні педагоги-гуманісти як Януш Корчак та Василь Сухомлинський.

Унікальність постаті польського педагога, письменника, лікаря Януша Корчака (Korczak, справжнє прізвище Гольдшмідт Генрік, 1878 – 1942 рр.) полягає у тому, що все своє свідоме життя він присвятив роботі зі знедоленими дітьми – сиротами, позбавленими людського тепла і ласки. У період фашистської диктатури разом з дітьми він загинув у газовій камері.

Твори Януша Корчака просякнуті світлим і гуманним світосприйняттям автора, добротою і любов'ю до дітей.

Актуальними для сьогодення є думки відомого педагога про те, що війни розв'язують ті, хто в дитинстві недоотримав любові. Тому, написана Янушем Корчаком під час війни книга «Як любити дитину» стала кредом його життя, основою його життєвої філософії. В основі його педагогічних ідей лежало переконання в тому, що казкою і добром можна вилікувати поранену дитячу душу.

Любов і гуманізм до дітей у Януша Корчака проявилася ще у ті часи, коли він очолював два притулки у Варшаві – «Будинок Сиріт» та «Наш дім». У цих будинках він організував оригінальну дитячу громаду, побудовану на принципах товариства, рівноправності і справедливості. Досвід роботи, який отримав Януш Корчак у притулках знайшов своє втілення у книгах «Право дитини на повагу», «Жартівлива педагогіка», «Коли я знову стану маленьким» та інших.

Варто наголосити на тому, що особливе місце в педагогічній спадщині Януша Корчака зайняла «філософська казкова диалогія про Короля Матіуша» – книга, яка принесла йому світову славу.

У педагогіці Януша Корчака ідея любові до дитини була домінантною та творчо розвинута у теоретичних доробках та практичній діяльності відомих педагогів В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі та О. Захаренка. На їхній погляд, педагог має піднятися до дитини, а не опуститися, саме піднятися, дорости до дитини, піднятися над самим собою.

Дитинство завжди є і буде найбільшою соціальною цінністю. Тому педагог, який працює з дітьми повинен не тільки адекватно сприймати і розуміти дитинство, але й зберегти і відтворити «дитинний стан» – дитинний стан самого себе. У педагогіці ця ідея була втілена та творчо розвинена у теоретичних наробках та практичній діяльності відомих педагогів-практиків

Я. Корчака та В. Сухомлинського, а також пропагувалася педагогами-вченими Ш. Амонашвілі та О. Захаренком.

Звернемо увагу на те, що педагогічні погляди Януша Корчака мали великий вплив на формування педагогічної концепції Василя Сухомлинського. Основні ідеї Януша Корчака, що стосуються проблем виховання викладені у його праці «Як любити дітей»(1914).

Януш Корчак наголошував на тому, що педагогіка – це наука про людину, а не дитину, бо дітей немає, а є люди з іншим виміром понять, запасом досвіду, зі своїми потягами, прагненнями, грою почуттів. Як не прикро, але ми їх не знаємо.

Ми суголосні з думкою Януша Корчака про те, що «дитина – істота розумна, вона добре знає потреби, труднощі і перешкоди свого життя» [1, с. 87]. Відомий педагог вважав, що між інтересами та прагненнями дитини і тим, що їй дозволяють робити, існує велика прірва.

Як зазначає Г. Різз, Януш Корчак мав переконання, що діти – це «уже», «зараз» люди, а не «колись там», «іще ні...», «завтра» будуть ними. І їх душа – не світок, а світ людських цінностей, гідності, властивостей, бажань. Відомий педагог дотримувався думки, що дитинство є важливим етапом у житті людини, бо дитина вже живе, а не готується до життя завтра. Дитина сама пізнає світ методом проб і помилок. З цього приводу він писав: «Поважайте чисте, ясне, непорочне, святе дитинство, ба навіть схиляйтеся перед ним» [1, с. 105].

Отже, дитинство у розуміння Януша Корчака виступало самоцінним, самостійним етапом життя людини, під час якого формуються внутрішні етичні норми, дитячий світогляд, базові життєві уявлення, моральні принципи, вперше пізнається навколишній світ, відбувається відкриття себе й оточуючих людей.

Тому дитинство – це не тільки продукт соціалізації, але й автономна реальність, своєрідна субкультура, яка має власну мову, структуру, функції, традиції.

Уявлення про дитинство еволюціонувало в процесі розвитку наук про людину, наукова філософська й педагогічна думка про природу дитини мала різновекторний характер – від пропагування ідей вільного виховання до ідеї жорсткої регламентації педагогічної дії, категорія «дитинство» у сучасному його розумінні з'явилася у ХІХ ст., а найбільш аргументований її аналіз здійснили Я. Корчак та В. Сухомлинський.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Видавництво «Радянська школа», 1976. 159 с.

Оксана Кравченко

доктор педагогічних наук, професор,

декан факультету соціальної та психологічної освіти,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

«10 ЗАПОВІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА ДЛЯ БАТЬКІВ»: ДЛЯ ПРОЧИТАННЯ БАТЬКАМ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Останніх три роки внесли суттєві корективи в організацію освітнього процесу, який десятиліттями накопичував кращі практики форм та методів навчання. Карантинні обмеження, а згодом повномасштабне вторгнення сусіда-агресора, зумовлюють переведення освітньої діяльності у дистанційний режим, що вимагає нових підходів в її організації.

Основні виклики в організації освітнього процесу, а також у звичному шкільному житті учнів, їхнього самопочуття:

– загрози ракетних обстрілів, вимушене переривання навчання під час сигналів повітряної тривоги, перегляд підходів до організації безпечного освітнього середовища;

– особливості життєдіяльності школярів (тривалість сну, перебування на свіжому повітрі, фізична активність, режим харчування, тривалість часу на виконання завдань та домашніх справ);

– використання цифрових засобів, перебування в інтернет-просторі та тривалість віртуального життя;

– психоемоційний стан (відношення до дистанційного навчання, перебування в соціальній ізоляції, особливості психологічного стану та взаємовідносин із членами сім'ї) та скарги на стан здоров'я дітей в умовах карантинних обмежень;

– відсутність традиційно організованих занять фізичною культурою в умовах вимушеної ізоляції, обмеження можливості прогулянок на свіжому повітрі;

– велике навчальне навантаження, підвищений об'єм домашніх завдань, вільний доступ до великого арсеналу гаджетів і соціальних мереж;

– відсутніх «живого» спілкування з ровесниками, розмивання традиційного поняття дружби, товариських відносин [1].

Вимушене дистанційне навчання вдома поклато додатковий тягар на батьків, в тому числі батьків дітей з інвалідністю, яким доводиться надавати дітям допомогу під час занять і одночасно з цим виконувати інші обов'язки. В умовах соціальної ізоляції відсутні послуги підтримки батьків та осіб, що доглядають дітей і дорослих з інвалідністю, зокрема психологічна підтримка та тимчасовий патронажний догляд

В умовах дистанційного навчання саме сім'я виконує ключову функцію емоційної підтримки і психологічного захисту – психотерапевтичну. На першому місці сімейного благополуччя виступає принцип бережливого ставлення до дитини

Серед вимог до організації дистанційного навчання: дотримуватися санітарних правил і норм щодо формування розкладу навчальних занять, вправ для очей та постави, безперервної тривалості навчальної діяльності з технічними засобами навчання, тривалості виконання завдань для самопідготовки у позанавчальний час (домашніх завдань); створювати умови для забезпечення повноцінної участі в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами (застосування допоміжних технологій навчання, підтримка з боку асистента вчителя та/або асистента учня, проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) тощо) з обов'язковим урахуванням індивідуальної програми розвитку.

З огляду на це на часі постає необхідність розробки соціально-психологічних і педагогічних заходів, які б сприяли успішній реалізації освітніх програм в умовах карантинних обмежень та створенню безпечного освітнього простору; забезпечували підтримку усім учасникам освітнього процесу: учням з нормотиповим розвитком та учням з обмеженнями життєдіяльності, вчителям, батькам, психологам та соціальним педагогам; допомагали відновлювати фізичне та психічне здоров'я під час навчального навантаження та соціальної ізоляції.

У таких складних умовах натхненними виступають 10 заповідей Януша Корчака для батьків:

1. Не чекай, що твоя дитина буде такою, як ти, або такою, як ти хочеш. Допоможи їй стати не тобою, а собою.

2. Не вимагай від дитини плати за все, що ти для неї зробив. Ти дав їй життя, як вона може віддячити тобі? Вона дасть життя іншому, той – третьому, і це незворотний закон подяки.

3. Не зганяй на дитині свої образи, щоб у старості не їсти гіркий хліб. Бо що посієш, те й пожнеш.

4. Не стався до проблем дитини з висока. Життя дане кожному під силу, і будь упевнений – її життя таке ж складне, як і твоє, а може й складніше.

5. Не принижуй!

6. Не забувай, що найважливіші зустрічі людини – зустрічі з дітьми. Звертай більше уваги на них – ми ніколи не можемо знати, кого ми зустрічаємо в дитині.

7. Не муч себе, якщо не можеш зробити щось для своєї дитини, просто пам'ятай: для дитини зроблено недостатньо, якщо не зроблено все можливе.

8. Дитина – це не тиран, який заволодіває всім твоїм життям, не тільки плід з плоті і крові. Це – та дорогоцінна чаша, яку Життя дало тобі на зберігання і розвиток в ньому творчого вогню. Це – розкріпачена любов матері і батька, у яких буде рости не «наша», «своя» дитина, але і душа, яка дана на зберігання.

9. Умій любити чужу дитину. Ніколи не роби чужій те, що не хотів би, щоб робили твоїй.

10. Люби свою дитину будь-якою – неталановитою, невдахою, дорослою. Спілкуючись з нею – радій, бо дитина – це свято, яке поки що поруч.

Рекомендації видатного педагога є актуальними і допоміжними для родинного виховання, зберігають цінність і значущість в умовах сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Oksana Kravchenko. Role of parents in the education of students under pandemic conditions. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*. nr 39(2)/2021. S. 109–118. URL: <http://www.wydawnictwo.pwsz.legnica.edu.pl/artukul-145-pwsz-1>

Марія Кудла

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ЯНУША КОРЧАКА ЩОДО ПРОБЛЕМ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний розвиток системи освіти характеризується активізацією наукових пошуків у напрямі надання пріоритетного значення ідеям гуманістичного ставлення до особистості дитини. Нині акцентується увага науковців на інноваційних формах організації виховного процесу, за якого у повній мірі реалізуються важливі завдання формування гуманістичної особистості, толерантної, здатної до самопізнання, саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення.

У цьому контексті заслуговує на увагу педагогічна спадщина видатного польського педагога, гуманіста Януша Корчака, який розглядав дитину як найвищу цінність у світі, а любов до неї – як необхідну умову виховання. Він виступав проти пригноблення дитини, роблячи акцент на тому, що дитина – така сама особистість, як і доросла людина, вона має право на свою думку, є самостійною, народжена не задля втіхи дорослих людей, а для того, щоб бути щасливою.

Різні аспекти педагогічної спадщини та просвітницької діяльності Януша Корчака розглянуто у Польщі такими науковцями як: С. Волошин, А. Левін, М. Фальковська та ін.) й українськими вченими (Е. Вільчковський, А. Вільчковська, Т. Забута, В. Кушнір, В. Пасічник та ін.), якими узагальнено провідні ідеї концепції формування особистості в педагогічній системі педагога.

Януш Корчак – відомий польський педагог, письменник, громадський діяч діяльність якого сприяла розвитку світової педагогічної думки. Він є одним із найвідоміших педагогів ХХ століття, а його педагогічні ідеї стали предметом дослідження різними країнами, зокрема Німеччини, Великобританії, Польщі, Швейцарії, Японії, України та інших країн [1].

Зазначимо, що у період своєї діяльності на посаді директора дитячого притулку Януш Корчак одним із перших намагається поставити себе на місце дитини, він знав про дітей усе, й уважав, що дитина – це не коли-небудь й не завтра, а вже зараз – людина. У власній виховній системі педагог акцентував увагу на важливості виховання самостійності у дітей. За його баченням, виховання самостійності у вихованців впливає на зростання їхньої власної ініціативи й незалежності. У ході спільної діяльності розширюється спектр особистісних можливостей, розвивається здатність мобілізувати свої зусилля в потрібному напрямі. Розвиток самостійності у дитини, вважав Януш Корчак, позначається на вмінні дитини адекватно оцінювати себе та інших, бути відповідальним, виявляти здатність до незалежних рішень, що позитивно впливатиме на вироблення моральних рішень.

Важливим інструментом виховного впливу на дітей в системі виховання Януша Корчака була праця. Педагог вважав, що безпосередня участь дітей у суспільно-корисній праці є незамінним фактором стимулювання дитячої активності. Оскільки дитячий притулок, де працював педагог, був на повному самообслуговуванні, то усі побутові справи виконувалися дітьми за чіткою системою чергувань, у результаті чого в закладі завжди панували чистота і порядок. Праця кожної дитини ставала таким чином необхідною для нормальної життєдіяльності всього колективу. Весь устрій дитячого притулку був спрямований на те, щоб дитина ставала самостійною, опанувала найнеобхіднішими знаннями, потрібними в побуті, проявляла ініціативу, відчувала себе господарем власного життя.

Великого значення Януш Корчак приділяв моральним цінностям й акцентував на любові, дружбі, повазі, шляхетності, гідності, чесності, відповідальності, розсудливості, мужності, солідарності, вірності, наполегливості, порядності, толерантності та ін. [1], оволодіння якими й доводить людяність кожної особистості.

Підсумовуючи зазначимо, що в основі виховної системи педагога, що знайшла своє практичне втілення у діяльності Дому Сиріт, дослідниця В. Кушнір виокремлює принципи, які забезпечували сприятливі умови досягнення поставлених виховних цілей і завдань, що базувались на гуманістичній концепції педагога, зокрема: принцип визнання знедоленої дитини повновартісною людиною, соціально-ціннісною особистістю; принцип поваги до дитини та визнання її прав; принцип взаємодії виховання та самовиховної активності дітей; принцип індивідуального підходу у вихованні, оснований на вільному виборі дитини [3, с. 82].

Таким чином, в основі педагогічної системи Януша Корчака лежала найважливіша ідея гуманістичного виховання – визнання самоцінності дитячого життя. Пріоритетного значення в педагогіці він надавав вихованню самостійності та активності дитини. Саме ці якості, на думку педагога, сприяють зростанню власної ініціативи та почуття незалежності, формуванню вміння виробляти адекватні оцінки та самооцінки, здатність самовизначатися та покладати на себе відповідальність. Він був передвісником боротьби за права дитини, а його виховна концепція брала до уваги потреби та сподівання дитини, водночас заохочувала їх до праці над собою, активності та самостійності [2].

Молоде покоління громадян України переймає той спадок, який передається їм від сім'ї, суспільства, і є таким, яким виховала його сім'я, суспільство, держава засобами своєї політики, ідеології, культури тощо. Сім'я є першоосновою суспільства, тим соціумом, у якому найбільшою мірою виявляються індивідуальні особливості кожного із батьків, їхніх дітей, інших членів родини, реалізуються потреби, формується поведінка й розвиток

особистості, тобто відбувається самопізнання, самоактуалізація та соціалізація її членів. Саме ці фактори істотно впливають на зміст виховання особистості дитини.

Отже, підвищенню відповідальності сім'ї за виховання дитини в сучасних умовах сприяють тенденції розбудови громадянського суспільства, значною мірою суперечливі, але з чіткими ознаками звернення до джерел духовності та одвічних цінностей, в яких завжди зосереджувалося відчуття стабільності й захищеності; зміщення переваг виховання із суспільних закладів у сім'ю, родину; потреба суспільства в активних, ініціативних, творчих, працьовитих, високоморальних і відповідальних поколіннях молоді, яким належить майбутнє. У цьому контексті актуальною є педагогічна спадщина Януша Корчака, яка охоплює ґрунтовні проблеми виховного процесу, висвітлює широке значення опіки над дитиною, організацію її життя таким чином, щоб кожна деталь сприяла задоволенню найважливіших особистісних потреб, зміцненню фізичного, психічного здоров'я кожної дитини, забезпеченню можливості її суспільної самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк С. Проблема формування особистості у педагогічній спадщині педагога-гуманіста Я. Корчака: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2000. 22 с.
2. Діденко А. М. Педагогічна спадщина Януша Корчака: історико-ретроспективний аспект. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер.: Педагогіка. 2012. Т. 209. Вип. 197. С. 133–136.
3. Кушнір В. М. Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ. 2004. 211 с.

Аліна Стельмащук

*здобувач другого (освітньо-професійного) рівня вищої освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ВИПЕРЕДИВ ЕПОХУ, В ЯКУ ЖИВ.....

«Реформувати світ – означає реформувати виховання», – писав у своєму учнівському щоденнику Генрік Гольдшміт – майбутній польський лікар, публіцист, письменник, громадський діяч, визначний педагог-новатор і гуманіст – Януш Корчак. Про себе він писав, що є «лікарем за освітою, педагогом волею випадку, письменником за покликанням і психологом із необхідності» [1, с.3]. Це дало йому можливість створити і реалізувати оригінальну систему виховання особистості, яка поєднувала психологічні, педагогічні та медичні аспекти, в основі якої – індивідуальний підхід до виховання – визнання унікальності та своєрідності кожної дитини, гуманність та милосердя.

У спадок нам Януш Корчак залишив багато добрих і повчальних книг. На той час його праці були новаторськими та виходили за межі традиційних педагогічних уявлень. Українською мовою видані його книги: «Пригоди короля Мацюся», «Дитя людське: Вибрані твори», «На самоті з Богом. Молитви тих, котрі не моляться», «Мацюсеві пригоди», «Як любити дітей», «Правила життя». У тому числі і десять заповідей для батьків, які актуальні й сьогодні. Через десятки років перед нами постають думки, пошуки, переконання великого педагога-гуманіста, який стверджував, що «дитина – перш за все людина, яку уважний педагог повинен вивчати й ставитися до неї з повагою і довірою». З його доробком був знайомий А. Макаренко. Особливо вплинула сама постать польського педагога і його творчість на В. Сухомлинського, який вважав його «національним героєм польського народу», «людиною надзвичайної моральної краси», а його творчість власним «заповітом на все життя» [4].

Як педагог, Януш Корчак випередив епоху, в яку жив. У період, коли цілком нормальним вважалося ставлення до дитини, згідно з польським прислів'ям, що «діти та риби не мають голосу», він активно втілював в життя інший принцип виховання, наголошуючи, що дитина має право бути такою, якою вона є, має право голосу, право на повагу, на помилки [3]. У «Будинку Сиріт» для єврейських дітей у Варшаві він запровадив педагогічні методи, спрямовані на прищеплення дітям навичок критичного мислення, креативності й почуття відповідальності для побудови справедливого ладу.

Педагог-гуманіст зазначав, що «зусилля дорослих спрямовані, по суті, на те, щоби зробити дитину зручною для себе», і наголошував на тому, що кожне нове покоління зростає в середовищі старого світу, а тому підготовка нового покоління до життя в новому світі за старими правилами може означати лише одне: ми вбиваємо шанс нової людини бути щасливою в новому житті. А тому система освіти не повинна нав'язувати те мірило цінностей, що притаманне старому світу, людям, які щойно прийшли в цей світ. Адже нав'язливе перенесення таких цінностей, без збудження інтересу до них у дитини, означає позбавлення її можливості відчувати й мислити, а також усвідомлювати відповідальність за свої думки і вчинки.

Шлях до формування особистості розпочинається з допомогою педагогічного імпульсу до самостійної роботи інтелекту і почуттів, до пошуків життєвих смислів, до вироблення власного світогляду. Найважливіша ідея Януша Корчака полягає у визнанні необхідності культивування самобутньої індивідуальності, виховання в молодій людині свободи думки, самостійних пошуків життєвих принципів й істин, вироблення власного характеру, загартування волі у процесі подолання власних недоліків [2, с. 262]. Такий шлях неминуче повинен пройти кожен, формуючи себе як особистість, адже лише особисте «переживання» загального людського досвіду дає можливість кожній особистості знайти себе і виробити власну програму життя та формулу щастя.

Видатний педагог усвідомлював, що саме у вихованні почуття відповідальності у дитини криється тасмниця врятування світу. Адже якщо несеш відповідальність за свої вчинки – значить, відчуваєш і думаєш. У «Будинку сиріт» він запровадив концепцію самоврядування, де діти 7–14 років творили власні інституції (сейм, нотаріат, позичкову касу, товариський суд, газету), покликані наділити дитину свободою й відповідальністю за свої вчинки. Діти мали можливість висловлювати свої думки й ділитися власним (не завжди щасливим) досвідом (у тому числі й проблемами в стосунках з дорослими).

Методи виховання Януша Корчака набувають все більшого поширення в сучасних умовах, коли освітній простір України перебуває у процесі реорганізації та удосконалення, про що свідчать нововведення, що відбуваються у кожній ланці освіти. Ці зміни мають на меті не лише модернізацію організаційних основ освітньої діяльності, а й зміну самої концепції освіти, стратегічна мета якої полягає у становленні творчо-гуманної особистості як цілісного суб'єкта педагогічного процесу. Нині творча особистість стає затребуваною у суспільстві в усіх сферах діяльності.

Постійні оновлення, що відбуваються у житті, вимагають від людини якостей, які дозволяють творчо і продуктивно підходити до будь-яких змін та інновацій. Саме креативна особистість здатна адекватно і гнучко вирішувати нагальні проблеми, активно сприймати оточуючий світ, проявляти пошукову активність, виробляти самостійні відповідальні рішення.

Результатом процесу виховання має бути розвиток незалежної, самостійної особистості, яка через реалізацію своєї інтелектуальної свободи може на краще змінити цей світ. Критичне мислення, креативність та відповідальність – це ті чесноти, виховання яких ми так потребуємо нині в Україні. У контексті Нової української школи ідеї Януша Корчака не лише не втрачають своєї актуальності, а й ще більше актуалізуються. Виховання різносторонньо розвиненої особистості, плекання її вроджених талантів

відбувається шляхом виключення авторитарних педагогічних методів, відмови від традиційної адаптивної моделі навчання на користь моделі креативної освіти, що стимулює до творчості, творчого мислення й інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіяновська М. «А було це так...»: факти і кілька фантазій із життя Януша Корчака. *Януш Корчак. Право на повагу*. Київ: Дух і Літера. 2019. С. 3–27
2. Корчак Я. Науковий відділ. *Педагогічна спадщина*: Пер. с польск. 1991. С. 262 – 264.
3. Януш Корчак: «Немає дітей – є люди». URL: <https://naszwybir.pl/janusz-korczak/> (дата звернення: 15.03.2023).
4. Януш Корчак. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/9773-2/> (дата звернення: 15.03.2023).

Науковий керівник:

Лариса Ткачук, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Надія Стеценко

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Основною метою освіти в Україні є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних,

творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей...» [3]. Духовність і моральність, які відносяться до гуманістичних цінностей, є найважливішими, базовими характеристиками особистості. Духовна сфера особистості формується під впливом спадковості, оточуючого середовища, виховання, в якому важливу роль відіграє педагог. Цей взаємозв'язок є системотворчим по відношенню до формування і розвитку внутрішнього світу дитини.

Актуалізацію цієї системи обумовлює гуманістична позиція педагога, яку уособлював Януш Корчак, відомий польський педагог, письменник, лікар, громадський діяч. Глибокі гуманістичні ідеї Януша Корчака втілюються в життя у новій українській школі. Його праця «Як любити дитину» залишається актуальною і в наш час, адже любов – це основа людського буття. Завдання педагога полягає не лише в тому, щоб любити дитину, а й в тому, щоб навчити її любити інших, пробудити в дитини почуття любові, щирості, ласки та ніжності та всіх інших почуттів, які проявляються в любові.

«Незручно і важко влазить дитина на стілець, в коляску, на сходи; не може дістати дверну ручку, подивитися у вікно, щось зняти або повісити, бо високо. У натовпі затуляють його, не помітять і штовхнуть. Незручно, неприємно бути маленьким» [2]. Януш Корчак закликає «нахилитися» до дитини, поважати її вік і її почуття. Він вважає, що дорослі мають дорости до поваги і довіри дитини і тоді загадок і помилок у вихованні буде набагато менше. Незаперечним правом дитини є висловлювання своїх думок, активна участь у міркуваннях дорослих про неї та обговорення життєвих ситуацій: «Ми значно досвідченіші за дітей, ми багато знаємо, чого діти не знають, але що вони думають і що відчувають, вони знають краще за нас» [2].

Виховуючи дитину, не потрібно її порівнювати з іншими дітьми, як це часто роблять окремі батьки «замість того щоб спостерігати, вивчати і знати, береться перша-ліпша «вдала» дитина і пред'являється вимога своєму: ось на кого ти повинен бути схожий» [2]. Януш Корчак наголошує на тому, що кожна

дитина – це індивідуальність і застерігає від змішування понять «хороша дитина» і «зручна дитина». Із ввічливої, слухняної, доброї та зручної дитини може вирости безвільна і життєво немічна людина.

Разом з тим, він не прихильник вседозволеності у вихованні дитини: «Отже, все дозволяти? Нізащо: з нудьгуючого раба ми зробимо тирана, що знемагає з нудьги. А забороняючи, загартуємо як-не-як волю, хоча б лише у напрямку приборкання, обмеження себе, розвиваємо винахідливість, уміння вислизнути з-під нагляду, будимо критицизм. І це чогось варте, як – правда, одностороння – підготовка до життя. Дозволяючи ж дітям «все», бійтеся, ніби, потокаючи капризам, не придушити сильних бажань. Там ми послаблюємо волю, отруємо» [2]. У вихованні дитини дорослі завжди повинні притримуватися межі і в кожній життєвій ситуації давати адекватну оцінку словам та вчинкам дитини: «Він добрий, все віддасть», «Цей не дасть в кашу наплювати, своє ніколи не віддасть» [2].

Великий педагог ставить питання, якими переймаються вчителі, батьки, всі причетні до виховання підростаючого покоління: «Чому в порядній родині виростає негідник? Чому в пересічній родині з'являється знаменитий нащадок?»

Януш Корчак надає важливого значення спадковості, середовищу та вихованню, як основних факторів розвитку і формування особистості. Він припускає думку, що коли детально і прискіпливо досліджувати і вивчати фактори впливу на дитину, то «можливо, не одна загадка знайде свою розгадку». У своєму творі «Як любити дитину» Януш Корчак виділяє чотири типи середовищ, у яких виховується дитина: догматичне, ідейне, середовище безтурботного споживання і середовище зовнішнього лиску та кар'єри. Всі вони по різному впливають на розвиток особистості, і тому «найбільш грубі помилки в наших судженнях про дитину відбуваються саме тому, що справжні її думки і почуття загублені серед запозичених нею у дорослих слів і форм, якими вона користується, вкладаючи в них зовсім інший зміст» [2].

«Найменшим деталям у медицині присвячено більше літератури, ніж у педагогіці цілим розділам науки» – досадує видатний педагог.

Важливу роль у вихованні дитини відіграє доцільна організація життя вихованців, дисципліна та порядок: «В обстановці дезорганізації та розхлябаності можуть нормально розвиватися лише небагато виняткових дітей, з десятків же не буде толку». Вихователь, на думку Януша Корчака, повинен опиратися на дитячий колектив, знайти серед вихованців прихильників та помічників: «діти – сила, яку можна залучити до спільної роботи чи відштовхнути, сила, з якою доводиться рахуватися» [2].

Проводячи паралель ідей Януша Корчака з ідеями іншого великого педагога Антона Макаренка, бачимо, що у своїй педагогічній діяльності вони стикалися з невдачами і успіхами, поразками і перемогами, але не переставали любити дітей, як основну рушійну силу гуманістичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концептуальні засади реформування середньої школи «Концепція нової української школи» (2016). URL: <https://cutt.ly/8FZkRPF> (дата звернення: 14.04.2023).
2. Корчак Януш. Як любити дитину. URL: <https://griml.com/Uppmp> (дата звернення: 14.04.2023).
3. Про освіту. Закон України №№ 2145-VIII від 5 вересня 2017 року. URL: <https://bit.ly/3vxY9qw> (дата звернення: 14.04.2023).
4. Філософія дитинства Януша Корчака. *Фундаментальні потреби дитини в сучасному суспільстві*: матеріали Міжнародної наукової конференції з педагогіки та дитячої психології. К.: Дух і Літера, 2017. 416 с.

Любов Тітова

*здобувач третього(освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ЯНУША КОРЧАКА

Януш Корчак – польський педагог, письменник і лікар, який мав значний вплив на розвиток сучасної психолого-педагогічної думки. Його ідеї ґрунтувалися на гуманістичних принципах, які підкреслювали важливість поводження з дітьми з гідністю та повагою, а також створення освітнього середовища, яке сприяло б розвитку їхніх унікальних здібностей та інтересів.

Однією з ключових гуманістичних ідей Корчака була важливість прав дитини. Він вважав, що діти мають право на повагу та гідне ставлення, і що їх думка має бути почутою в усіх питаннях, що стосуються їхнього життя. Ця ідея була революційною на той час, оскільки кидала виклик традиційному авторитарному підходу до навчання і виховання дітей [2, с. 15]. Ідеї Корчака закладені при розробці сучасної «Конвенції про права дитини», прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 1989 року, яка нині широко визнана фундаментальним аспектом прав людини.

Іншою центральною гуманістичною ідеєю у творчості Корчака є важливість навчання та виховання, орієнтованих на дитину. Він вважав, що освіта має бути зосереджена на потребах та інтересах дитини, а не на вимогах навчальної програми чи вчителя. Такий підхід підкреслював важливість виховання природної допитливості та творчості дитини [1].

Корчак також був рішучим прихильником розвитку характеру та моральних цінностей дитини. Він наголошував, що освіта має зосереджуватися не лише на академічних досягненнях, але й повинна виховувати у дитини почуття відповідальності, співчуття та співпереживання. Ця ідея була включена

в сучасні теорії освіти, які підкреслюють важливість виховання характеру та соціально-емоційного навчання [3].

Крім того, Корчак вірив у важливість створення демократичного середовища навчання. Він заохочував відкрите спілкування між викладачами та здобувачами та вважав, що останнім слід надати можливість брати участь у процесі прийняття рішень. Ця ідея була сприйнята сучасною педагогічною думкою та надихнула на розробку демократичних моделей освіти та навчання за безпосередньої участі здобувача [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що гуманістичні ідеї Януша Корчака мали значний вплив на розвиток як закордонної, так і вітчизняної психолого-педагогічної думки. Наголос на правах дітей, освіті, орієнтованій на дитину, розвитку характеру та демократичному освітньому середовищі, надихнув педагогів і дослідників у всьому світі. Взнявши на озброєння ідеї Корчака, ми можемо створити освітнє середовище, яке надає пріоритет потребам та інтересам дитини, сприяє розвитку її природної допитливості та творчості, а також культивує почуття відповідальності, співчуття та емпатії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Витрикуш І. В. Провідні гуманістичні ідеї Януша Корчака. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-providni-gumanistichni-ide-yanusha-korchaka-25297.html>. (дата звернення: 10.04.2023).
2. Виховання культури гідності дітей та учнівської молоді в позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: метод. посіб. / Під заг. ред. К. І. Чорної. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.
3. Головка М., Міхеева О. Проблема педагогічного супроводу дитинства в педагогіці Я. Корчака. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. №1. С. 41–43.

НАПРЯМ П'ЯТИЙ

ЯНУШ КОРЧАК ПРО ШЛЯХИ ПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Світлана Гарбар

викладач кафедри дошкільної освіти

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ЯНУША КОРЧАКА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

«Педагогіка серця» видатного єврейсько-польського педагога Я. Корчака, яка спирається на виховання незалежної, самостійно мислячої, інтелектуальної індивідуальності, сьогодні набула актуальності у зв'язку зі зміною освітньої парадигми в Україні, що базується на людиноцентрованому навчанні. В цих умовах головний, пріоритетний принцип Я. Корчака – підтримувати та розвивати індивідуальність «такою, як вона є», а не ламати її, а також його практичний досвід у цьому питанні набувають особливого значення для української педагогіки [1]. Можна також стверджувати, що «педагогіка серця», спрямована на діяльність самої людини, її самоосвіту та удосконалення, має стати ваговою складовою змін освітніх процесів в Україні.

Різні аспекти педагогічної спадщини Я. Корчака вивчались як польськими, так і українськими дослідниками. Можна згадати О. Левін, М. Фальковську, І. Неверлі, Г. Морткевич-Ольчакову, І. Мержан, Я. Арнон, С. Волошина, Б. Суходольського, С. Томкевич, Н. Чакирова, М. Яворського, Б. Беллерате, К. Геберт, М. Чисельську. Окремо, слід відзначити таких українських дослідників педагогічної творчості Я. Корчака, як С. Денисюк, Т. Забута, М. Кальницький, Б. Костюк, Б. Красавцев, В. Кушнір та інші.

Я. Корчак одним із перших намагався поставити себе на місце дитини. Маючи певний інтерес до питань, пов'язаних із вихованням дітей, він активно почав вивчати теорію педагогічного прогресизму, яку розвинуто Джоном Девеєм, а також праці О. Декролі, М. Монтесорі, Й. Песталоцці, Г. Спенсера, Ф. Фребеля [4].

Суттю системи виховання, за Я. Корчаком, є довгий процес проникнення й розвитку в дитині потреби до самопізнання, самоконтролю та волі до самовдосконалення. Спостереження, ретроспективний аналіз набутого досвіду були покладені в основу педагогічного трактату «Як любити дитину». Педагог переконується в необхідності формування соціальної програми та створення педагогічної системи, яка б визнавала й поважала права дитини, постійно дбала про неї, забезпечувала відповідні умови для її фізичного та розумового розвитку.

Водночас українські дослідники творчої спадщини Я. Корчака (Р. Валеева, Т. Забута, І. Зязюн, М. Головка, О. Міхеєва) відносять його діяльність до «розумного виховання», адже для нього це врахування психології дитини та його індивідуальності [2].

Сучасні науковці (Р. Валеева, І. Зязюн та ін.) наголосили, що його принципи розвитку дитини співзвучні концепціям виховання й розвитку дітей таких відомих психологів, як Л. Виготський, А. Леонтьєв, Д. Ельконін. Так, подібно до принципів розвитку в діяльності Л. Виготського, Я. Корчак уважав, що в процесі історичного розвитку відбувається продовження дитинства та одночасне прискорення темпів психічного розвитку на більш ранніх стадіях: «...подовжуються роки наполегливого навчання, все більше шкіл, іспитів, друкованого слова...» [3].

Однак найяскравішою характеристикою педагогічних поглядів Я. Корчака є його десять порад щодо виховання дитини, які він дав у книзі «Як любити дитину». На нашу думку, немає необхідності наводити їх у повному обсязі, тому що вони є досить відомими та популярними в наш час. Хотілося б

тільки зупинитися на тій, що є принципово важливою для нашого сьогодення: не чекай, що твоя дитина буде такою, як ти, або такою, як ти хочеш; допоможи стати не тобою, а собою.

Аналіз педагогічних ідей Я. Корчака дає можливість визначити їх гуманістичну спрямованість, повагу до дитини, ставлення до неї як до дорослої, врахування індивідуальних особливостей дитини, її гармонійний розвиток. Крім того, дослідження виявило спорідненість думок «педагогіки серця» та «філософії серця», що є ментальною складовою української культури, освіти та педагогіки. Використання ідей «педагогіки серця» допоможе визнати право дітей на дитинство, його абсолютну, а не відносну цінність, сприятиме зміні освітньої парадигми в Україні, переходу до людиноцентрованого навчання, у якому дитину цінують не з точки зору майбутнього, а поважають саме людину, таку, якою вона є сьогодні та зараз.

Отже, провідною ідеєю педагогічної діяльності Я. Корчака була персоналістична орієнтація. Він створив унікальну педагогічну концепцію, у центрі якої – дитина з її правами. Провідна ідея корчаківської суб'єкт-суб'єктної педагогіки – створення такої виховної атмосфери, яка б сприяла розвитку особистості в найкращому для неї напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головка М. Проблема педагогічного супроводу дитинства в педагогіці Я. Корчака. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. Вип. 1. С. 41–43.
2. Корчак Я. Дитя людське: Вибрані твори. Київ: Дух і літера, 2007.
3. Корчак Я. Право на повагу: Вибрані твори / упор. І. Ковальчук; пер. з пол. І. Ковальчук, Б. Матіяш, Р. Свято. Київ: Дух і літера, 2012. 328 с.
4. Korczak J. *Prawidła życia*. Warszawa, 1958. P. 35–37.

Валентина Дереш

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки й менеджменту освіти,

Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної

освіти» Херсонської обласної ради

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ЖУРНАЛІСТИКИ: НОВАТОРСЬКИЙ ДОСВІД ЯНУША КОРЧАКА

Соціальні потреби особистості безпосередньо впливають на її соціалізацію і є віддзеркаленням суспільного життя, адже «...соціальне формується в процесі соціалізації, входження особистості у суспільство та сферу міжособистісних відносин» [4, с. 136]. Задоволення соціальних потреб людини є чи не найголовнішим прагненням кожної соціальної істоти. Адже неможливо реалізувати себе в суспільстві без втілення такої складової фундаментальних потреб людини як повага і визнання, самовираження і прагнення до самореалізації, забезпечення соціальних прав тощо. Соціальні потреби формуються в процесі соціалізації під впливом середовища, у якому перебуває особистість [3]. У першу чергу – це сімейне середовище та інститути соціалізації. Людина – істота соціальна, тому соціальні потреби допомагають встановити взаємозв'язок між людиною і суспільством. Поняття «соціальні потреби» Ю. Грач розглядає як «духовно-предметну спрямованість особистості в процесі розвитку та соціалізації, яка визначається здатністю до соціальної взаємодії, до реалізації внутрішніх прагнень та проявів зовнішніх реакцій відповідно до змін у соціальному житті дитини» [2, с. 125].

Проблеми задоволення фундаментальних потреб особистості у процесі соціалізації відображені у дослідженнях як вітчизняних (О. Безпалько, Ю. Грач, І. Зверева, А. Капська, Л. Люта, С. Рашидова, Н. Чернуха та ін.), так і зарубіжних (В. Виготський, Я. Корчак, А. Маслоу, К. Роджерс, М. Шакурова та

ін.) науковців і практиків. Однак потребує уваги вивчення позитивного досвіду реалізації потреби дитини у повазі і визнанні в процесі її соціалізації. Тому вважаємо за необхідне розкрити можливість задоволення соціальних потреб особистості засобами журналістики на прикладі новаторської діяльності Януша Корчака.

Януш Корчак – багатогранна особистість: відомий польський письменник, педагог, лікар, публіцист, громадський діяч. Дитину він розглядав як особистість. Саме для успішної соціалізації та реалізації потреби дітей у визнанні і повазі він заснував часопис «Mały Przegląd» (1926 – 1939), де діти і підлітки полонізованої єврейської громади мали можливість висловити свою точку зору і бути почутими [1]. Дитяча та молодіжна газета видавалася польською мовою як додаток до загальнонаціонального тижневика «Nasz Przegląd». Редакторами газети були Януш Корчак, Ігор Новерлі та діти. Ця газета для дітей і юнацтва була відкритою для громадськості, це було своєрідне автономне середовище для дітей і підлітків. Діти мали можливість писати «своєю мовою про свої справи» [5]. Дорослі лише допомагали дітям бути почутими. Юні кореспонденти публікували інформацію про те, що було для них важливим, про свої будні і свята: зуб, який випав; сварку з друзями та примирення; несправедливість, що трапилася тощо. У газеті також була рубрика «актуальні новини», де діти мали можливість висловити свою точку зору стосовно подій у країні. Завдяки цьому діти почували себе рівноправними з дорослими. Нові кореспонденти підписувалися справжніми іменами, а постійні автори часопису друкувалися під псевдонімами. Можливість побачити своє ім'я в газеті дозволяла відчувати віру у свої сили, впевненість у собі. Януш Корчак створив систему заохочень для постійних авторів: від частувань морозивом – до цінних подарунків на кшталт квитків у кінотеатр, книги чи шахів та грошових гонорарів.

За допомогою видання «Mały Przegląd», поляки мали нагоду ознайомитися із єврейською культурою, адже на сторінках видання пояснювалися єврейські

свята і звичаї. Діти мали можливість розповісти правду про життя євреїв у Польщі та стосунки з поляками. Таким чином Януш Корчак зумів донести полякам важливість об'єднання поляків з євреями і глибшого усвідомлення їх культурної спільноти.

Часопис «Mały Przegląd» користувався великою популярністю. Уже через три роки існування видання мало 3200 кореспондентів. Кореспондентські гуртки діяли у всіх великих польських містах; з'явилися іноземні кореспонденти з числа емігрантів. Також проводилися різноманітні культурні заходи, читацькі конференції, спортивні змагання.

Можна сказати, що Януш Корчак здійснив медіаосвітній проєкт. Адже діти-кореспонденти навчилися створювати та обробляти інформацію і власні думки. Вони висували цікаві ідеї, коментарі, ділилися спостереженнями. Януш Корчак своїм дитячо-юнацьким часописом допоміг тисячам дітей реалізувати соціальні потреби, зокрема потреби у повазі і визнанні. Часопис «Mały Przegląd» був своєрідним форумом, прототипом сучасного чату у месенджері, соціальної платформи, де діти і підлітки могли поділитися своїми проблемами, думками, турботами і враженнями без вагань, не боячись осуду чи висміювання. Думка кожної дитини, навіть найменшої, була важливою для Януша Корчака, адже кожен є особистістю і заслуговує на визнання.

Отже, дослідження новаторського досвіду Януша Корчака із соціалізації дітей і молоді засобами журналістики та реалізації їх соціальних потреб потребує більш ретельного вивчення у сучасному суспільстві і впровадження у роботу закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болтівець С. І. Корчак Януш. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-5337> (дата звернення: 20.04.2023).

2. Грач Ю. Деякі аспекти соціалізації сучасної дитини у контексті задоволення її соціальних потреб. *Молодь і ринок*. 2020. № 3–4 (182–183). С. 122–126. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/216727/216769> (дата звернення: 13.04.2023).

3. Індивід і його соціальні потреби. URL: https://stud.com.ua/28611/pedagogika/individ_yogo_sotsialni_potrebi (дата звернення: 18.04.2023).

4. Люта Л. П. Інституціоналізація соціальних потреб як передумова виникнення соціальної роботи. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Том 7, вип. 35, С. 134–142.

5. Менцвель Я. Добрий дядько Януш. *Контакт*. URL: <http://magazynkontakt.pl/dobry-wujek-janusz.html> (дата звернення: 25.04.2023).

Надія Дудник

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти*

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка

Тарас Лепак

здобувач другого (освітньо-) рівня вищої освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка

ТОЛЕРЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У процесі професійної підготовки майбутніх педагогів важливим є звернення до процесу виховання самосвідомості, де актуалізація практичних умінь використовувати отримані знання стає домінантою особистісного зростання як професіонала. Сучасні освітні програми націлюють студентів на

формування компетенцій, які служать вдосконаленню майстерності педагога у взаємодії з учнями на засадах толерантності, гуманізму в індивідуальному підході, культурі спілкування. Януш Корчак пише, що в школі дуже часто страждають діти сором'язливі і горді, бо мають невідповідну самооцінку і «бояться пересміху». Питання педагогічної допомоги дітям у школі займаються науковці і практики, щоб сформувати комплекс понять етико-педагогічної культури; синтезувати наукові знання для вдосконалення взаємин учасників освітнього процесу; стимулювати до самостійного пошуку гуманних шляхів вирішення проблемних ситуацій.

В історії розвитку педагогічної думки до проблем толерантності зверталися мислителі Давньої Греції (Арістотель, Платон, Квінтіліан), в період Відродження темі моральності педагога присвячено праці М. Монтеня, В. Фельтре, Е. Ротердамського, доповнені в епоху Просвітництва думками Й. Гербарта, А. Дістервега, Р. Оуена та ін. Зокрема слушними вважаємо думки Квінтіліана, який у вимогах до педагога зазначав: «Нехай учитель насамперед викличе в собі батьківські почуття до своїх учнів... Нехай він буде простий у викладанні, терплячий у роботі, більш старанний, ніж вимогливий. Нехай охоче відповідає тим, хто питає, і нехай поставить питання мовчазним» [5, с. 35] Й. Гербарт ставив вимогу виховання моральних якостей педагога «в установленні меж поведінки для дітей засобами управління..., підтримки в душі вихованця «спокою і ясності», адже все, що вивчається із задоволенням вивчається швидко і міцно засвоюється» [2, с. 147].

Моральна самосвідомість педагога є основою етичності, яка впливає з історичних передумов розвитку суспільства, має економічні та політичні ознаки. Обов'язковим показником етики як моральної якості є духовність, переконання та вихованість особистості. Проблеми моральності педагога розглядали відомі українські педагоги: К. Ушинський, В. Сухомлинський, І. Зязюн, І. Бех, О. Дубасенюк, О. Вишневський та ін. В. Сухомлинський зазначав, що педагогом-гуманістом може стати лише людина з високим

почуттям власної гідності, з розвинутим почуттям взаємодопомоги. Творець авторської школи гуманної педагогіки в с. Павлиші акцентує увагу на спроможності молодого педагога до демонстрації духовної, інтелектуальної культури у взаєминах між педагогами в колективі, створенні атмосфери радості, творчості, комфорту у роботі з дітьми. «Педагог повинен мати високий дар бачити в людині хороше, вірити в неї» [6, с. 178].

У тлумачному словнику української мови поняття «Толерантність (з лат. *tolerantia* – терпеливість) – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також особливості поведінки та способу життя інших» [4]. Толерантність як прояв педагогічної майстерності передбачає сукупність особистісних якостей, які забезпечують самоорганізацію в професійній діяльності. Важливими для педагога-гуманіста стають такі людські якості педагога як людяність, повага до ближнього, доброта, терпеливість, відповідальність, оптимізм, доброзичливість, почуття гумору, чуйність, емоційна чутливість та ін.

І. Зязюн стрижневою ідеєю гуманістичного підходу до організації освітнього процесу визначає повагу до особистості та суб'єктності вихованця, наголошуючи, що «навчально-виховний процес у школі зумовлюється передусім розширеним спілкуванням... Для учителя ця розкіш – професійна необхідність. З її допомогою здійснюється взаємовплив двох рівноправних партнерів суб'єктів – учителя і учня. Щоб він був ефективним, у вчителя і учня мають переважати позитивні естетичні почуття як показник людяності, гуманності, творчості, а відтак і працездатності, її результативності» [3, с. 39]. Керівна роль у взаємодії належить педагогу, адже «освіта неможлива без учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки» [1, с. 32]. Гуманні стосунки педагога щодо учнів складаються з щирості та інтересу до особистості дитини, у повазі до його думки, сміливості висловлення власної думки, розуміння індивідуальних обставин отримання досвіду життєдіяльності.

Отже, толерантність у педагогічній діяльності не є поступкою перед принципами моральності, поблажливостю чи потуранням як бездіяльністю, коли чиниться зло, а активна позиція педагога, що проявляється у визнанні конституційних свобод людини: праві на свободу думки, віросповідання, але й виконанні обов'язку терпеливості у взаєминах та неутручанні в простір та переконання іншого. Реакція на соціальну несправедливість повинна носити людяний характер, аргументовану думку, мати чітку позицію у протистоянні злу та сміливості у формах відстоювання добра. Свою діяльність сучасний педагог повинен будувати на принципах гуманізму, толерантності, проявляти цілеспрямованість власної позиції у моральних, загальнолюдських, громадянських цінностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А. Освіта і вчитель у контексті українського державотворення. *Матеріали до доповіді на загальних зборах АПН України 15-16 грудня 1998 р.* Київ, 1995. 33 с.
2. Пальчевський С. Педагогіка: Навч. посібник. Київ: Каравела, 2007. 576 с.
3. Педагогічна майстерність: Підручник За ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ: СПД Богданова, 2008. 376 с.
4. Словник української мови. <https://slovotvir.org.ua/words/tolerantnist>
5. Улюкаєва І. Історія дошкільної педагогіки. Підручник. Харків. В-во «Діса плюс», 2016. 354 с.
6. Ящук І. П. Основи соціального партнерства в навчально-виховному закладі у творчій спадщині В. Сухомлинського. *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 1.46. С.176–180.

Ольга Стребна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії й методики дошкільної,
початкової освіти та мовних комунікацій
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ЯНУША КОРЧАКА

Серед реформаторів педагогічної практики ХХ століття своїми самобутніми ідеями, підходами виділяється польський діяч освіти, лікар і письменник Я. Корчак, спадщина якого нині належить усьому світові. Його інноваційні для свого часу виховні й формувальні месиджі стали результатом активної практичної роботи з дітьми різних національностей. Викладені ці ідеї в понад 20-х педагогічних книжках і статтях, кожна з яких заслуговує на спеціальну, виокремлену увагу.

Книжка Я. Корчака «Право дитини на повагу» («Prawo dziecka do szacunku»), що вийшла друком у Варшаві 1929 року і яку варто класифікувати, без будь-якого сумніву, як концептуальне і маніфестувальне дослідження, потребує окремої обсервації, оскільки в ній закумульовано найпосутніші умовиводи і месиджі, напрацьовані педагогом упродовж його активної практичної діяльності й науково-літературної практики. З одного боку, «Право дитини на повагу», підводить підсумок багаторічним роздумам, спостереженням, висновкам Я. Корчака за складним, суперечливим феноменом дитини й дитячого світу, а з іншого – розробляє, реалізує основу, принципи взаємодії з учнями, формулює нові проблемні виклики, завдання, варті педагогіки тієї епохи. У праці «Право дитини на повагу» педагог проаналізував реальне становище дітей в навколишньому суспільстві й показав пряму залежність дитячого єства від психології, поведінки, стереотипів, притаманних дорослим. Він одним із перших «виявив ієрархічний принцип організації соціуму, що ґрунтується за маркувальною ознакою «менший» – «старший», за

якою перевага однозначно віддається тому, хто «більший» за віком, за кількісним, формально вираженим життєвим досвідом» [2]. «Пошану й подив викликає велике, те, що займає більше місця. Малий – звичайний, нецікавий. Малі люди, малі потреби, радощі і смутки» [1, с.3], «... про дитину радяться й виносять постанови. Але хто наївно питається думки й згоди, що ж дитина може сказати?» [1, с.5], «існують начебто два життя: одне серйозне, шанобливе, інше – яке поблажливо толерують, воно має меншу вартість» [1, с.14], – такими ідеями, думками й ознаками Я. Корчак окреслює природу організації ієрархічної соціальної моделі, що відділяє, роз'єднує людей за віковим принципом.

Основна думка вчителя полягає в тому, що маленькі діти, навіть підлітки, зазвичай виступають в ролі інструментів в руках дорослих. Як маленька дитина, так і трохи старша не лише позбавлені будь-яких ознак рівноправ'я з дорослими, але й не можуть претендувати на нього, оскільки це виключається усталеними цінностями й педагогічними підходами у світі дорослих. Ба більше, Я. Корчак доходить висновку про те, що дитина майже абсолютно залежна від світу дорослих і сама, без зовнішньої участі, не в змозі подолати, вирватися із цієї принизливої та руйнівної підвладності. «А дитина тупцює безпорадно з підручником, м'ячем і лялькою. Передчуває, що без неї, понад нею відбувається щось важливе й нездоланне, щось таке, що визначає долю й долю, карає, винагороджує й ламає» [1, с.5] – резюмує він власний багаторічний досвід та спостереження над несвободою дітей у світі дорослих. Традиційно дитина є лише «об'єктом» виховної діяльності з боку старших – батьків, учителів, які ухвалюють за неї рішення, роблять вибір і визначають її життєву стежу.

У той час педагог-мислитель уважав, що внутрішнє і зовнішнє життя дитини представляє собою реальність, принципово відмінну від життя дорослого, і що ця «дитяча» реальність не тільки не завжди відкрита й очевидна для дорослих, але й управляється і контролюється значними механізмами і

законами, які в принципі недоступні останнім. Це був надзвичайно сміливий і незвичайний для того часу висновок.

Я. Корчак у «Право дитини на повагу» робить іще один вагомий педагогічний посил, смисл якого полягає в тому, що необхідно відмовитися від опозиції «дитина» – «дорослий», яка тільки поглиблює прірву між цими ментально-віковими категоріями і загострює стосунки у і без того складному соціумі. Альтернативу такій опозиції, такому протиставленню він убачає у ментальній єдності дітей і дорослих, для досягнення чого саме дорослому необхідно кардинально переглянути свої цінності, відмовитися від догматичних установок, від позиції зверхності й зробити крок назустріч світу дитини. Відомий педагог був переконаний, що для дорослих конче важливо психологічно зближуватися із світом, цінностями, інтересами дітей, вдумливо вивчати їх, розуміти дитячі потреби, почуття, бажання, убоління: «Не деспотичний наказ, накинута дисципліна і недовірливий контроль, а тактовне порозуміння, віра в досвід, співпраця і співжиття» [1, с.18]. А безпосередня взаємодія з дітьми звучить як заповідь: «Люби свою дитину будь-якою – не талановитою, не успішною, дорослою. Спілкуючись із нею – радій, оскільки дитина – це свято, яке поки що з тобою» [2].

Педагогічна спадщина Я. Корчака, його праця «Право дитини на повагу», стала одним із факторів активної демократизації навчання учнів, що набуло поширення в європейській системі освіти другої половини ХХ століття, а також є безпосереднім джерелом концепції дитиноцентризму, що притаманна українській школі. Отже, у цьому і полягає один із найбільш фундаментальних внесків Я. Корчака у світову педагогічну думку й практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корчак Януш. Право на повагу. / Упоряд. І. Ковальчук, пер. з пол. І. Ковальчук, Б. Матіяш, Р. Свято. Київ: Дух і Літера, 2012. 382 с.

2. Korczak J. Jak kochać dziecko / J. Korczak. Warszawa-Kraków : Wyd. П. J. Mortkowicz, 1929.

Анна Федорович

кандидат педагогічних наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ПЕДАГОГІКА ДИТИНИ ЯНУША КОРЧАКА

Проблема виховання молодого покоління завжди цікавила людство. Науковці різних галузей намагалися пояснити значення та вплив конкретного етапу життя на становлення та формування особистості. Філософи, педагоги, соціологи, психологи, медики постійно вивчали дитинство як важливий період буття людини. У різні історичні епохи його роль трактувалася по-різному. Змінювалися підходи до пояснення сутності Людини, поглиблювалися уявлення та судження про Дитину.

Тривалі дослідження феноменів «дитини» та «дитинства» уможливили виникнення дитинознавчих (людинознавчих) наук, котрі й сьогодні здійснюють своє призначення щодо розвитку даної проблеми. Чим більше вчені дізнавалися про природу та сутність дитини, тим більше уваги приділяли пошуку шляхів її виховання. Тому звернення до педагогічної спадщини дасть змогу критично переосмислити здобутки минулого.

Одним із тих, хто «оберігав» дитину був відомий польський вчений, педагог Януш Корчак. У свій час він намагався змінити ставлення до світу дитинства, підкреслюючи важливість довіри, порозуміння, свободи у взаєминах дорослих і дітей. Жертовний подвиг вихователя, відомий усім, без сумніву доводить істинність педагогічного гуманізму. Його ідеї мали значний вплив на розвиток людознавчих наук у світі, а метою життя було – навчити розуміти і

любити чудове, повне життя і яскравих несподіванок творче «не знаю» сучасної йому науки про дитину [1, с.17].

Усе своє життя Я. Корчак закликав підтримувати інтереси та потреби дитини, надавати їй можливості вибору власного шляху саморозкриття та розвитку. Для нього дитина – повноцінна особистість, котра повинна мати можливості для самопізнання, самовдосконалення, вибудовування своєї життєвої програми. Тому він не виокремлював чітких періодів становлення людини, вважаючи їх занадто умовними. Його думка «немає дітей – є люди» доводить необхідність накопичення досвіду особистістю, переживання конкретних ситуацій, обставин для усвідомлення дій, висновків, наслідків, набуття важливих здатностей. Лише активність, емоційні переживання, реалізація прагнень, практикування дають змогу самоствердитись. Глибоко поважаючи дитину, визнавав її розумною, такою, що «знає» себе і свої потреби, а педагогіку тлумачив як науку «про розвиваючу людину» [2].

Пріоритетним для Януша Корчака було вивчення дитини. Для того, щоб вихователь зміг допомогти їй, забезпечити належний рівень освітнього процесу, досягти мети виховання – слід знати особливості її розвитку, саморозвитку, самоактуалізації. Тоді, на його думку, він зможе підібрати потрібні засоби, організувати необхідну життєдіяльність (оздоровчу, предметну, пізнавальну і т.п.). До прикладу, працюючи в будинку сиріт, він здійснював щоденні антропометричні вимірювання дітей для того, щоб знати про відхилення у їхньому фізичному розвитку та мати змогу корегувати його, подбати про здоров'я. Адже поганий стан може визначатися не лише умовами харчування, догляду, режиму дня, а й відносинами з ровесниками, учителями, успіхами (психоемоційними обставинами) і т.д.

Польський вчений говорив про лікувальну педагогіку, котра включає знання різних наук та орієнтує на пошук належної системи супроводу, зокрема, подолання труднощів, уникнення негативів, спрямування на формування позитивних якостей, набуття самостійності та самовиховної активності,

ініціативи, незалежності маленькою особистістю. Тоді впевненість у власних духовних силах, адекватна самооцінка сприятимуть відповідальності, самовизначенню, самореалізації в майбутньому.

Власне сутність лікувальної педагогіки у тому, щоб зрозуміти дитину: визначити мотиви діяльності, причини викривлень у поведінці, відхилень у розвитку; наповнити потрібним змістом її життєдіяльність, передбачаючи можливості для успішності, тріумфу, самоствердження. На його думку, знання про дитину є обов'язковими для вихователя, що здійснює освітній процес. Тому він дбав про педагогічну та психологічну культуру педагогів, наголошуючи на важливості постійного вивчення кожної маленької людини задля надання їй необхідної підтримки та допомоги.

Педагогіка дитини Я. Корчака полягає у тому, щоб любити, поважати її, визнавати авторитет, бути рівноправним у взаємодії з нею. Індивідуальний підхід, партнерство, моральність, гуманізм, діалогічність, безкорисливість, відсутність примусу визначають її дієвість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Я. Як любити дітей / Пер. з пол. В.В. Лисиці; Упоряд. П.В. Вовк; Передм. М.Ф. Шабаєвої. Київ: Радянська школа, 1976. 160 с.
2. Кочубей Т. Філософія дитинства у спадку педагогів-мислителів XVII–XX століть. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 3). С. 257 – 267.

Олександра Холтобіна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри технологій дистанційного навчання

та цифрової дидактики в дошкільній освіті

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ВИХОВАННЯ ДИТИНИ У СПАДЩИНІ ЯНУША КОРЧАКА

Вступ України до європейського освітнього простору, демократизація суспільних відносин обумовлюють якісно нові вимоги до освіти: сучасність, доступність, модернізація та конкурентоспроможність. Міжнародною організацією ЮНЕСКО Януша Корчака визнано одним із найвидатніших педагогів ХХ століття.

Період дитинства – унікальний, початковий етап становлення особистості. Януш Корчак засуджує помилкову позицію дорослих, пов'язану з очікуванням майбутнього життя дитини, нехтування тим, що «дитину радує, засмучує, дивує, гніває, втішає саме сьогодні» [1, с. 21–22].

Януш Корчак рішуче виступає проти педагогіки заборон і покарань, роз'яснює батькам і вихователям, як важливо для нормального розвитку дітей і спокою дорослих довіряти дитині, поважати її право бути такою, якою вона є. Все досягнуте муштрою, насильством, заборонами – ненадійне. Мислитель роз'яснює батькам і вихователям, як важливо для нормального розвитку дітей і спокою дорослих довіряти, поважати право бути такими, якими вони є.

Провідними напрямками в літературно-педагогічній творчості, професійній діяльності є такі ствердження: любов до дитини, визнання рівноцінності (рівноправності) у взаємодії з дорослими, повага до її прав, позитивного в особистості та дитячому колективі. В процесі життя слід ураховувати такі принципи: індивідуального підходу до дитини, самовиховання, самоуправління, зв'язку виховання з життям. Також

наголошуються такі цінності: здоров'я дитини, почуття безпеки, авторитет у світі дорослих, моральність.

Основою життя Януша Корчака була дитина, її потреби, духовний світ і виховання. Усе своє життя присвятив дітям, вихованню та їх проблемам. У процесі освітянської діяльності усе робилось для того, щоб зблизити два безмежні світи: дитячий і дорослий. У своїй творчості письменник плекав, виховувати в людині людину. Педагогічне кредо видатної людини є любов до дітей, повага до особистості, дбайливе ставлення до її внутрішнього світу. Провідна ідея визначалася у пошуку прихованих зв'язків між вихованням дітей і майбутнім, між дитинством і зрілим віком [3, с. 9].

Талант видатної людини-педагога органічно поєднувався в ньому з талантом майстра слова. Літературна спадщина дає змогу побачити нескінчений шлях стурбованої людини. У Януша Корчака був своєрідний стиль, який повністю відповідав визначенню проблем дитинства. Твори насичені роздумами про кращу людину і кращий світ. Міркування письменника відображалося у начерках з натури, з практики та спостереженнях [2, с. 134].

Януш Корчак особисто ще з раннього дитинства відчував потребу у батьківській підтримці, оскільки втратив їх протягом важких випробувань війни. Тоді майбутній педагог з запалом вирішив розпочати власну справедливу боротьбу за дитину, її душу, права, надії і мрії, бо, як скаже потім український поет у своїй поезії: «Все на світі – з дитини. І в дитині – кінець».

Виходячи з вищезазначеного ми бачимо, що образ маленького вихованця у творах Януша Корчака не тільки багатогранний, але і символічний. У педагогічних працях, у художніх творах дитячий образ – це чудове і неповторне явище. Його образи не схожі на інші, мають такі особливості, які притаманні лише одному йому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко Д., Боярська-Хоменко А. Ідея гуманізму: від Сократа до

Януша Корчака. *Персоналії у науково-педагогічному дискурсі*: Матеріали науково-практичної конференції здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти, вересень 2022 р., кафедра освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. С. 21–22. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6df4076e-544c-42fd-bf21-60a85b071390/content>. (дата звернення: 5.04.2023.).

2. Діденко А. М. Педагогічна спадщина Януша Корчака: історико-ретроспективний аспект. *Наукові праці. Педагогіка*. Випуск 197. Том 209. С. 133–136. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2012/209-197-25.pdf>. (дата звернення: 25.03.2023.).

3. Єрмакова Т. Педагогічні погляди Януша Корчака щодо формування здорової особистості. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. 2014. № 1 (25). С. 8–11. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229325795.pdf>. (дата звернення: 30.03.2023.).

НАПРЯМ ШОСТИЙ

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПОТРЕБИ ДИТИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Вікторія Голуб

*методист кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту
КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»*

ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА ЯК ЗАСІБ ПРОГОВОРЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ ПОТРЕБ СУЧАСНОЇ ДИТИНИ

Дитині задля участі в житті суспільства та досягненні особистісного розвитку в формах та структурах, які надає їй соціум, слід навчитися розуміти й використовувати різні сигнальні коди цього суспільства. Головним кодом є мова, а її конкретне застосування – це створення та розповідання історій, через які суспільство виражає й розповсюджує свої цінності й установки. Усі аспекти дискурсу літератури для дітей і юнацтва, від початку оповіді до експресивних мовних засобів, визначені й сформовані системою цінностей та вірувань, які суспільство сповідує та використовує для осмислення світу. Згаданий набір цінностей виконує дві важливі функції – соціальну (визначення та підтримання цінностей групи) та когнітивну (надання змістовної організації соціальних установок й відносин, які складають сюжет конкретного тексту) [5, с.360].

«Все сучасне виховання прагне до того, аби дитина була зручною; послідовно, крок за кроком прямує до того, аби її приспати, пригасити, знищити все, що є волею та свободою дитини, силою її духу, її бажань та замірів»[3, с.18] Зазначена цитата може бути застосована і до літератури для дітей, яка обслуговувала інтереси тоталітарного суспільства та мала на меті виховати слухняного громадянина, який не ставить зайвих питань, не вносить

ініціатив, а виконує вказівки «згори». Однак, на щастя, на сучасну літературу для дітей та юнацтва вплинув вільний світ, ринкова економіка, яка працює за законами попиту й пропозиції, а тому нарочито повчальна форма перестала бути привабливою. Натомість механізми зацікавлення, здивування, затягування в гру посіли чільне місце в арсеналі художніх засобів дитячих авторів.

Сповнена пригод розповідь про події, яка ненав'язливо пропонує порушити глибші смислові пласти, має більшу ефективність.

В. Кизилова визначає література для дітей та юнацтва як «художні твори різних родів і жанрів, що на рівні своєї формозмістової єдності адресовані читачу відповідної вікової категорії, задовольняють його емоційні, естетичні й етичні запити, можуть мати подвійну рецепцію (дитина й дорослий), взалежнюються від законів, властивих художній словесності взагалі»[2, с.5]. Саме поняття «подвійної адресації» уможливило проговорення проблеми з різних позицій: як з дорослої, так і з дитячої. Такий прийом дозволяє батькам (дорослим) подивитися на себе очима дитини, тобто врівноважує права дорослого та дитини в оцінці певної ситуації. Багатоплановість книги свідчить про її вагомість у пізнанні людиною самої себе та спільноти, до якої вона належить.

Тексти для дітей можна розглядати як форму «психологічного діалогу: дитина отримує інформацію, освоює морально-етичний, світоглядний, поведінковий канон, дорослий перевіряє власні життєві стереотипи»[4, с. 23]. Тому потреба здобути знання чи досвід є нагальною в процесі становлення особистості. Література дозволяє задовольнити цю потребу шляхом захопливої гри, у якій дослідження світу навколо може перетворитися на пошук відповідей на запитання: «Хто я?», «Який я?», «Чому я такий?».

Вартісний твір для дитини має виконувати ту ж мету, що й будь-який текст: «Книжка досягає своєї мети щоразу, коли, відклавши її, ти починаєш снувати нитку власних думок» [3, с.10].

Сучасна література для дітей і юнацтва поряд із традиційними темами, такими, як морально-етична тема, яка втілена у зображенні боротьби добра зі злом, наголошенні важливості родинних, національних та загальнолюдських цінностей; тема дитинства; соціально-психологічна тема, яка порушує проблему становлення духовного та культурного світогляду дитини; історична, що пропагує любов до рідної землі через трансляцію української культури та традиції [1, с.57–58], торкається й екзистенційних тем, що є свідченням «тенденції тематичного розтабування» [1, с.68].

Різноплановість сучасних текстів для дітей засвідчує реалізацію права дитини бути собою, робити помилки, жити сьогоднішнім днем та опиратися виховним впливам, які суперечать її переконанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст. Київ : Академвидав, 2018. 320 с.
2. Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: Новітній дискурс : навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. заклад. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
3. Корчак Януш. Дитя людське: Вибрані твори /пер. з пол. Київ: Дух і Література, 2007. 536 с.
4. Мацевко-Бекерська Л. В. Дитяча література як форма діалогу культур: герменевтичний аспект. *Література. Діти. Час: Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва*. Вип. 1. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. С.17–25.
5. Robyn McCallum, John Stephens. Ideology and Children's Books. *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature/ Edited by Shelby Wolf, Karen Coats, Patricia Enciso, Christine Jenkins*. New York : Routledge, 2011. P. 359–371.

Христина Деордіца

учитель початкової школи «KAIZEN»

м. Івано-Франківськ

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА У ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛИХ ШКІЛ «KAIZEN»

Головні моральні засади філософії дитини і педагогіки Януша Корчака – цінність людського життя, повага до дитини, до її фундаментальних потреб і екзистенціональних прав [2]. Проблема діалогу дитини з суспільством і навколишнім середовищем, як її розумів Корчак, полягає у тому, наскільки задовольняються фундаментальні потреби дитини, до яких він відносив: потребу в безумовній любові і прийнятті; потребу в безпеці; потребу в увазі; потребу в участі прийняття рішень; потребу у свободі дії та гри; потребу в повазі до індивідуальності; потребу в зростанні та розвитку; потребу в засвоєнні знань та навичок [4]. Якщо ці потреби задоволені повною мірою – дитина зростає без особливих труднощів. Недостатнє задоволення будь-якої з цих потреб перешкоджає формуванню основних структур особистості (почуття особистої гідності, упевненості в собі тощо), які допомагають людині жити в гармонії з собою і довкіллям.

Нині освітяни в усьому світі зорієнтовані на те, щоб виростити компетентну особистість. Відкриваючи дитині світ у єдності чотирьох світів Природи, Культури, Людей, і власного «Я», педагоги і батьки повинні зробити все залежне від них, щоб у першу чергу задовольнити потреби дитини:

– фізіологічні (належна гігієна, здорове харчування, відпочинок та сон, медична допомога);

– безпека (дитина повинна відчувати себе в безпеці вдома, у школі, на вулиці та в інших місцях, де вона перебуває. В цьому пункті головне не сплутати поняття «безпека» та «захищеність». Захищеність – це коли є той

самий «дорослий і сильний» до якого можна прийти і пожалітися, і він вирішить твої проблеми. Дитина має бути саме в безпеці (так звучить у Корчака), а не під захистом);

– любов та дбайливість (дитина повинна отримувати достатню кількість уваги, любові та відчуття турботи від батьків, родичів, вихователів. Ми маємо приймати дитину такою, яка вона є);

– соціальна взаємодія (дитина повинна мати можливість взаємодіяти з іншими дітьми та дорослими, розвивати соціальні навички та навички спілкування. Потреба свободи у грі та дії. Дитинство – це і є одна велика гра, через яку діти отримують фундаментальне розуміння спілкування, взаємодії);

– хороші умови для навчання та розвитку (дитина повинна мати доступ до якісної освіти та можливості для розвитку своїх здібностей та талантів. Сучасна система НУШ все робить для цього. Нові школи старанно намагаються створити умови комфортного розвитку, навчання дитини);

– культурна належність (дитина повинна мати можливість відчувати себе частиною свого культурного середовища та досліджувати світ культури. У дитинстві закладаються морально-культурні основи особистості, її громадянської спрямованості і позиції, що надає можливість прищеплювати національні та загальнолюдські цінності, виховувати повагу до цінностей іншої культури);

– гармонійний фізичний та розумовий розвиток (дитина повинна мати можливість розвивати своє тіло та розум, отримувати необхідні знання та навички для успішного життя. Секції за інтересами, книжки які цікавлять, доступ в інтернет, пошук того, що цікавить дитину: «Питання не в тому, чи розумне дитя, радше – у чому розумне» (Я. Корчак)).

Ідеї Януша Корчака не втратили актуальності й сьогодні, адже і нині його розуміння прав і фундаментальних потреб дитини є вихідною точкою для цілої низки педагогічних концепцій і проєктів, і, зокрема, знайшли відображення у

діяльності KAIZEN Alternative Learning – експериментальної мікро-школи, де підтримують індивідуальність кожної дитини та розвивають потенціал учнів.

Для Kaizen дитина – центр освіти, інтереси та зацікавлення якої стоять на першому місці. Учні такі ж учасники освітнього процесу, як і вчителі. Навчання проходить за вимогами Нової Української Школи (НУШ) та доповнюється американськими державними стандартами навчання (Common Core Standards (USA) [1].

Освітній процес середньої школи тісно пов'язаний з проєктним навчанням за методикою школи SF Brightworks (США). Проєктне навчання допомагає дітям визначити своє покликання, майбутню професію. Діти випробовують себе у мистецькому, технічному, фінансовому та інших напрямках. Працюючи над груповим проєктом, діти вчаться взаємодіяти в команді, ділити свої обов'язки та сфери відповідальності, довіряти одне одному.

Щосереди для учнів молодшої школи Kaizen ГО «Гойра» організовує «лісовий день». Такі єднання з природою дозволяють та спонукають дітей активно досліджувати навколишнє середовище за будь-якої погоди. Крім того, учні стають більш загартованими та пристосованими до життя, а вчителі заохочують дітей до самостійності, закладаючи основні навички виживання.

Школа Kaizen створена для того, щоб діти були вільні, щоб вони мали свою власну думку, щоб вміли критично мислити (розрізняти добро і зло), щоб були відповідальні, щоб вміли вчитися. Якщо дітям бракуватиме якихось знань, щоб вони мали наполегливість та бажання їх здобути, а не казали: «я цього не знаю, тому не буду це робити».

У Kaizen прагнуть навчити дітей бути відповідальними громадянами своєї держави, небайдужими до того, що відбувається в країні, місті, дворі чи будинку [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kaizen, центр альтернативної освіти. URL: <https://edusearch.com.ua/if/school/kaizen-centr-alternativnoi-osviti> (дата звернення: 10.05.2023р.).
2. Сухомлинська О. Філософія дитинства Януша Корчака: як ми розуміємо її сьогодні. *Філософія дитинства Януша Корчака: Фундаментальні потреби дитини в сучасному суспільстві*. Збірник матеріалів науково-практичної конференції з педагогіки та дитячої психології (7–8 квітня 2017 р.). Київ: Дух і Літера. С.22–29.
3. Федоришин Н. Малі школи Kaizen: як у Франківську працює альтернативна освіта. URL: <https://kurs.if.ua/article/mali-shkoly-kaizen-yak-u-frankivsku-praczyuye-alternatyvna-osvita/> (дата звернення: 10.05.2023р.).
4. Януш Корчак. Як любити дітей. Київ: Радянська школа, 1976.160 с.

Наталія Савченко

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ЯНУША КОРЧАКА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

Здоров'я підростаючого покоління – невід'ємна складова частина системи загальнолюдських цінностей будь-якої держави, а важливим елементом збереження й покращення стану здоров'я дітей є відповідність процесу навчання та виховання сучасним вимогам до здоров'язберігальних технологій, особливо у закладах освіти.

У зазначеному контексті звернення до досвіду відомих педагогів дає можливість провести порівняльний аналіз їх надбання й сучасних вимог

суспільства до формування здорової особистості. Зі свого боку, так можна скорегувати процес виховання особистості та спрямувати його на розв'язання найбільш актуальних завдань.

Серед видатних європейських педагогів минулого ХХ ст., які безкорисливо працею та своїм здоров'ям і життям довели суспільству безмежну любов до дітей, котрі залишилися без батьків, був лікар, письменник і вихователь дітей-сиріт Януш Корчак.

Питання формування здорової особистості, з погляду педагогічних ідей Я. Корчака, не мали системного висвітлення.

На основі поєднання педагогічних і медичних підходів сформувалася його педагогічна концепція; теоретично обґрунтовано й частково апробовано основні елементи виховної системи.

Випадково потрапивши до дитячого притулку, який згодом педагог за власні кошти та за власним проектом відреставрував і в якому став директором, Я. Корчак вступає на шлях педагога-реформатора, створюючи педагогіку любові [4]. Основа такої педагогіки – кардинальне перетворення дитячого виховання. Він висував принцип безкорисливості, коли метою виховання стає благо самої дитини. Суттю системи виховання, за Я. Корчаком, є довгий процес проникнення й розвитку в дитині потреби до самопізнання, самоконтролю та волі до самовдосконалення.

Спостереження, ретроспективний аналіз набутого досвіду були покладені в основу педагогічного трактату «Як любити дитину». Педагог переконується в необхідності формування соціальної програми та створення педагогічної системи, яка б визнавала й поважала права дитини, постійно дбала про них, забезпечувала відповідні умови для їхнього фізичного та розумового розвитку.

Сучасні науковці зазначають, що його принципи розвитку дитини співзвучні концепціям виховання й розвитку дітей відомих психологів [2; 6]. Так, подібно до принципів розвитку в діяльності Л. Виготського, Я. Корчак вважав, що в процесі історичного розвитку відбувається продовження

дитинства та одночасне прискорення темпів психічного розвитку на більш ранніх стадіях: «...подовжуються роки наполегливого навчання, все більше шкіл, іспитів, друкованого слова...» [6].

Особливого значення Я. Корчак надавав кожному виду діяльності дітей, який притаманний кожному віку. Ним обґрунтовано етапи розвитку дитини, які зближують його, як було визначено Г. Корнетовою та Н. Ушаковою, із концепціями провідної діяльності А. Леонтьєва й Д. Ельконіна. Опис Я. Корчаком етапів розвитку немовляти з матір'ю подібні до характеристик Т. Бауера, дослідника в галузі психології немовлячого віку [1].

У педагогічній системі Я. Корчака фізичне виховання було одним зі складників загальної системи всебічного виховання дітей і молоді. Характерна риса цієї системи – відсутність примусу до вихованців, їх опертя на свободу й засади, які діти самі свідомо сприймали [3].

Особливою характеристикою організації оздоровчого виховання дітей, за Я. Корчаком, були профілактика психічних і фізичних захворювань; формування вмінь та навичок збереження й зміцнення власного здоров'я; систематичні медичні обстеження дітей; свідоме визначення вихованцями потребив здоровому способі життя вимогливе ставлення до раціону харчування дітей [3].

Фізичні вправи, рухливі та спортивні ігри, ранкова гімнастика, туристичні походи – невід'ємна складова частина щоденного життя дітей із метою їхнього всебічного розвитку. Велике значення для загартування дітей і зміцнення їхнього здоров'я мали піші прогулянки на свіжому повітрі. Щороку його вихованці виїжджали до літнього табору. Це давало їм можливість активно відпочивати, брати участь у туристських походах, навчатися плавання, щоденно грати в рухливі та спортивні ігри [7].

Винятково важливого значення в освітньому процесі Я. Корчак надавав професійно-особистісним якостям учителя. У своїй діяльності польський педагог намагався досягти високого професіоналізму. Саме на основі власного

педагогічного досвіду гуманіст обґрунтував основи педагогічної етики, яка сформувалася на основі положень щодо загального ставлення педагога до дитини. У своїх творах педагог неодноразово звертався до питання щодо ролі та завдань вихователя в процесі формування особистості, побудови стосунків учителя й учня, виховання в учнів потреби в здоров'ї.

Незважаючи ні на що, сміливу зацікавленість гуманістичною педагогікою польського педагога-опікуна виявляв видатний педагог В. Сухомлинський. «Педагогіка серця» Я. Корчака була для нього духовно близькою й мала значний вплив на формування його гуманістичних педагогічних переконань навіть в умовах радянської дійсності. В. Сухомлинський, увібравши у свою педагогіку гуманістичні ідеї великих попередників та традиції народного виховання, зумів створити власну педагогічну систему, яка утверджувала гуманістичні цінності [5].

У педагогічній спадщині Я. Корчака можна знайти різнобічну програму оновлення людини, на засадах якої він намагався розв'язати проблему перебудови суспільного життя. У тогочасних умовах він не мав можливості розгорнути виховну діяльність у широких масштабах. Глибоко розуміючи значення роботи на ґрунті виховання знедолених дітей, він усі свої сили й любов, набуті знання та досвід віддавав опікунській педагогіці та саме там він зумів досягнути неперевершених результатів [4].

Отже, провідною ідеєю педагогічної діяльності Я. Корчака була персоналістична орієнтація. Він створив унікальну педагогічну концепцію, у центрі якої – дитина з її правами. Провідна ідея корчаківської суб'єкт-суб'єктної педагогіки – створення такої виховної атмосфери, яка б сприяла розвитку особистості в найкращому для неї напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антологія гуманістичної педагогіки: Д. Дьюї, М. Монтесорі, Я. Корчак. Київ: АСОУ, 2009. С. 17–20.

2. Валєєва Р. Педагогічне кредо Януша Корчака. *Народна освіта*. 2003. № 10. С. 205–213.
3. Вільчковський Е. Януш Корчак про фізичне виховання дітей та молоді. Київ: 2012. № 3 (19). С. 13–16.
4. Головка М. Проблема педагогічного супроводу дитинства в педагогіці Я. Корчака. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. Вип. 1. С. 41–43.
5. Єрмакова Т. Сухомлинський В. про збереження і зміцнення здоров'я старшокласників. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2008. Вип. 21. С. 35.
6. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії. Київ: 1997. 302 с.
7. Корчак Я. Вибрані педагогічні твори. Педагогіка, 1979. 352 с.

Олександра Свйонтик

*кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Наталія Шумик

*магістр спеціальності Дошкільна освіта
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ОПОВІДАННЯ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ МОРАЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На шляху оновлення змісту освітньої практики в кризових умовах суспільного буття, коли Україна виборює незалежність на політичному, економічному, освітньому фронтах, важливим аспектом є використання кращих здобутків педагогів-гуманістів. До плеяди найкращих авторів творів для дітей у

формуванні ціннісних орієнтирів належать Ш. Амонашвілі, О. Буцень, М. Вінграновський, О. Дерма

нський, Я. Корчак, І. Калинець, І. Малкович, В. Нестайко, В. Симоненко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та ін. Звернення до дитини як до найвищої цінності людства зустрічаємо у педагогічних працях Я. Корчака «Як любити дитину», В. Сухомлинський «Серце віддаю дітям», Ш. Амонашвілі «Здраствуйте, діти!». Зокрема у праці «Як любити дитину» підкреслено: «... діти заслуговують поваги, довіри і дружнього ставлення, демонстрації дорослими того, що їм приємно перебувати разом в атмосфері приємних відчуттів, веселого сміху, перших зусиль і здивувань, чистих, світлих і милих радостей пізнання світу» [4].

Сучасні педагоги, які працюють з дітьми дошкільного віку, стоять у витоків процесу прийняття та усвідомлення малюками моральних категорій. Важливим є процес самоосвіти вихователів у розвитку знань та умінь, зацікавлення новаціями у сфері педагогіки та психології, щоб освіта для дошкільнят носила актуальний характер, відповідала перспективам та прогресивним змінам у соціальній, громадянській, технологічній, економічній сферах. Період дошкільного дитинства закладає основи світогляду, формує компетенції, щоб «забезпечити умови, за яких кожна дитина ростиме щасливою та стане успішною..., адже кожна дитина – особлива, тож потребує індивідуального підходу, орієнтованого на її здібності, потреби та інтереси» [1]. Визнання дитини головною цінністю людства вимагає від педагогів та батьків у процесі виховання застосовувати ідеї особистісно орієнтованої педагогіки.

Моральність як найтонша сфера людської свідомості потребує постійного обговорення, демонстрації на прикладі у проявах під час соціальної взаємодії, обговорення відчуттів, емоційних вражень. Мораль регулює поведінку людини в усіх сферах суспільного життя.

Програма і методичні рекомендації орієнтованого змісту національного виховання в Україні визначають шляхи утвердження загальнолюдської моралі,

де «виховання ідеалів Добра, Правди, Свободи, Любові, Дружби, Справедливості, Совісті, людської Гідності, моральної свідомості і моральних переконань, моральних почуттів відбивають ставлення до Батьківщини, людей і самих себе» [2, с. 6]. Прийняття цінностей загальнолюдської моралі у міжособистісних взаєминах потребує проявів співчуття, любові, підтримки, сміливості у вчинках, готовності стати на захист справедливості, правди.

Сучасні дослідники психологічних особливостей впливу емоцій на розвиток дитини, зокрема В. Панок, Т. Титаренко, акцентують увагу на тому, що дитина в силу особистісних потреб психо-емоційного розвитку мають потребу «педагогічного впливу в саморегуляції, проєктуючи свої дії в моральній ситуації незалежно від контролю та зовнішніх санкцій» [5, с. 131]. Читання дитячої літератури та обговорення її змісту під час морально-етичних бесід з використанням проблемних запитань, які сприяють формуванню самостійних суджень, відображенню відчуттів, роздумів, слугують засобом виховного впливу. Добірка дитячих творів повинна орієнтуватися як на уподобання педагога, його позитивне ставлення до змісту, емоційних переживань героїв, так і носити актуальну для дитини проблематику, відповідну її віку, інтересам.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського у моральному вихованні дітей дає поживу для педагогічного використання виховних творів у роботі з дошкільниками. Збірка творів «Казки школи під голубим небом» призначена для наймолодших слухачів. В ній зібрано твори з темами, які спонукають до роздумів над поняттями любові до рідних, доброти у ставленні до живих істот, бажанні проявити милосердя. Так, оповідання «П'ять дубів» розповідає про бережливе ставлення до природи, важливість особистісної участі людини в озелененні планети, формуванні такої риси як відповідальність. Моральність у дошкільників сприймається на рівні емоцій, участі у природоохоронних заходах, спостереженні за природою, милуванні тощо. Для дошкільників ознайомлення з розповідями про пригоди дітей, їх суспільно корисну діяльність спонукають до роздумів та бажання долучитися до добрих справ [6, с. 120].

Розкриваючи зміст морального виховання, В. Сухомлинський із багатого спектра моральних якостей виділив людяність, доброту, чуйність, співпереживання, готовність прийти людині на допомогу. Автор підкреслював те, що «справжньою школою людяності» є перебування у сім'ї, проявах турботи у взаєминах з рідними та близькими. Педагог у формуванні моральних якостей дитини вважав необхідним використання казок та оповідань, які несуть виховне спрямування, розповідь про події, які близькі її життю, мають практичне значення, знаходять відгук у переживаннях. Любов до матері займає окреме місце у творчій спадщині В. Сухомлинського. Їй присвячено як наукові статті у значимості виховання дитини, а також ряд творів для читання з дітьми. Так, оповідання «Яблуко в осінньому саду» подає зразок поведінки двох сестер, які зуміли правильно поділити найгарніше смачне яблуко, згадавши про те, як зрадіє мама, коли вони принесуть плід для неї [3, с. 58]. Діти, опрацьовуючи на морально-етичній бесіді мають змогу висловитися, поділитися думками, спогадами спільних справ, проявами добрих почуттів щодо найрідніших, спроектувати наступні дії. Оповідання цікаві, сюжет зрозумілий, близький для приймання та розуміння старшим дошкільникам. Вихованці виробляють вміння зіставляти власні відчуття, самостійно приймати рішення, проявляти любов, турботу, доброту.

У дошкільному віці з'являються передумови до рефлексивного мислення як здатність людини аналізувати свої дії, вчинки, мотиви та співвідносити їх із загальнолюдськими цінностями, а також з діями, вчинками та мотивами інших людей. За В. Сухомлинським, виховання рефлексивного мислення – це насамперед виховання в дитини «відчуття серцем іншої людини». Необхідно вчити дітей ставити себе на місце інших людей, радіти за успіхи, співчувати невдачам.

Педагоги, виховуючи дітей з дошкільного віку, за допомогою художньої літератури формують світогляд малюків, апелюють до добрих почуттів. Людяність, доброта, доброзичливість народжуються в праці, в хвилюванні про

близьких, турботі про красу навколишнього світу. Діти потребують доброти, ласки і разом з цим вони здатні віддавати свою доброту всьому живому. Головне завдання вихователів і батьків – дати змогу замислитися над подіями, відчуттями героїв творів, щоб бути чуйними, допомагати зберегти свою доброту на все життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція від 22 січня 2021 <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876>
2. Богуш А. Духовність і моральність: виховний контекст *Дошкільне виховання*. 2009. №10. С. 5–7.
3. Виховуємо відповідальність (за творами В. Сухомлинського): хрестоматія. Упорядн. Н. З. Дудник, О. О. Свйонтик. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. 112 с.
4. Корчак Я. Як любити дитину. <https://knigogo.com.ua/chitati-online/yak-lyubyty-dytynu/>
5. Основи практичної психології. За ред. В. Панка: Підручник. Вид. 3-тє. Київ: Либідь, 2006. 536 с.
6. Сухомлинський В. Казки школи під голубим небом: казки, притчі, оповідання. Упоряд. О. В. Сухомлинська. Київ: Освіта, 1991. 191с.

Катерина Суятинова

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дошкільної освіти,

Криворізький державний педагогічний університет

ПОТРЕБИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах сучасного реформування освіти зміни, які відбуваються, в першу чергу стосуються первинної складової частини системи безперервної освіти в

Україні – дошкільної освіти. Однією з важливих проблем вивчення особливостей становлення особистості дитини дошкільного віку є дослідження потребово-мотиваційної сфери.

У психологічних джерелах велика увага приділяється дослідженню потребово-мотиваційної сфери. Так, на думку психологів, потреби є першоджерелом психічної активності дитини. Найважливішими потребами є соціогенні, які породжуються життям дитини в соціумі [5, с. 35].

У психологічному словнику потреба визначається як «стан особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому, що виражає необхідність, нужду у чомусь і є рушійною силою їх активності. Потреби умовно поділяють на біологічні, соціальні та особистісні» [4]. «Потреба — це основна рушійна сила розвитку людини, яка збуджує потяг. Завдяки потребам життя набуває цілеспрямованості, і цим досягається задоволення потреби або запобігається неприємне зіткнення із середовищем» [6, с.351]. Потреби дитини базуються на теоріях становлення особистості, вихованні та соціалізації.

У 1943 р. А. Маслоу представив ієрархію потреб людини у формі піраміди: фізіологічні потреби, безпека, любов / ніжність, гідність, самореалізація особистості. А. Маслоу доводив, що в поведінці людини домінують потреби найнижчого незаповненого рівня, і людина надає їм пріоритет лише тоді, коли потреби нижчого порівняно з ним рівня задоволені. Це означає, що людина починає піклуватися про свою безпеку тоді, коли задовольнить найнагальнішу потребу – біологічного виживання. Прагнення до любові, поваги виходить на чільне місце у разі, коли людина забезпечена матеріально, має захист від природних і суспільних загроз та перспективу майбутнього (сім'я, здоров'я, власність). Відповідно питання гідності, поваги, а тим більше самореалізації не належать до пріоритетних без задоволення потреб попереднього рівня [2].

Мета публікації – дослідити потреби дітей дошкільного віку.

У Законі України «Про дошкільну освіту» статті 4 визначено, що «дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на: забезпечення всебічного

розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб» [3].

Державний стандарт дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти) на меті має «збереження самоцінності дошкільного дитинства, визначення особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку, забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою» [1]. У результаті здобуття дошкільної освіти у дитини повинні сформуватися за різними освітніми напрямками, які спрямовані на розвиток особистості, ключові компетентності: інваріантний складник – рухова, здоров'язбережувальна, особистісна, предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична, дослідницька, природничо-екологічна, навички орієнтовані на сталий розвиток, ігрова компетентність, соціально-громадянська, мовленнєва, комунікативна, художньо-мовленнєва, мистецько-творча. Так, в освітньому напрямі «Особистість дитини» мають задовольнятися такі потреби: «задоволення природної потреби у руховій активності; емоційно-ціннісне ставлення: виявляє інтерес і потребу у фізичному вдосконаленні; потреба в опануванні способами збереження та зміцнення власного здоров'я; емоційно-ціннісне ставлення: виявляє потребу в засвоєнні способів збереження власного здоров'я, орієнтованих на самопізнання та реалізацію особистої активності в житті та ін.» [1].

У процесі задоволення потреб формується шкала цінностей. Цінностями дошкільної освіти є:

- «визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості;
- щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті;
- повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду;

зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини;

– цінувати життя і благополуччя як вміння плекати, підтримувати та створювати сприятливі умови для себе та інших у безпечному середовищі в природному та соціальному оточенні;

– розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей;

– збереження традицій національного досвіду сімейного та суспільного виховання для збагачення культурного потенціалу взаємодії між поколіннями» [1].

Отже, беззаперечним є факт того, що дошкільний вік є періодом становлення особистості та періодом, в якому закладається емоційно-ціннісне ставлення до життя. Цінності завжди розглядаються у межах потреб людини, бажань, мотивів, намірів, дій. На сучасному етапі військових подій потреби кожної дитини, незважаючи на її місцезнаходження та перебування, потребують вивчення. У цьому ми і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення 25.04.2023).

2. Дем'янчук О. П. Піраміда Маслоу як методологія пояснення політичної участі. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/149238556.pdf> (дата звернення 25.04.2023).

3. Про дошкільну освіту : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 27.04.2023).

4. Психологічний словник / Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова/ За ред. Н. А. Побірченко. URL :

<https://docplayer.net/82924448-Psihologichniy-slovník-avt-uklad-v-v-sinyavskiy-o-p-sergieienkova-za-red-n-a-pobirchenko.html> (дата звернення 25.04.2023).

5. Розвиток особистості в різних умовах соціалізації: колективна монографія / за науковою редакцією професора Л. О. Калмикової, професора Г. О. Хомич. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2016. 472 с. С. 35

6. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf (дата звернення 25.04.2023).

Ірина Ткаченко

старший учитель,

Комунальний заклад «Харківська спеціальна школа №7»

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ, ЗОРІЄНТОВАНОГО НА ЦІЛІСНИЙ РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Формування готовності учня до життя у сучасному соціопросторі визначають характер запроваджуваних змін в освіті, її зорієнтованість на вільний розвиток людини у відкритому суспільстві, на творчу ініціативу, самостійність школярів, освітню мобільність та конкурентоспроможність як майбутніх фахівців. Державним стандартом базової середньої освіти визначено ключові компетентності та наскрізні вміння, необхідні для соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації [1].

Головною метою компетентнісно-зорієнтованої освіти є надання кожному здобувачеві освіти рівних можливостей оволодіти необхідними навичками та стати успішними дорослими.

Особливістю процесу формування компетентностей в шкільні роки є необхідність врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку і потреб здобувачів, а також забезпечення їх просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

Метод навчання, який зосереджується на індивідуальних потребах та інтересах кожного школяра – це навчання, орієнтоване на дитину, коли роль вчителя це вже не лише навчати і надавати інформацію, а й підтримувати та направляти її самостійність в процесі навчання. Навчання, орієнтоване на дитину, базується на думці, що школяра потрібно заохочувати навчатися у своєму власному темпі; пропонувані навчальні завдання мають бути адаптовані відповідно до конкретних потреб і з ухилом до інтересів дитини [2].

Базовими принципами навчання, орієнтованого на дитину є [2]:

- визначення інтересів, хобі та того, що подобається вивчати дитині. Це дає можливість організувати для нього значущу та цікаву діяльність;
- розроблення індивідуального плану навчання: врахування інтересів дитини дає можливість створити план навчання відповідно до її потреб і здібностей;
- заохочення практичного навчання: використання ігрових дій та практичного досвіду, що допомагає дитині вчитися та досліджувати у цікавій та захоплюючій формі;
- постійна підтримка інтересів дитини, її заохочення займатися тим, що цікаво, надання їй матеріалів та підтримки, необхідної для досягнення успіху;
- забезпечення вибору і автономії: свобода вибору того, що дитина хоче вивчати і як хоче цьому навчитися. Це допомагає дитині відчувати, що її цінують і більше інвестують у процес навчання.

У підсумку: мета навчання, орієнтованого на дитину – це допомога дітям стати впевненими та незалежними учнями, які можуть думати самостійно та отримувати задоволення від процесу навчання.

Такий підхід створює умови, коли навчання є активним процесом і допомагає дітям залишатися зацікавленими в навчанні, допомагає відчувати себе цінними, залученими і вмотивованими до навчання, підвищує впевненість і незалежність у навчанні, розвиває критичне мислення та здатність розв'язувати проблеми, що добре послугує їм в майбутньому [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 23.04.2023).
2. Child-centered learning. URL: <https://getgoally.com/blog/neurodiversopedia/child-centered-learning/> (дата звернення: 24.04.2023).

НАПРЯМ СЬОМИЙ

ПСИХОЛОГІЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ТА ТВОРАХ Я. КОРЧАКА

Світлана Діхтяренко

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Катерина Демчук

здобувач вищої освіти

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У РОБОТІ З ТРИВОЖНІСТЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Теоретичні аспекти особистісної тривожності розглядаються в психологічній літературі, перш за все, з точки зору представлення її як переживання певної емоційної модальності, пов'язаної з мотивами поведінки і діяльності. У витоків аналізу цього явища стоять такі дослідники, як Ж. Піаже, Г. Сельє, П. Янг. Феномен тривожності неодноразово ставав предметом вивчення дослідників, але і зараз немає чіткої узгодженості у визначенні і використанні понять, що стосуються явищ тривожного ряду.

Варто наголосити, що існує дві великі групи ознак тривоги. Перша – внутрішні, соматичні ознаки, вони можуть виникати у людини під час хвилювання, друга – зовнішні поведінкові реакції у відповідь на тривожну ситуацію. Складно описати ці прояви, бо вони іноді супроводжують не тільки тривогу, а й певні інші емоційні стани, переживання, це може бути гнів, радість, сум, розпач.

У молодших школярів можна виділити дітей з високим рівнем стійкості, що допомагає дитині почувати себе впевнено та стає важливою особливістю особистості. Аби зрозуміти чому і як відбувається взагалі тривожність у дітей, потрібно прослідкувати та проявом тривожної поведінки ще у дошкільному віці.

Систематичне переживання тривоги, емоцій страху, та розвиток особистісної тривожності приводять до стійких психоемоційних розладів, починають виникати комплекси, поведінкові розлади, комунікативні проблеми, загальна дезадаптація та порушення особистісного розвитку [3].

Важко в дитячому віці жити з особистісною тривожністю через те, що у дитини ще недостатньо розвинені компенсаторні механізми психіки, також ще не розвинулось вміння розвантажуватись та знаходити цікаві заняття для розслаблення та зняття напруги. Як результат, особистісна тривожність росте та досягає високої позначки, це може слугувати внутрішньою перешкодою для запам'ятовування та знайомства з чимось новим, реалізацією своїх здібностей та умінь, комунікація з однокласниками та дорослими, життєвої активності та самореалізації.

У дітей молодшого шкільного віку тривожність виникає через незадоволенням провідних потреб віку і відбувається реалізація в поведінці з переважанням компенсаторних і захисних проявів. Деструктивний вплив на діяльність виникає через тривожні почуття у дітей, тому вони не можуть продуктивно займатися будь-якою діяльністю. Позбутися тривоги дитина сама не здатна, так само як і підвищити самооцінку та впевненість у собі та своїх діях, в результаті чого виникає дезорганізація діяльності та поведінки, і дитина починає діяти менш організовано та плідно. Типове виникнення шкільної тривожності пов'язане з соціально- психологічними чинниками чи проблемою освітньої організації.

За допомогою казкотерапії діти можуть вчитися відрізняти негативних героїв від позитивних, можуть розуміти та аналізувати помилки героїв та в

своєму житті не повторювати такого. Завдяки казковим сюжетам опановують основні життєві принципи. У молодшому шкільному віці у дітей відбувається формування своїх особистісно етичних норм.

Казкотерапія – це вплив практичної психології на внутрішній світ дитини. Психологи вважають, що найбільш продуктивно використовувати з дошкільниками або з дітьми молодшого шкільного віку. Тому що вони ще не здатні оцінити події, які відбуваються в реальному житті, та певним чином проаналізувати їх для того, щоб прийняти рішення [2].

Під час гри, коли дитина перетворюється у казкового героя, вона може ділитися своїми враженнями, емоціями, думками. Так під час сеансів казкотерапії діти засвоюють необхідні моделі поведінки, навчаються реагувати на життєві ситуації, підвищують рівень знань про себе та світ, який їх оточує.

Казки добре розвивають пізнавальну сферу дитини, допомагають виховувати моральні почуття, емпатію, впливають на уявлення особистості про себе, спрямовуючи при цьому розвиток бажань дитини. Казки спираються на те найкраще, що вже є у кожної дитини. Кожна дитина завдяки казкам, може дізнатися про те, що добро завжди перемагає зло і негативні герої караються за погані вчинки. Завдяки розумінню цього, у подальшому дитина буде розуміти, що не можна робити поганого іншим людям, руйнувати чужі речі, сваритися та ображати своїх однолітків тощо.

Під час використання терапії казкою завжди відбувається опора на базові життєві цінності: добро, любов, співпрацю, гідність, віру, спокій, ентузіазм. Казкові легенди, історії, притчі, міфи, дають можливість розповісти про цінності у вигляді ненав'язливих цікавих і захоплюючих сюжетів. Інформація, яка пропонується дітям в такому вигляді, дуже легко, без опору сприймається та аналізується. Казки допомагають попередити про наслідки тих чи інших дитячих вчинків, але не нав'язують життєвих програм [1].

Завдяки казкотерапії дитина може опанувати нові позитивні моделі поведінки для себе, позбавитися тривожності та знизити рівень агресії,

негативних емоцій та страху. Коли дитина слухає або читає казку, це допомагає їй впоратися з певними проблемними думками, невпевненістю у собі та своїх діях, позбутися страху перед новими знайомствами.

На нашу думку, завдяки терапії казкою можна допомогти формуванню особистості дитини, бо кожна людина має вміти висловити власну думку, навчається з дитинства слухати співрозмовника та підтримувати діалог не соромлячись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моліцька М. Терапевтичні казки. Львів: Свічадо, 2009. 200 с.
2. Шик Л. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Харків: Основа, 2012. 240 с.
3. Яценко Т., Галушко Л., Євтушенко І., Манжара С. Пралогічність мислення психолога в контексті глибинно-корекційного пізнання. *Психологія і суспільство*. 2020. № 4. С.54–69.

Максим Ковтанюк

*викладач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ІДЕЯМИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЮ ПРАКТИКОЮ НА ПРИКЛАДІ ПРАЦЬ Я. КОРЧАКА

Педагогічна практика здавна переплітається з психологією. Розуміння того, як люди навчаються, їхньої мотивації та когнітивних процесів було фундаментальним аспектом теорії та практики освіти. Однією з найвпливовіших постатей у розвитку педагогічної практики та використанні психологічних ідей у навчанні й вихованні є Януш Корчак [4].

Януш Корчак був польсько-єврейським педагогом і письменником, який присвятив своє життя роботі з дітьми. Він народився у 1878 році і пережив одні з найбурхливіших періодів європейської історії, включаючи дві світові війни та Голокост. Усе своє життя Корчак присвятив створенню освітніх практик, які були зосереджені навколо потреб та інтересів дитини.

Підхід Корчака до виховання ґрунтувався на психологічних принципах. Він вважав, що до дітей потрібно ставитися з повагою та гідністю, а також поважати їх індивідуальність. Він стверджував, що дітям слід дозволяти вільно висловлювати свої думки та почуття й надавати їм можливість розвивати власні ідеї та думки [3].

Однією з ключових психологічних ідей педагогічної спадщини Корчака є поняття емпатії. Він вважав, що вчителям необхідно намагатися зрозуміти своїх учнів, співпереживати їм, і що педагог повинен вміти поставити себе на місце дитини. Це означало, що вчителі мають бути в змозі зрозуміти емоції та погляди своїх учнів і реагувати на їхні потреби співчутливо та турботливо [2].

Корчак також вірив у важливість використання гри в процесі навчання. Він стверджував, що гра є природним способом для дітей вчитися та досліджувати навколишній світ, і що вона повинна бути одним з ключових елементів освітнього досвіду. Януш Корчак вважав, що дітям слід надати можливість вільно і творчо грати, а вчителі повинні сприяти цьому процесу, створюючи безпечне та сприятливе середовище.

Іншим психологічним поняттям, яке Корчак використовував у своїй педагогічній практиці, була ідея саморегуляції. Він вважав, що дітей слід вчити регулювати власну поведінку та емоції, і що це має бути важливою частиною процесу навчання. У цьому контексті вчителі повинні заохочувати дітей брати відповідальність за власні дії та розвивати самодисципліну і самоконтроль.

Педагогічні ідеї та практика Я. Корчака мали значний вплив на освітню сферу. Його погляди на емпатію, гру та саморегуляцію у процесі навчання та виховання все ще актуальні сьогодні та продовжують існувати у сучасній

педагогічній практиці. Твори Корчака, включаючи його класичну книгу «Як любити дитину», залишаються популярними і сьогодні та продовжують надихати педагогів у всьому світі. Його спадщина є нагадуванням про те, що освіта завжди має бути зосереджена навколо потреб та інтересів дитини, що психологічні принципи можуть бути використані для створення ефективного та комфортного середовища навчання, що сприятиме природньому розвитку учнів [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнір В. М. Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2004. 22 с.
2. Рощук Л. Г. Виховання моральної культури майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення історії педагогіки (педагогічної діяльності Януша Корчака). *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки». 2019. № 1. С. 227–231.
3. Рябоконт В. В. Януш Корчак: життя, подароване дітям. *Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці*. Черкаси: ЧШБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2020. № 20. С. 73–75.
4. Сейко Н. А., Серадська-Базюр Б. Януш Корчак в українських та польських дослідженнях кінця ХХ – 10-х рр. ХХІ століття. *Українська полоністика*. 2017. № 14. С. 124–134.

Наталія Коляда

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,

головний науковий співробітник

відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ДИТИНСТВО ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Дитинство – це соціальний феномен, фактор створення нового світового порядку, невід'ємна частина способу життя та культури людства; соціальне явище, яке визначає роль, місце і становище дітей у державі і суспільстві, стан та рівень ставлення дорослих до дітей, створення достатніх і справедливих умов для виживання та розвитку дітей, для захисту їхніх прав шляхом формування та реалізації адекватної соціальної політики держави.

Дитинство – своєрідний етап у розвитку людини, психолого-педагогічний та соціокультурний феномен, що має власну історію та логіку розвитку. З точки зору лексикографічних джерел, дитинство – це «етап онтогенетичного розвитку людини, що охоплює період від народження до підліткового віку» [3, с. 147]; «період інтенсивного фізичного та психічного розвитку індивіда, протягом якого відбувається підготовка його до життя дорослих. Ця підготовка забезпечується системою навчання та виховання і є наслідком засвоєння досвіду людства, здобутків його матеріальної та духовної культури» [2, с. 94]; «складний багатовимірний феномен, який, маючи біологічну основу, опосередковується різними соціально-культурними факторами. Як особливий соціальний феномен дитинство носить конкретно-історичний характер. У різні

історичні періоди розвитку суспільства воно мало різне трактування, зміст і структуру, при цьому різним було і ставлення дорослих до дитинства» [5].

Особливого трактування і звучання набуває категорія дитинства у творчій спадщині відомого вітчизняного педагога В. Сухомлинського, який підкреслює, що «дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє неповторне життя...» [6, с. 15].

Дійсно, дитинство – це не підготовка до життя, а саме життя, і дитина – не майбутня людина, а просто людина, яка «володіє свободою «бути» і «стати», правом бути зрозумілою і прийнятою іншими, здатністю приймати і розуміти інших, здійснювати відповідальний вибір, будувати свої відносини з дорослими не як зі своїми «господарями» і «менторами», а як з рівноправними, хоча і не однаковими партнерами по життю» [5, с. 74].

Грунтовне та всеохоплююче визначення категорії «дитинство» дає академік А. Богущ: «Дитинство – це період народження і становлення особистості з її майбутніми духовними і моральними цінностями, період пізнання соціуму і її величності Людини; відкриття дитиною царини життя на планеті Земля в усьому його розмаїтті, з усіма позитивними і негативними проявами; це перші кроки навчання; це жадоба знань, це перші радощі, перші розчарування і перші сльози... Це нарешті фундамент становлення громадянина і патріота своєї країни» [1, с. 92].

На кожному етапі свого антропологічного, соціального, цивілізаційно-історичного розвитку діти, їхні співтовариства виражали себе по-різному: пасивно-виконавчим, слухняним об'єктом дій дорослих; епізодичними стихійними вибухами своєї «внутрішньої енергії», активності різної спрямованості; виступами на підтримку певних соціальних груп дорослих і т.д.

Любов та повага до дитини – найважливіша ідея гуманістичної педагогіки, одним з провідників якої був Януш Корчак (Генрік Гольдшміт) – видатний польський гуманіст, лікар за фахом, педагог і письменник за

покликом серця. У міжвоєнній Польщі Януш Корчак створив і реалізував оригінальну систему виховання підрастаючого покоління, яка поєднувала психологічні, педагогічні та медичні аспекти. В основу своєї системи Януш Корчак поклав індивідуальний підхід до виховання особистості – визнання унікальності та своєрідності кожної дитини, гуманність та милосердя [4, с. 5].

Досліджуючи особистість дитини, Януш Корчак сформулював три основні права дитини, які визначають напрями виховної діяльності, а саме: «дитина має право на сьогоднішній день; дитина має право на те, щоб бути тим, чим вона є; дитина має право на повагу». Для реалізації цих прав педагог-гуманіст створив систему дитячого самоврядування, яка передбачала рівноправність дітей і дорослих, відкидала примус у вихованні та опиралась на самовиховання [4, с. 5].

Ще в ранньому дитинстві педагог дійшов рішення присвятити себе допомозі дітям, які страждають від відсутності теплоти й доброти. Так, він першим порушив питання про права дитини: «Немає дітей – є люди», «Дитина має право на повагу».

Головна педагогічна ідея Януша Корчака – це дитина як «повноцінна людина і особистість, а тому завдання виховання він вбачав у вільному і гармонійному розвитку її здібностей, формуванні в душі ідеалів добра, свободи та краси шляхом пробудження бажання до самопізнання, самооцінки та самовдосконалення» [7].

Не випадково, що В. Сухомлинський вважав його «національним героєм польського народу», «людиною надзвичайної моральної краси», а його творчість власним «заповітом на все життя» [7].

В умовах розбудови сучасного суспільства важливого значення набуває проблема майбутнього – дитинства, яке потребує створення та забезпечення умов для розвитку. Дитинство є предметом дослідження багатьох наук: педагогіки, психології, історії, соціології, етнографії та ін. У працях українських та зарубіжних науковців дитинство представлено як неповторний

період життя особистості, як духовне, творче, активне начало, що є самоцінним та має унікальну і самобутню функцію в соціокультурних процесах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Парадигма дитинства у контексті розвитку особистості дошкільника. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди: Науково-теоретичний часопис*. Переяслав-Хмельницький, 2003. С. 92–99.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
3. Педагогічний словник / [за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д.]. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
4. Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878-1942): До 125-річчя з дня народж.: Біобібліогр. покажч. / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2003. 124 с.
5. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія. Київ: Міленіум, 2008. 400 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 3. Київ: Рад. школа, 1977. 670 с.
7. Януш Корчак (Генрік Гольдшміт) (1878–1942). ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського. Видатні педагоги України та світу: інформаційно-бібліографічний ресурс. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/9773-2/>

Наталія Шеленкова

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ

У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ЯНУША КОРЧАКА

Навчання в Новій українській школі, її ціннісно-світоглядна домінанта ґрунтується на постулатах педагогіки партнерства, позитивної психології та філософії дитиноцентризму, зокрема враховує суб'єктний досвід кожної дитини, забезпечуючи її гармонійний розвиток, сприяє збереженню психологічного здоров'я та радості пізнання, переживання позитивних емоцій для суб'єктивного благополуччя, надає можливості самоактуалізації тощо.

У Концепції «Нова українська школа» визначено нове соціальне замовлення: компетенізація освіти шляхом реалізації компетентнісного підходу, орієнтація її на «вихід» («output») – результат – у формі розвинутих ключових компетентностей учнів, структури знань, поглядів, ціннісних орієнтирів, їхньої успішної самореалізації в професії і житті, формування особистості, патріота, інноватора, здатного конкурувати на ринку праці, розвивати економіку, навчатися неперервно впродовж життя [2].

Основним в освітньому процесі є орієнтація на потреби учня, дитиноцентризм. Особистісно-орієнтована модель освіти, що заснована на ідеях дитиноцентризму, передбачає максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів, забезпечення морально-психологічного комфорту, відмови від орієнтації освітнього процесу на середнього школяра [2].

Януш Корчак – видатний польський педагог, письменник, лікар та громадський діяч. Ім'я Януша Корчака асоціюється в людській свідомості з

самопожертвою, героїзмом, мучеництвом і величезною любов'ю до дітей. До кінця своїх днів він залишився вірним тим простим життєвим істинам, які викладав у своїх літературних творах. І прийняв смерть, відкинувши пропозиції про порятунок, разом зі своїми маленькими вихованцями в газовій камері нацистського концентраційного табору. У своїх роботах Корчак повчає, але його голос не звучить як сухе повчання. Його наукові спостереження викладені простою доступною мовою, книги дуже автобіографічні і є безцінними даром багатого педагогічного досвіду їх автора.

В основі педагогічних принципів великого вчителя перш за все любов до дитини. Навіть любов до Бога він ставив нижче. Кожна дитина, твердив Корчак, і є Бог [3].

Дитиноцентричне спрямування у літературно-педагогічній спадщині польського педагога I пол. XX ст. Януша Корчака (Генріка Гольдшміта) виявляється у такому: написанні дитячої літератури, творів зрозумілим для дітей стилем мовлення; зверненні у друкованій формі до батьків, педагогів-вихователів, суспільства загалом задля привернення уваги до проблем виховання, позиції дитини в дорослому соціумі, актуалізації значення середовища виховання на формування дитячої особистості, обґрунтуванні потреби налаштування навчально-виховного процесу до потреб, інтересів та внутрішніх можливостей дитини. У контексті реалізації дитиноцентричної позиції Януш Корчак на сторінках своїх літературно-педагогічних праць, доводить значення виховання для кожної підростаючої особистості та суспільства загалом, переконує у необхідності здійснення виховної діяльності на основі любові до дитини, її розуміння, прояву емпатії, поваги до дитини та її рівноправності з дорослим, а отже, переміщення дитини в центр виховного процесу [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мисько В. І. Дитиноцентризм у педагогічній спадщині Януша Корчака: дис. ... канд. пед. наук: Дрогобич, 2017. 236 с.
2. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ціннісно-світоглядний аспект. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: збірник матеріалів III-ї Всеукраїнської Інтернет-конференції, м. Київ, 18 квітня 2018 р.. У 2-х частинах: Ч.1. Київ: Агроосвіта, 2018. 282 с. С. 121–128.
3. Януш Корчак. Життя заради дітей. URL: <https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/osobistosti/yanush-korchak-zhittya-zaradi-ditey/> (дата звернення: 03.04.2023).

НАПРЯМ ВОСЬМИЙ

ЯК ЛЮБИТИ ДІТЕЙ: СИСТЕМА РОБОТИ ЗІ ЗНЕДОЛЕНИМИ ДІТЬМИ ЯНУША КОРЧАКА І СУЧАСНІ РЕАБІЛІТАЦІЙНІ, РЕСОЦІАЛІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ

Ірина Албул

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПІДТРИМКА ЗНЕДОЛЕНИХ ВІЙНОЮ ДІТЕЙ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА

Війна вбиває, знедолює, сиротить...

За інформацією державної платформи «Діти війни», станом на сьогодні 461 українська дитина загинула, 922 особи – дістали поранення, 341 особа – вважається зниклою. 16 207 дітей російський агресор депортував. Повернути вдалося 307 осіб. За інформацією департаменту з питань захисту прав дітей та забезпечення стандартів рівності Національної соціальної сервісної служби, під час війни з різних причин залишилися без батьківського піклування 6447 дітей, з них 1233 особи – у зв'язку зі смертю обох батьків, або смертю одного з батьків.

У зв'язку з такими важкими життєвими обставинами з'явилася унікальна форма громадянської активності: це небайдужі громадяни, які з перших днів війни виявили бажання прихистити тих дітей, що залишилися без батьківського піклування; для цього був створений чат-бот, підтриманий ЮНІСЕФ, і вже через цей чат-бот пройшло понад 24 тисячі заявок батьків, які хотіли взяти дитину в сім'ю. Така кількість осіб, готових взяти у свій дім чужу дитину і

любити її, як свою, свідчить про споконвічний зв'язок милосердя і турботи про найвразливіших, про дітей.

З самопожертвою, героїзмом, мучеництвом і величезною любов'ю до дітей асоціюється в людській свідомості ім'я Януша Корчака – видатного польського педагога, письменникв, лікаря і громадського діяча, який відмовився врятувати своє життя тричі. До кінця своїх днів Старий доктор залишився вірним тим простим життєвим істинам, які викладав у своїх літературних творах. І прийняв смерть, відкинувши пропозиції про порятунок, разом зі своїми маленькими вихованцями в газовій камері нацистського концентраційного табору в Треблінці.

Навесні 1917 р. воєнне лихоліття занесло Януша Корчака в Україну, зокрема до Києва, де, крім діяльності військового лікаря, він опікувався створенням і відкриттям сирітського притулку для польських та українських дітей. Корчак пробув у Києві майже рік. Мешкав у підвальній кімнатці на вулиці Інститутській. Саме тут, у Києві, він писатиме свою найзнаменитішу педагогічну книжку «Як любити дітей». Це своєрідний підручник для батьків та осіб, які їх замінюють, у якому Януш Корчак пояснював, як належить виховувати, плекати дітей. Головна ідея педагогіки Януша Корчака – повага до дитини, до її думок і бажань, усвідомлення, що всі діти різні, що вони мають право вибору. Вдумливий психолог відкриває мотиви переживань і вчинків дітей, пояснює складні процеси формування особистості. У цій, такій простій, і водночас, такій важливій книзі немає догматичних наказів та суворих рекомендацій, але є відповідь на запитання, які ставлять собі всі батьки, – що значить любити дитину та як це робити.

Поради відомого гуманіста не втрачають актуальності і сьогодні, більше ніж через століття, тим паче, що і через століття жахливі умови війни повторюються.

Януш Корчак наголошував на індивідуальній неповторності особистості кожної дитини, а тому завданням для батьків педагог вбачав у доповіді «стати

собою», тобто зреалізувати свої дитячі здібності, розкрити даний від природи потенціал.

Великий гуманіст сповідував ідею безоплатності зробленого для дитини її батьками, адже повинен працювати незворотній закон вдячності - спадковість поколінь: ти дав життя дитині, вона – іншому, той – третьому...

Великого значення надавав Януш Корчак умінню батьків контролювати свою поведінку і свій настрій у спілкуванні з дітьми, не переносити своє незадоволення та образи на дитину, не псувати свої поганим настроєм присмак дитячо-батьківського спілкування.

Надзвичайно актуальною є і сьогодні думка діяча щодо важливості дитячих проблем, їхньої «недитячості» у свідомості і світосприйнятті маленької людини.

Загальним гаслом педагога можна вважати неодмінну повагу до дитини, цінність зустрічей з маленькими особистостями. Особливо наголошував він на значенні любові до дитини, до дитини своєї і до чужої, як своєї, до дитини як дорожньої чаші, наповненої вогнем життя і творчості, яку треба плекати і наповнювати жагою до прекрасного, вільного і вічного.

Ці постулати потрібно знати передусім батькам, але вони абсолютно чітко вписуються в межі педагогічних ідей, актуальних для школи. Адже Януш Корчак був переконаний, що лише виховання нового свідомого покоління дає надію на зміну світу та недосконалих суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення 20.03.2023).
2. Януш Корчак. Життя заради дітей. URL: <https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/osobistosti/yanush-korchak-zhittya-zaradi-ditey/> (дата звернення 20.03.2023).

Тетяна Коляда

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ЯНУША КОРЧАКА

Вагомим принципом реалізації державної політики є гуманізація освіти, що полягає у визнанні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних потреб, загальнолюдських цінностей. У сучасній системі освіти не втрачають актуальності провідні ідеї видатних педагогів минулого. На часі, варто приділити увагу педагогічній спадщині видатного польського вчителя, лікаря, письменника Януша Корчака. Опираючись на історичний досвід ми розуміємо, що ідеї Корчака нині є вельми актуальними. Безсумнівним є той факт, що в основі виховання дитини є любов, як батьківська так і вчительська, і саме любов та індивідуальний підхід сприяють вихованню різносторонньо розвиненої особистості, розкриттю і розвитку її вроджених задатків та талантів.

Життєвий шлях Януша Корчака – справа всього його життя. Дитячий лікар за професією, вихователь за покликанням, справжній учитель, письменник, журналіст який витримував усе різноманіття характерів заради того, щоб виростити справжніх людей [3].

Досліджуючи педагогічний доробок Януша Корчака науковці виділяють різносторонню концепцію оновлення людини. Саме на її засадах Януш Корчак намагався розв'язати проблему перебудови суспільного життя. Проблеми минулого не дали змоги масштабувати запропонований Корчаком виховний процес, але він свої сили й любов, знання та досвід віддавав опікунській педагогіці і досягнув високих результатів [1].

В основу педагогічного доробку Я. Корчака покладене гуманістичне виховання. Педагог вважає дитячий період унікальним, виокремлює унікальність внутрішнього світу дитини, відмінність від дорослих, але не меншова́ртість, висуває вимогу створення умов для повноцінної самореалізації в дитинстві [2; с. 112].

Персоналістична орієнтація є ключовою педагогічною ідеєю Януша Корчака. Створення виховної атмосфери, яка б сприяла розвитку особистості в найкращому для неї напрямі стало основою у започаткованій ним унікальній педагогічній концепції, у центрі якої – дитина, яка має права.

Усвідомлений вибір діяльності – вираз ставлення людини до покинутої, осиротілої дитини й прагнення полегшити її життя. Він одним із перших ставив себе на місце дитини, яка була обділена долею, перебувала в зневазі дорослих, розділяв її страждання, коли вона хворіла. Будучи висококваліфікованим лікарем Корчак лікував дітей багатіїв, беручи з них великі гонорари для безкоштовного лікування незаможних. Через величезний інтерес до виховання дітей, Корчак вивчав теорію педагогічного прогресизму Дж. Девея, а також праці М. Монтесорі, Й. Песталоцці, Г. Спенсера та ін [4].

Відома українська вчена О. Сухомлинська зазначає: «Януш Корчак створив і реалізував в українських та польських дослідженнях кінця ХХ–10-х рр. ХХІ століття оригінальну систему виховання підростаючого покоління, яка поєднувала психологічні, педагогічні та медичні аспекти. В основу своєї системи Януш Корчак поклав індивідуальний підхід до виховання особистості – визнання унікальності та своєрідності кожної дитини, гуманність та милосердя» [2, с. 5].

Провідні дослідники стверджують про суміжність поглядів Я. Корчака з поглядами інших педагогів-гуманістів ХХ століття та стверджують про факт розвитку гуманістичної педагогіки як в межах традиційно демократичних суспільств Європи, так і тоталітарних соціумів. Гуманістична ідея Януша Корчака є прогресивною і базується на любові і повазі до дитини та вихованні в

ній творчої, цілеспрямованої, самодіяльної особистості. Концепція передбачає індивідуальний підхід, персоналістичну орієнтацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головка М., Міхеєва О. Проблема педагогічного супроводу дитинства в педагогіці Я. Корчака. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. Вип. 1. С. 41–43.
2. Сухомлинська О. В. Януш Корчак. *Польський педагог-гуманіст Януш Корчак (1878–1942): До 125-річчя з дня народж. : Біобібліогр. показч*. АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; Уклад.: В. В. Вербова, Н. А. Горбенко, С. В. Іщук, С. В. Петровська; Наук. ред.: П. І. Рогова, Т. Ф. Букшина; Наук. консультант О. В. Сухомлинська; Відп. за вип. Н. А. Палащина; Ред.: Р. С. Жданова, Н. Г. Богун; Рецензент М. Б. Євтух. К., 2003. 124 с
3. Olczak-Ronikier J. Korczak, Próba biografii. Warszawa, W.A.B., 2011. P. 68–70.
4. Lewowicki T. Janusz Korczak, Prospects: the quarterly review of comparative education. UNESCO: International Bureau of Education. Paris, 1994. Vol. XXIV (1/2). P. 37–48.

Василь Кузьменко

доктор наук, професор,

завідувач кафедри педагогіки й менеджменту освіти

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

Олеся Рідкоус

старший викладач кафедри педагогіки й менеджменту освіти

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

РОЗВИТОК ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Українська система освіти до цього часу не перебувала в умовах війни, тож трагічний досвід ми переживаємо вперше. Та за умов стабільного суспільно-державного розвитку незалежної України педагоги активно розвивали професійні компетентності, орієнтовані на демократію та соціальний прогрес, повагу до особистості, потребу забезпечення якісної освіти молоді, миру в світі. У цих умовах школа стає середовищем, у якому учні і вчителі відчували б себе потрібними і важливими для суспільства. Сучасному суспільству необхідні вчителі, які можуть організувати безпечний освітній простір, де кожна дитина буде відчувати себе захищеною, які вміють і можуть зміцнювати емоційну стійкість всіх учасників освітнього процесу.

У складні часи варто звертатися не тільки до новітніх наукових джерел, але і до педагогічної скарбниці минулого, зокрема, до педагогічної спадщини визначних освітніх діячів минулого. Особливо цінним є досвід, що був здобутий у воєнні часи. Однією із таких постатей є Януш Корчак, який вважав, що ідеальним педагогом є «розумний вихователь», котрий в своїй роботі керується принципом поваги до особистості дитини та її прав, що вихователь відповідальний за виховання не тільки перед суспільством, але також і перед вихованцем, за те, яким є суспільство. Продовжуючи цю думку, можна сказати,

що він заповідав педагогам творення педагогічної культури, позитивних прикладів соціальної поведінки, вміння зберегти цілісність своєї і дитячої особистості на фундаменті цінностей правди, поваги, працьовитості, щирості.

Януш Корчак був переконаний, що педагог перш ніж пізнати дітей, має пізнати себе, перш ніж окреслити коло прав та обов'язків дітей, слід усвідомити, на що здатний сам. Януш Корчак неодноразово говорить про важливість розуміння духовного світу дитини, «досягти її поваги та довір'я, коли він повірить нам, тоді загадок і помилок стане менше» [2].

Підкреслюючи актуальність спадщини Януша Корчака, С. Денисюк стверджує про важливість обґрунтування ним нових на той час і актуальних сьогодні етико-педагогічних норм поведінки педагогів, до яких вона відносить: гуманістичне, толерантне, уважне ставлення до дітей, що передбачає дотримання їх прав; повага до особистості вихованця і сприяння його гармонійному розвитку; побудова взаємовідносин між наставниками та підопічними на засадах партнерства і взаємовпливу; постійне всебічне вивчення дитини з метою правильного діагностування, прийняття обґрунтованих рішень та вибору; добір найбільш адекватних форм і методів педагогічного впливу; висока культура поведінки, вміння саморегуляції, прагнення саморозвитку та самовдосконалення [1, с. 14].

В. Кушнір доводить, що найважливішою ідеєю гуманістичного виховання обох педагогів є визнання самоцінності дитячого життя. Пріоритетне значення належало соціально-педагогічному забезпеченню саморозвитку, самовиявленню та самовихованню кожної підростаючої особистості, пошук та застосування педагогічних технологій, які сприяють стимулюванню цих процесів.

Дослідницею окреслено та теоретично обґрунтовано перспективні напрями творчого використання педагогічного досвіду Я. Корчака у сучасних навчальних закладах: необхідність створення емоційно наповненої життєдіяльності школи й її атмосфери, що стимулюють творчі форми

спілкування дітей, утвердження ідеї захищеності; забезпечення демократизації шкільного життя, що ґрунтується на інтеграції та узгодженні інтересів і позицій вихователя і вихованця, на культурі спілкування, на різнобічних формах творчої діяльності; підвищення психологічної культури педагогів і постійне вивчення дітей, перетворення знання про дитину у обов'язкову ланку виховного процесу; відмова від надмірної інтелектуалізації освітнього процесу [3].

Одним із запитів сьогодення в освітньому просторі під час війни є зміцнення емоційної стійкості, саморегуляції як учнів, так і педагогічних працівників, посилення оптимізму та готовності вчителя не втрачати професіоналізму в просторі руйнувань і трагічних змін у країні.

У перебігу війни кожен із цих показників набуває інших відтінків, стає іноді навіть незадовільним чи частково незадовільним. Отже, нинішній контекст перебування в професії актуалізує для освітян потребу таких навичок і знань емоційного захисту та самозбереження, запобігання руйнівному впливу суспільно-соціальних трагедій, особистих втрат. За таких обставин важливо професійно розвивати на більш високому рівні емоційну стійкість і витримку педагогів для подолання освітніх викликів. У КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» проводиться комплекс заходів щодо вирішення цієї проблеми: лекційно-практичні заняття зі слухачами, тематичні навчально-методичні семінари, створені сторінки у різних мережах: телеграм-каналі, Facebook, освітній ХАБ Херсонщини, як портал для всіх, хто цікавиться освітою, вихованням.

Януш Корчак писав у своєму щоденнику, що реформувати світ – означає реформувати виховання. Це твердження абсолютно чітко вписуються в межі педагогічних ідей, актуальних для школи. Адже Януш Корчак був переконаний, що лише виховання нового свідомого покоління дає надію на зміну світу та недосконалих суспільних відносин. Відтак, творче використання ідей польського педагога-гуманіста у діяльності вчителя в сучасних умовах

сприятиме поповненню, збагаченню форм і напрямів у підготовці педагога нового тисячоліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк С. Проблема формування особистості у педагогічній спадщині педагога-гуманіста Я. Корчака: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2000. 22 с.
2. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Рад. школа, 1976. 159 с.
3. Кушнір В. М. Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2004. 22 с.

Валентина Кушнір

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти,*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ОПКУНСЬКА ПЕДАГОГІКА ЯНУША КОРЧАКА В РОБОТІ З ДІТЬМИ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Війна приносить у життя людей страх, втрати, біль, тривогу. Реальність війни складна для сприйняття дорослими, для дітей вона небезпечна оскільки травмує на все життя. Тому багато жінок втікають від війни, щоб уберегти дітей від військової реальності.

Вимушена міграція, на відміну від добровільної характеризується відсутністю позитивної мотивації для переміщення, що впливає на налагодження нормальної життєдіяльності. Вимушене переселення є стресогенним, а особливо, якщо це переселення в іншу країну, з іншою культурою, іншою мовою, іншими традиціями. Оскільки це не заплановане

переселення, а спонтанне на невизначений час. У людей ніби зупиняється час: майбутнє вони планувати не можуть, бо не знають, як розгортатимуться події, теперішнього вони не відчують, бо застигли у своїй болі і змушені давати собі ради. Процес адаптації до нових умов тривалий і складний. Окрім психологічних проблем часто вимушені мігранти, які втратили свій дім, своє майно, мають матеріальні проблеми, впадають у бідність.

Вимушеному мігранту самостійно складно подолати кризовий стан, для нього важлива підтримка держави, громади, рідні, психологів. Якщо це стосується дітей, то найважливіша тут роль педагога. Тому постає питання, як має вести себе педагог, яку педагогіку використовувати у роботі з такими дітьми, щоб покращити процес адаптації.

Війни були і будуть у житті людей допоки існує зло, бажання необмеженої влади, жадібність, хворобливі амбіції. Зокрема в ХХ столітті Європа пережила дві світові війни. Актуальними були проблеми сирітства, безпритульності, знедоленості дітей. Досвід праці з дітьми відомих педагогів того часу можуть дати нам багато відповідей на сучасні виклики та проблеми.

Одним із знаних педагогів є Януш Корчак – лікар, педагог, творець опікунської системи виховання. Який зумів створити опікунський заклад для дітей, де вихованці відчували себе захищено і щасливо.

Вихованцями Дому Сиріт Януша Корчака були діти сироти, соціальні сироти, діти з неповних, малозабезпечених та безробітних сімей.

Знедолені діти, зазвичай, є педагогічно занедбаними, часто відкрито виявляють свою антипатію і ворожість. Дитину бідну, покинуту, отруєну недовір'ям дорослих, яка потребує забезпечення особливих потреб, Я. Корчак називав «важкою дитиною». Педагог вказував на характерні ознаки важких дітей: недисциплінована, легко піддається спокусам, жадна на враження і розваги, запальна і роздратована, іноді закомплексована, агресивна, вперта, неспокійна, часто конфліктує з іншими дітьми, не знає потреб і прав, крім власних, здатна на крадіжку, хуліганство [1, с. 268–304].

Усе життя Я. Корчак спостерігав за дітьми, вивчав причини виникнення відхилень у їх поведінці. Це дозволило глибше зрозуміти мотиви поведінки важкої дитини, а талант вихователя дав змогу застосувати найкращі методи виховання у роботі з цією категорією дітей.

Я. Корчак виразно бунтував проти закостенілої думки про те, що важкі діти всі однакові і виховувати їх потрібно за однією схемою. Педагог виділив такі типи важких дітей:

1. Педагогічно занедбані діти, які легко піддаються спокусам. Такі діти, зазначав Я. Корчак, ініціативні, рухливі, з багатою уявою, легко піддаються спокусам. Бездоглядність цих дітей з боку дорослих приводить до появи у них різних форм девіантної поведінки. Таких дітей «не потрібно ні виправляти, ні лікувати, достатньо викупати, – вважав Я. Корчак. – Коротке перебування в чистій і спокійній атмосфері – і подібні конфлікти з законом пропадуть раз і назавжди» [1, с. 279–280].

2. Нервово неурівноважені діти. Для таких дітей характерна невпевненість у собі, тривожність.

3. Діти з певними відхиленнями в психічному розвитку. Недорозвинена дитина пасивно підкорюється іншій, тому часто іде по шляху злочину. Для таких дітей, вважав Я. Корчак, необхідні спеціальні школи з певними корекційними програмами.

4. Тип «шахрая-комбінатора». Така дитина часто обманює, конфліктує, отруює атмосферу школи. Я. Корчак вважав, що у вихованні з такими дітьми «і різка не завжди зашкодить» [1, с. 281].

5. Запальні діти. Це один із найважчих типів дітей, вважав Я. Корчак, тому що така дитина у гніві може навіть убити. На думку педагога, дитина із запальним характером знає про свій недолік і хоче позбутися його. Найкращим її помічником може стати розумний вихователь. «Тут потрібно не переконувати виправитися, а навпаки, стримувати порив, пояснювати, що лише терпіння,

постійні малі зусилля, строга ортофренія можуть дати позитивні результати, – писав Я. Корчак [1, с. 282].

б. Важковиховувані діти зі сформованими захисними реакціями. Звикнувши до авторитарного стилю взаємовідносин, постійних заборон, вимог, покарань, такі діти виявляють захисні форми поведінки навіть при спокійному зверненні до них, а будь-яке зауваження сприймається ними як надмірна образа. Для таких дітей, зазначав Я. Корчак, характерна замкненість у собі, незадоволеність, недобррозичливість [1, с. 279–283].

Корчак вважав, що дитяча бездоглядність, незадоволення потреб дитини у спілкуванні, духовному, емоційному, культурному розвитку призводять до негативних наслідків, до розвитку злочинності. Такі діти потребують лікувальної, або так званої *терапевтичної педагогіки* бо «лікарня не звинувачує, не засуджує, а вивчає і лікує» [1, с. 283].

Концепція терапевтичної педагогіки Януша Корчака ґрунтується на глибокому розумінні світу дитинства та поважному ставленні до нього, дотриманні прав дитини, забезпеченні її захищеності та створенні умов для розвитку вільної щасливої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Korczak, J. Działa : w 16 t. / J. Korczak. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Latona, 1993. T. 7. Jak kochać dziecko. Momenty wychowawcze. Prawo dziecka do szacunku. 567 s.

Ольга Московчук

доктор філософії, старший викладач

кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Роман Мащенко

здобувач вищої освіти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

ДІТИ І ВІЙНА: ЗГАДАЄМО ЯНУША КОРЧАКА

Януш Корчак – одна з найвидатніших постатей у сучасній педагогіці. Він був багатосторонньою особистістю з широкими інтересами та глибокими знаннями, великим співчуттям до дітей та щирим занепокоєнням про всі соціальні проблеми. Його пристрасть покращити дійсність, яку він спостерігав, привела його до письменства та журналістики. Януш Корчак мав особливу індивідуальність, яка чинила сильний вплив на оточуючих його людей, змінила застарілі наукові догми та заклала основи нових теорій. Він показував приклад того, як можна зробити світ кращим і красивішим саме для дітей. Їхнє щастя було для нього найбільшою цінністю в житті. Він присвятив усе своє життя тому, що намагався ощасливити дедалі більше дітей [2, с. 87].

На що схоже щасливе дитинство?... Посмішки, солодощі, чарівна безтурботність, що буває тільки в маленьких людей, тому що вони впевнені – дорослі, рідні поряд, нічого поганого просто не може статися!

Нам всім так здавалося – ніщо не завадить квітувати дитинству української малечі. Але страшний гуркіт війни увірвався в життя дорослих і малих. Дні і ночі сповнилися воєнними жахами. Зникли, загубилися в іншому часі звичні емоції простих радощів: тихого ранку, світлого дня, сповненого іграми і сміхом, родинного вечора, коли вся сім'я зустрічається за столом і може

подивитися один одному у вічі. Тато тепер на фронті, мамині очі дуже часто заплакані, а діти – про них тепер кажуть з гіркотою: «Діти війни».

1917 рік. Досвідченій лікар, що побував у багатьох битвах, але не втратив віри в Людину, прибуває до Києва. Він лікує рани, рятує життя поранених, але глибоко в душі живе пекуча турбота – це діти... «Здавалося б, що може дати одна людина іншій, окрім краплі тепла, і що може бути більшим за це?!». Людина, яка стала батьком, наставником і вчителем для багатьох покинутих дітей, – Генрик Гольдшміт, більш відомий як той, хто навчив багато поколінь людей, як любити дітей, – Януш Корчак [1, с. 123].

«...У теорії виховання ми часто забуваємо про те, що повинні вчити дитину не лише цінувати правду – але й розпізнавати брехню, не тільки любити – але й ненавидіти, не тільки поважати – але й зневажати, не лише погоджуватися – але й заперечувати, не тільки слухатися – але й бунтувати...» [1, с. 43].

Ми знаємо останній вибір – останній шлях Януша Корчака. Всіх дітей, яких Корчак лікував чи виховував, він вважав за власних. Альтруїстичні переконання не дозволяли йому якимось особливо ставитись чи вирізняти улюбленців. Корчак намагався зробити все, щоб забезпечити дітям безтурботне, але не позбавлене обов'язків, дитинство. Його вихованці були непрості, адже кожна дитина мала сумну історію: сирітство, важковиховуваність. Корчак вважав, що дитина повинна сама зрозуміти й емоційно пережити конкретну ситуацію, відчуті її на власному досвіді, зробити висновки і, якщо дозволяють обставини, запобігти ймовірним наслідкам. «У тебе гаряча вдача, – казав він хлопчині, – то й добре: бийся – тільки не дуже сильно, злися – але лише раз на день». Педагог вважав, що це ключ до його виховного методу [2, с. 120].

1911 рік став для Генріка Гольдшміта знаковим – у будинку номер дев'яносто два на вулиці Крохмальний у Варшаві він засновує «Будинок сиріт». Це був особливий Будинок. Дитячі притулки лише давали дах над головою і їжу, абсолютно не турбуючись про духовний і моральний розвиток своїх

мешканців. Тож не дивно, що більшість безпритульних звертали на шлях розбою. Головна мета, яку поставив перед собою Корчак, полягала не в тому, щоб допомогти дітям вижити, а в тому, щоб навчити їх жити.

«Одна з найбільших помилок – вважати, що педагогіка є наукою про дитину, а не про людину. Запальна дитина, не пам'ятаючи себе, вдарила; доросла людина, не пам'ятаючи себе, вбила. У простодушної дитини виманили іграшку; доросла людина програла в карти весь свій статок. Дітей немає – є люди, але з іншим масштабом розуміння, іншим запасом досвіду, іншими потягами, іншою грою почуттів...» [2, с. 156].

1 вересня 1939 року... Страшна хмара болю і страждань нависла над Польщею. Війна! Найстрашніша подія в житті кожної людини. Особливо – в житті дітей. Адже під час військових дій, вони є найменш захищеними. Смерть чатує на кожному кроці: під час бомбардувань і обстрілів, перебування в концентраційних таборах і гетто, через голод і холод. Дитяча психіка травмується втратою близьких, жахливими сценами насильства, знущаннями окупантів, злиднями і постійною небезпекою.

Діти, що виростають у воєнні роки, дуже відрізняються від інших, оскільки не мають дитинства. Хтось не отримує освіти, комусь не дістається батьківської любові, хтось буде щодня боротися за власне життя. Тому не випадково дітей війни називають дорослими з дитячими очима...

А у Варшаві старий доктор більше не жартує про дитяче виховання. Він звертається до дітей війни, повчає, радить, розповідає, як діяти в екстрених ситуаціях. Коли на території міста з'явилася потворна стіна, що відгородила єврейське гетто від решти світу, Януш Корчак самовіддано приєднався до своїх сиріт. Нічого не знаючи про погляди Корчака, важко збагнути, чому він з власної волі зробив такий вибір. «Це людина, яка була віддана своїм ідеалам. Фінал його життя – це наслідок цієї відданості ідеалам. Корчак міг уникнути цієї долі, але був з дітьми до кінця, тому що саме у цьому вбачав роль вихователя».

Влітку 1942 року поступив указ про депортацію «Будинку сиріт». Маленьких євреїв відправляли до концентраційного табору Треблінка, що знаходився на території Польщі й увійшов в історію другої світової війни як один з найжорстокіших таборів смерті. Звідти для дітей була одна дорога – до газових камер...

Януш Корчак прожив гідне життя від початку і до кінця, не оступившись і не піддавшись спокусі. Німці пропонували йому свободу, поважаючи великого педагога. Але він не міг полишити своїх дітей самих у той страшний день.

«... Нам повідомили, що ведуть школу медсестер і дитячий притулок Януша Корчака. Була жахлива спека. Дітей з інтернату я посадив на самому кінці майдану, біля стінки. Я мав надію, щось сьогодні їх удасться врятувати, вберегти до наступного дня. Завантаження йшло без перерви, але місця ще залишались. Люди йшли величезним натовпом, що підганявся нагайками. Раптом надійшов наказ вивести інтернат. Ні, цього видовища я ніколи не забуду! Це не був звичайний марш до вагонів. Це був організований німий протест проти вандалізму!.. Вишикувані четвірками діти. Попереду Януш Корчак, що тримав двох дітей за руки. Навіть допоміжна поліція вишикувалась й віддавала честь» [2, с. 215].

Його життя перетворилося на міф, а сам Корчак – у легенду. Війна знала багато героїв, але в той день, 6 серпня, нацисти повели на смерть не просто вчителя, вони вбили Великого Друга Дітей.

Він казав есесівцю перед смертю: «Невже ви не розумієте, що діти схожі на весну. Вони схожі на маленькі клейкі листочки, з яких потім виростають великі листки, а інакше, як дихати? Невже ви хочете вбити майбутнє?».

У стражданнях, що випали сьогодні на долю України, і нам яскраво світить серце цього мужнього і Великого педагога. І ми впевнені – щасливе дитинство «маленьких клейких листочків» нашої Вітчизни буде врятоване, бо в серці кожного її захисника палає серце Януша Корчака!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каплінський В. В., Асаулюк І. О. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: Навчальний посібник Вінниця: ПП «ТД «Єдельвейс і К», 2014. 294 с.
2. Філософія дитинства Януша Корчака. Фундаментальні потреби дитини в сучасному суспільстві: матеріали Міжнародної наукової конференції з педагогіки та дитячої психології. Київ: Дух і Літера, 2017. 416 с.

Юлія Підвальна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ЯНУША КОРЧАКА

Соціалізація дитини є однією з найважливіших задач, яка стоїть перед будь-яким педагогом. У своїй педагогічній спадщині Януш Корчак, польський педагог і письменник, звертав особливу увагу на цей аспект виховання дітей. Він вважав, що соціалізація має бути не просто навчанням, але й вихованням людини з її моральними цінностями та принципами.

Януш Корчак ставив дитину в центр своєї уваги та намагався допомогти їй виявити свої здібності та потенціал. Він вважав, що соціалізація дитини повинна бути спрямована на формування її як особистості, яка здатна самостійно приймати рішення та діяти відповідно до своїх переконань.

Педагог-гуманіст вважав, що кожна дитина має право на повноцінне життя, включаючи повноцінну соціалізацію. Для цього він пропонував використовувати особливий підхід до виховання сиріт, який полягав у створенні колективу дітей, де кожна дитина була рівноправним членом групи.

Проблеми соціалізації дитини в педагогічній спадщині Я. Корчака можна розглядати у контексті його концепції дитинства як самостійної соціальної групи, яка повинна мати свої права та свободи. Він вважав, що дитина має право на свободу вибору, на участь у прийнятті рішень, які стосуються її життя, та на повагу до своєї особистості.

Провідним засобом соціалізації дітей педагог уважав колектив. Він розглядав його як результат самодіяльної творчості особистостей, зазначаючи, що особистості створюють колектив, а колектив виховує особистості, які перетворюють вигляд колективу. Колектив повинен бути вільним, творчим, духовно об'єднаним, не насильницьким [2, с. 151].

Однією з основних проблем соціалізації дитини, яку відзначав Януш Корчак, є конфлікт між дорослими та дітьми у питаннях влади та контролю. Він вважав, що дорослі повинні давати дітям можливість висловлювати свої думки та давати їм право на участь у процесі прийняття рішень. Корчак вірив, що це допоможе дітям розвивати свою самостійність та впевненість у собі, а також зменшить конфлікти між дорослими та дітьми.

Ще однією проблемою соціалізації дитини в педагогічній спадщині Януша Корчака є проблема адаптації дитини до нового середовища. Коли дитина починає відвідувати дитячий садок або школу, вона змушена змінити звичний ритм життя та знайомитися з новими людьми. У такій ситуації важливо, щоб дитина відчувала підтримку та розуміння з боку дорослих, а також мала можливість підтримувати стосунки зі своїми ровесниками.

Отже, проблеми соціалізації дитини в педагогічній спадщині Януша Корчака можуть бути вирішені шляхом створення сприятливого середовища, яке дозволить дитині відчувати себе комфортно та безпечно, мати можливість самовираження та розвитку своїх здібностей, а також забезпечить їй підтримку та розуміння з боку дорослих.

Крім того, важливим аспектом соціалізації дитини є формування її моральних цінностей та етичних принципів. Педагог вважав, що дитина

повинна навчитися розуміти та поважати інших людей, а також розвивати своє внутрішнє життя та відчуття емпатії. Це допоможе дитині стати більш етичною та відповідальною особистістю, здатною діяти відповідно до моральних принципів та цінностей [3].

Однак, на жаль, в сучасному світі соціалізація дитини може стикатися з різними проблемами. Наприклад, з негативним впливом засобів масової інформації, зі зниженням якості виховання в сім'ї та школі, з неадекватними моделями поведінки серед ровесників, зі зниженням рівня довіри до інших людей та авторитету дорослих.

У такій ситуації, педагогам важливо допомагати дітям вирішувати проблеми, з якими вони стикаються у процесі соціалізації. Вони можуть стати для них прикладом етичної поведінки та співпраці, надати підтримку та розуміння, допомогти виявити і розвинути інтереси та здібності. Такий підхід допоможе дітям стати більш самостійними, етичними та відповідальними громадянами [1].

Отже, проблеми соціалізації дитини в педагогічній спадщині Януша Корчака можуть бути вирішені за допомогою сприятливого середовища, яке дозволить дитині розвивати свої здібності та інтереси, формувати моральні цінності та етичні принципи, а також навчитися співпрацювати з іншими людьми та виявляти емпатію. Такий підхід до соціалізації дитини є важливим у формуванні її як громадянина, який здатний відповідати за свої дії та брати участь у суспільному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Рад. школа, 1976. 159 с.
2. Мисько В. Соціально-педагогічні ідеї Януша Корчака. *Молодь і ринок*: Щомісячний науково-педагогічний журнал. 2014. № 5(112). Травень. С. 150–156.

3. Новгородський Р. Ідеї соціалізації особистості в контексті педагогічної спадщини Януша Корчака. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2012. № 3. С. 176–179.

Наукове видання

**ГУМАННА ПЕДАГОГІКА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:
ІДЕЇ ЯНУША КОРЧАКА ПРО АБСОЛЮТНУ САМОЦІННІСТЬ
ДИТИНИ**

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції з міжнародною участю
(м. Умань, 19 травня 2023 р.)

Видається в авторській редакції